

Ecoturisme a Catalunya

Una alternativa
de turisme sostenible
a la natura

Ecoturisme a Catalunya:

**Una alternativa de turisme
sostenible a la natura**

Autors:

**Xavier Basora i Roca
Jordi Romero-Lengua
Pol Huguet
Xavier Sabaté**

Ecoturisme a Catalunya : una alternativa de turisme sostenible a la natura. – (Informes del CADS : 9)
Bibliografia. – Text en català, resum en castellà i anglès
ISBN 978-84-393-8154-9
I. Basora Roca, Xavier II. Arribas i Quintana, Ramon, dir. III. Cazorla i Clarisó, Xavier, dir. IV. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (Catalunya) V. Col·lecció: Informes del CADS : 9
1. Ecoturisme 2. Ecoturisme – Catalunya
504:338.48(467.1)

Alguns drets reservats

Generalitat de Catalunya
Departament de la Vicepresidència
Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya (CADS)

Direcció: Ramon Arribas i Xavier Cazorla (CADS)

Coordinació: Xavier Basora (X3 Estudis Ambientals) i Xavier Cazorla (CADS)

Redacció: Xavier Basora, Jordi Romero-Lengua, Pol Huguet i Xavier Sabaté (X3 Estudis Ambientals)

Edició a cura de: Joan Maria Romani

Assessorament lingüístic: Francesc X. Navarro

Disseny: Primer Segona, serveis de comunicació

Maquetació i impressió: Ediciones Gráficas Rey

Dipòsit legal: B-37.791-2009

ISBN: 978-84-393-8154-9

Tiratge: 600 exemplars

El Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible no comparteix necessàriament totes les opinions expressades pels autors d'aquesta publicació.

Sumari

Pròleg	5
Resum executiu	7
1. Introducció i antecedents.....	13
1.1. El context: Catalunya com a potència turística consolidada.....	13
1.2. Motius per analitzar i promoure l'ecoturisme a Catalunya.....	14
1.3. Antecedents principals de l'ecoturisme a Catalunya	16
1.4. Objectius	17
1.5. Destinataris	18
1.6. Metodologia utilitzada i estructura del treball	18
2. Marc conceptual de l'ecoturisme	21
2.1. Què és l'ecoturisme i on es practica?	21
2.2. Principis bàsics que caracteritzen l'ecoturisme.....	23
2.3. L'ecoturisme en el marc d'altres modalitats turístiques relacionades amb la natura.....	27
2.4. Els ecoturistes: tipologia i perfil	34
2.5. Reflexions sobre el concepte d'ecoturisme en el context de Catalunya.....	35
3. Recursos i activitats ecoturístiques	37
3.1. Els recursos ecoturístics de Catalunya: tipologies principals.....	37
3.2. Els espais naturals protegits catalans: característiques i nombre de visitants	37
3.3. Activitats turístiques existents a Catalunya que es poden considerar pròpies de l'ecoturisme.....	43
4. Agents relacionats amb l'ecoturisme	89
4.1. Sector públic.....	90
4.2. Sector privat	92
4.3. Altres col·lectius.....	94
5. Promoció pública de l'ecoturisme.....	95
5.1. Estudis tècnics i eines de gestió	95
5.2. La promoció de productes ecoturístics emmarcats en la Carta europea de turisme sostenible dels espais naturals protegits.....	96
5.3. L'ecoturisme als portals web de les marques turístiques	98

5.4. Promoció de Catalunya com a destinació de turisme ornitològic	99
5.5. Impuls del senderisme com a producte turístic	101
5.6. Altres modalitats ecoturístiques promogudes per la iniciativa pública	102
6. Visions de la situació actual de l'ecoturisme	103
6.1. El debat conceptual	103
6.2. Recursos ecoturístics: un potencial encara per aprofitar	106
6.3. Activitats i productes ecoturístics: una oferta diversa però desconeguda i poc consolidada	108
6.4. La demanda creixent: una oportunitat per a la conscienciació ambiental de la societat.....	109
6.5. Promoció i comercialització: cap a una estratègia conjunta entre els agents implicats	110
6.6. Serveis i infraestructures turístiques de suport: oportunitats i mancances	112
7. Estratègies i mesures per desenvolupar l'ecoturisme en el futur	115
7.1. Recursos naturals: conservació i gestió	115
7.2. Coordinació institucional i planificació	117
7.3. Creació, suport i millora dels productes ecoturístics i dels equipaments i serveis associats	118
7.4. Promoció, comercialització i comunicació de l'ecoturisme	121
7.5. Formació	122
7.6. Seguiment i avaluació	122
8. Referències	125
8.1. Fonts bibliogràfiques	125
8.2. Selecció de guies d'ecoturisme de Catalunya i l'Estat espanyol	127
8.3. Pàgines web	128
Annexos.....	131
Annex 1. Agents participants en les sessions de debat	131
Annex 2. Programa de les sessions de debat	133
Índexs de quadres, taules, figures i mapes	134
Resumen ejecutivo	135
Executive summary	141
Les publicacions del CADS.....	147

Pròleg

En els darrers temps, la sempre necessària reflexió del nostre model de desenvolupament com a país està adquirint connotacions d'urgència. Així, la present crisi econòmica, financera, ambiental i de valors en què estem immersos, esperona a cercar noves formes de crear benestar sense malbaratar els recursos naturals de què gaudim.

Catalunya és una de les regions turístiques capdavanteres a escala mundial, tant des del punt de vista de l'oferta com del nombre de turistes que rep, essent com és la principal destinació turística de l'Estat Espanyol i una de les més importants d'Europa.

En contraposició al model turístic de masses, han crescut alternatives de turisme que prenen en consideració criteris de sostenibilitat per evitar les problemàtiques socioambientals associades, com poden ser la massificació o l'estacionalitat. Aquestes propostes, emmarcades sota l'etiqueta genèrica de turisme sostenible, fan referència a una tipologia de turisme que contribueix a la sostenibilitat global, posant en valor el patrimoni natural i cultural, impulsat i gestionat per la població des del territori i en benefici del territori, i que contribueix a la identificació dels valors locals.

En aquesta línia, des del Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya (CADS) s'inicià l'any 2008 un procés d'avaluació i debat del model turístic del nostre país, de la mà dels agents territorials implicats, i centrat en el patrimoni natural i el paisatge, en un moment de reconversió de molts sectors econòmics, i particularment el turístic.

En aquest procés de canvi s'obren importants oportunitats, on l'ecoturisme, modalitat amb gran potencial però encara incipient a casa nostra, s'entreu com a alternativa dins aquest nou panorama turístic que generi un major valor afegit dels espais naturals i el paisatge i en potencii la seva conservació, beneficiant a la ve-

gada les comunitats en les quals es troba immers, habitualment amb poques oportunitats laborals i en procés de despoblament. A més, cal tenir en compte que el nostre país disposa d'un ric patrimoni natural i cultural, d'una elevada diversitat paisatgística i d'un medi rural i de muntanya de qualitat que, juntament amb les condicions climàtiques, la gastronomia i les tradicions, contribueixen a fer que sigui atractiu per a un turisme de qualitat.

La publicació que us fem a mans, que porta per títol *Ecoturisme a Catalunya. Una alternativa de turisme sostenible a la natura*, té com a objectiu clarificar les bases conceptuals de l'ecoturisme, diagnosticar-ne la situació actual així com apuntar estratègies i mesures futures al nostre país. Tanmateix, completa un conjunt de treballs previs en l'àmbit del turisme que el CADS ha anat desenvolupant des de l'any 2003. Entre aquests en destaquen títols com *Turisme sostenible: experiències europees aplicables a Catalunya* (2007), i *Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i Aran* (2004), que planteja una diagnosi en clau reflexiva en relació amb la sostenibilitat del model turístic pirinenc.

No voldria finalitzar aquesta presentació sense donar les gràcies als autors de l'estudi per la feina feta, així com a tots els participants en els tallers de debat i als entrevistats per les seves aportacions, sense les quals el resultat que us presentem no hauria estat possible. Esperem que aquest sigui el primer de molts esforços conjunts per posar de manifest la viabilitat d'una modalitat, l'ecoturisme, que dia a dia guanya adeptes i s'adapta a aquest nou model de país en clau de sostenibilitat que pas rere pas anem configurant.

Ramon Arribas i Quintana

Director Consell Assessor
per al Desenvolupament Sostenible
de Catalunya

Resum executiu

Interès i objectius del treball

Catalunya és una de les regions turístiques líders a escala mundial, tant des del punt de vista de l'oferta com del nombre de turistes que rep, essent la principal destinació turística de l'Estat Espanyol i una de les més importants d'Europa. Aquesta importància del turisme en l'economia catalana s'ha traduït en aportar més del 12% del Producte Interior Brut (PIB) del país, però també en generar importants impactes sobre el territori pel fet de seguir un model poc sostenible.

A més, el nostre país disposa d'un ric patrimoni natural i cultural, d'una elevada diversitat paisatgística i d'un medi rural i de muntanya de qualitat que, juntament amb les condicions climàtiques, la gastronomia i les tradicions, contribueixen a fer que sigui atractiu per a un turisme de qualitat.

Així, des del CADS i el Departament d'Innovació, Universitats i Empresa –a través de la Direcció General de Turisme i l'Observatori de Turisme de Catalunya– s'inicia un procés d'avaluació i debat del model turístic del nostre país, centrat en el patrimoni natural i el paisatge, en un moment de reconversió de molts sectors econòmics, i particularment el turístic, per tal d'evitar l'estacionalització o la concentració excessiva tant dels beneficis econòmics com dels impactes per la massificació.

En aquest procés de canvi que obre bones oportunitats, l'ecoturisme, modalitat encara incipient i amb gran potencial, s'entreu com a part important d'un nou model de turisme al nostre país; una modalitat capaç de generar més valor afegit per als espais naturals i el paisatge, potenciar-ne la conservació i beneficiar les comunitats en les quals es troba immers, habitualment amb poques oportunitats laborals i en procés de despoblament.

L'elaboració del treball ha comportat una recerca documental profunda i exhaustiva i ha comptat amb la participació d'un gran nombre d'agents públics i privats relacionats amb l'ecoturisme a Catalunya, a través de dues sessions de debat organitzades durant el primer trimestre del 2009.

Els objectius del treball són clarificar les bases conceptuais de l'ecoturisme, aproximar-ne el grau de desenvolupament a Catalunya, diagnosticar-ne la situació actual a partir de les visions dels principals agents implicats, i apuntar estratègies i mesures que serveixin de guia per definir les actuacions futures de desenvolupament de l'ecoturisme al nostre país.

Què és l'ecoturisme?

El terme ecoturisme –traducció de la paraula anglosaxona *ecotourism*– s'utilitza a Catalunya des de fa pocs anys, sobretot pel món acadèmic i diverses entitats conservacionistes. En canvi, s'utilitza poc per part de les administracions públiques. Si bé pot semblar un concepte que s'apunta a la moda verda dels termes precedits del prefix *eco*-, en realitat té al darrera uns fonaments teòrics i pràctics desenvolupats per nombrosos estudis i investigacions, i a més compta amb el suport d'institucions públiques, entitats no governamentals i empreses privades de molts països d'arreu del món.

La definició adoptada oficialment per la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN) descriu l'ecoturisme com

Una forma ambientalment responsable de viatjar o visitar àrees naturals poc alterades amb l'objectiu de gaudir, apreciar i estudiar llurs atractius naturals i manifestacions culturals associades –presentes i pretèrites–, a través d'un procés que promou la conservació, té un impacte ambiental baix i propicia una implicació social i econòmica beneficiosa per a les poblacions locals.

La motivació central de l'ecoturista, a diferència de la d'altres modalitats que també es practiquen en espais naturals, és contemplar, gaudir i conèixer les diverses manifestacions de la natura i el paisatge: espècies de fauna o flora emblemàtiques o difícils de veure, ecosistemes rars o amb algun interès es-

pecial, paisatges sublims, singulars o de gran bellesa cromàtica, formes geològiques espectaculars o poc freqüents, etc.

Encara que l'ecoturisme es pot practicar en qualsevol espai o paisatge natural amb un cert interès, té lloc sobretot en espais naturals protegits legalment, com ara els parcs nacionals i els parcs naturals.

D'altra banda, a escala internacional s'han consensuat un seguit de principis bàsics que s'han de complir per considerar que una activitat turística s'emmarca en aquesta modalitat. Aquests principis fan de l'ecoturisme una forma de turisme sostenible, atès que:

- Contribueix a conservar el patrimoni natural i cultural dels indrets que es visiten.
- Contribueix a millorar la qualitat de vida de les poblacions locals, incloent-les en els processos de planificació de l'ecoturisme, i promou que siguin empreses petites i de propietat local les que es beneficiïn dels ingressos derivats.
- Procura reduir al màxim els impactes negatius sobre l'entorn natural i respecta la cultura i les tradicions locals.
- Inclou elements interpretatius i educatius per informar i conscienciar els turistes sobre la necessitat de conservar la natura, la biodiversitat i el patrimoni cultural associat.

Es podria pensar que a Catalunya no és adequat utilitzar el terme *ecoturisme* (així ho creuen diversos agents turístics) i que potser seria més convenient emprar el de *turisme de natura* o algun altre d'equivalent. Davant d'aquest posicionament, hi ha tres raons que justifiquen l'aposta que fa aquest treball pel terme *ecoturisme*:

- 1) El concepte gaudeix de reconeixement internacional, de manera que és més fàcil la identificació d'activitats dins aquesta modalitat tant dins com fora de les nostres fronteres.
- 2) El terme *turisme de natura*, que podria ser l'alternativa, se sol referir al conjunt de modalitats turístiques que es practiquen al medi natural i que inclouen l'ecoturisme però també altres modalitats amb una motivació i uns requisits diferents als de l'ecoturisme.
- 3) L'ecoturisme ben aplicat i desenvolupat garanteix, a diferència d'altres modalitats que es practiquen a la natura, la integració d'uns principis de sostenibilitat i de conservació dels recursos naturals.

Tanmateix, més enllà de la denominació que se li vulgui atorgar, el més important és garantir que les

activitats ecoturístiques que s'impulsin en el futur a Catalunya integrin els principis de sostenibilitat indicats.

L'ecoturisme, complement d'altres modalitats turístiques relacionades amb la natura

A Catalunya sovint es confon l'ecoturisme amb el turisme rural i el turisme actiu, quan en realitat són modalitats turístiques diferents, tot i que comparteixen l'escenari on tenen lloc (l'entorn natural i rural). De fet, les diverses modalitats turístiques que es practiquen al medi natural s'han agrupat en alguns estudis sota el concepte de *turisme de natura*.

La diferència principal de l'ecoturisme vers altres modalitats turístiques és allò que motiva l'ecoturista a viatjar. Si en el cas de l'ecoturisme és visitar àrees naturals i observar els elements que les integren, en el cas del turisme actiu (o d'aventura) és realitzar activitats esportives de diferent intensitat física i que en alguns casos comporten una dosi de risc. El mateix passa amb el turisme rural, la motivació principal del qual és entrar en contacte amb entorns i activitats rurals.

D'altra banda, es confon l'ecoturisme amb el turisme sostenible, quan el primer és una modalitat turística com una altra mentre que el segon comporta un conjunt de requisits de sostenibilitat que es poden i s'haurien d'aplicar a qualsevol segment del mercat turístic; en aquest sentit, podríem parlar de turisme rural sostenible, turisme urbà sostenible, turisme cultural sostenible, turisme actiu sostenible, etc.

Tot i aquesta necessitat de diferenciació conceptual vers altres modalitats turístiques que es practiquen a l'entorn natural i rural, cal recalcar la relació de complementarietat que s'ha d'establir entre l'ecoturisme i altres modalitats. Això s'explica perquè, en països tan humanitzats com el nostre, un mateix paquet turístic pot incloure activitats ecoturístiques i alhora activitats pròpies del turisme rural, cultural o gastronòmic, entre d'altres.

En algunes de les comarques i indrets més desoblats del nostre país, l'ecoturisme esdevé una bona alternativa de desenvolupament local sostenible capaç d'aportar nous ingressos. En destinacions tu-

ristiques més consolidades –com per exemple a les zones de muntanya amb una oferta important de turisme de neu–, l'ecoturisme es podria potenciar com una estratègia per reconvertir o complementar altres activitats turístiques existents (per exemple l'esquí).

Activitats ecoturístiques que es practiquen a Catalunya

Diferenciar les activitats pròpiament ecoturístiques entre el gran nombre d'experiències turístiques que s'ofereixen i es practiquen al medi natural és una tasca difícil. Tot i això, aquest treball fa un esforç per clarificar el concepte i identifica les activitats turístiques existents a Catalunya que es podrien considerar pròpies de l'ecoturisme.

Tot i que les tipologies d'activitats identificades tenen potencial per complir, en major o menor mesura, els principis bàsics de l'ecoturisme, caldria valorar cas a cas (és a dir, per a cada iniciativa concreta) fins a quin punt l'activitat, quan es planifica i s'executa, integra aquests principis.

Atesa aquesta diversitat àmplia d'activitats potencialment ecoturístiques, però amb un grau de desenvolupament i consolidació variable, seria apropiat aglutinar-les sota una única modalitat turística (l'ecoturisme), fet que permetria crear una oferta més unificada i generar un fet diferencial respecte d'altres activitats que no presenten les garanties de sostenibilitat de l'ecoturisme.

El potencial ecoturístic de Catalunya

Una de les fortaleses més importants de Catalunya per a la pràctica de l'ecoturisme és la gran diversitat que té el patrimoni natural del país i que, a més, es concentra en un àmbit territorial relativament petit. Un mateix turista pot gaudir, sense necessitat de fer llargs desplaçaments, d'un medi natural variat, una biodiversitat elevada, molts espais naturals protegits, així com una important riquesa geològica i paleontològica. Tot i això, Catalunya encara no és un país prou conegut a escala internacional pels seus espais naturals i, des del punt de vista de l'ecoturisme, ha de competir amb destins considerats més *exòtics*.

Àmbit	Tipologies d'activitats
Ecoturisme amb voluntat d'observar i contemplar elements concrets del medi natural o una combinació de tots ells (paisatges)	<ul style="list-style-type: none"> • Observació de mamífers terrestres • Observació d'aus (turisme ornitològic) • Observació de cetacis • Turisme de papallones i insectes • Observació de flora i rutes per boscos singulars • Itineraris per àrees d'interès geològic, geomorfològic i paleontològic • Visites a coves i avencs • Itineraris senyalitzats per espais naturals i paisatges d'interès • Senderisme i travesses de muntanya • Cicloturisme on prima la descoberta del paisatge • Passejades i excursions amb cavall per àrees d'interès natural • Contemplació de paisatges terrestres des de mitjans de transport motoritzats integrats al medi natural • Excursions per espais fluvials i marins en caiac, piragua o altres mitjans no motoritzats • Rutes per espais fluvials i marins amb mitjans de transport motoritzats (vaixells i altres embarcacions) • Exploració de fons marins • Busseig en embassaments i estanys d'alta muntanya • Viatges i safaris de fotografia de natura • Observació astronòmica.
Ecoturisme amb voluntat expressa de formació o de suport a la conservació de la natura	<ul style="list-style-type: none"> • Activitats organitzades pels òrgans gestors o pels centres d'interpretació dels espais naturals protegits, o per altres centres d'educació ambiental • Estadades de voluntariat en espais naturals per participar en actuacions de conservació del medi natural • Ecoturisme científic.

Activitats turístiques existents a Catalunya que es poden associar a l'ecoturisme

Dels recursos ecoturístics vinculats als animals salvatges, els ocells són els que tenen un atractiu més elevat a Catalunya. La possibilitat de veure'n una gran varietat amb relativa facilitat, la distribució que tenen arreu del territori català, i la presència d'espècies rares o amenaçades, fan d'aquest un bon recurs per ser aprofitat. Però el país també disposa d'altres recursos ecoturístics com ara els mamífers terrestres i els cetacis (amb graus diferents de dificultat per observar-los), la flora alpina i les orquídi- es, les papallones, el patrimoni geològic, i els boscos propis de climes freds (boscos d'alta muntanya, fagedes, rouredes humides) i de climes mediterranis (alzinars, suredes), entre d'altres.

La conservació i la bona gestió dels recursos naturals és un factor clau a l'hora de garantir un desenvolupament adequat de l'ecoturisme atès que, arreu del món i també a Catalunya, s'han documentat nombrosos efectes negatius de la pràctica turística en espais naturals. Per tant, cal destinar tots els instruments i els recursos necessaris per evitar la degradació dels recursos naturals i per garantir que l'ecoturisme contribueix a conservar-los.

D'altra banda, Catalunya, pel fet de ser una destinació consolidada, disposa d'una infraestructura turística potent que permet (amb adaptacions i millores) un desenvolupament adequat de l'ecoturisme. Aquesta infraestructura es tradueix, per exemple, en una oferta d'allotjament important –sobretot vinculada al turisme rural– i en una gran capacitat de promoció turística gràcies a la tasca de nombrosos organismes públics (per mitjà de pàgines webs, oficines d'informació turística, campanyes publicitàries, presència en fires, etc.). A aquests elements cal afegir-hi una xarxa de camins extensa (encara infrautilitzada) que en part té l'origen en les activitats tradicionals que s'han dut a terme històricament en el medi rural.

Els agents relacionats amb l'ecoturisme

Des del punt de vista institucional, el país disposa d'un conjunt d'agents socials relacionats amb el turisme i el medi natural que facilitaria una promoció més important de l'ecoturisme. Aquests agents són organitzacions i entitats, públiques i privades, que, per elles mateixes o per la seva capacitat d'influència, poden tenir un impacte en l'impuls de l'ecoturisme.

En l'àmbit del medi natural, destaquen els organismes responsables de la conservació de la natura i el paisatge, entre els quals hi ha els òrgans gestors dels espais naturals protegits, les nombroses organitzacions conservacionistes i de custòdia del territori –que donen a conèixer els valors naturals del país–, els centres excursionistes –que contribueixen a senyalitzar, mantenir i donar a conèixer rutes i camins–, i les universitats –que aporten el coneixement i la recerca.

En l'àmbit del turisme, destaquen els organismes responsables de l'ordenació turística i del desenvolupament rural, els nombrosos organismes de promoció turística, i els agents privats que desenvolupen (o poden desenvolupar en el futur) la seva activitat turística en l'àmbit de l'ecoturisme: empreses de guies i de senderisme, empreses de turisme actiu i d'ecoturisme, operadores i agències de viatge especialitzades, organitzacions no governamentals, allotjaments rurals, etc.

Al llarg del treball s'ha constatat la manca de coordinació i d'una estratègia conjunta entre els agents implicats en l'ecoturisme. Una mancança que es materialitza, per exemple, en la poca comunicació que hi ha entre les administracions amb competències sobre turisme i les que tenen competències en conservació de la natura, o en els conflictes que de vegades sorgeixen entre les empreses de turisme, la població local, i les administracions que gestionen les àrees protegides. Així doncs, per tal de promoure i desenvolupar amb èxit l'ecoturisme, caldrà una bona comunicació i col·laboració entre tots ells.

La promoció institucional de l'ecoturisme

Malgrat que a Catalunya existeixen diverses iniciatives i productes que es podrien considerar ecoturístics, l'ecoturisme és una modalitat turística poc promocionada amb relació a d'altres de més consolidades. Tot i això, en els darrers anys les administracions han començat a promoure l'ecoturisme i, en general, el turisme en espais naturals.

Un pas important ha estat el *Pla Estratègic del Turisme a Catalunya 2005-2010*, el qual reconeix l'oportunitat d'aprofitar la riquesa i diversitat de recursos

naturals de Catalunya per al desenvolupament del turisme, cosa que permetria obrir-se a nous segments turístics, diversificar els productes i afavorir la desestacionalització. Per això un dels objectius del Pla és “desenvolupar el potencial turístic dels espais naturals des del respecte a la conservació de la seva biodiversitat” i es proposa elaborar un *Pla director de l'ús turístic del paisatge, els recursos i els espais naturals*. Aquest treball podria ser un primer pas cap a l'elaboració del pla director en qüestió.

Les administracions públiques catalanes també han impulsat estudis tècnics relacionats directament o indirectament amb l'ecoturisme a Catalunya. Un estudi recent és *l'Atles del Turisme a Catalunya*, promogut pel Departament d'Innovació, Universitats i Empresa. Alguns espais naturals protegits han elaborat estudis específics sobre el potencial ecoturístic dels àmbits respectius; destaca, per exemple, *l'Inventari de recursos naturalístics (fauna) per a l'ecoturisme al Parc Natural de l'Alt Pirineu*.

D'altra banda, la Carta Europea de Turisme Sostenible (CETS) en espais naturals protegits és una iniciativa institucional de gran interès per desenvolupar i promoure productes ecoturístics (i d'altres tipus). Es tracta d'una acreditació d'àmbit europeu que atorga la Federació Europarc als espais naturals protegits que han demostrat el seu compromís pràctic amb el turisme sostenible treballant en equip, i elaborant i executant una estratègia turística i un pla d'acció adaptats a les particularitats del territori i destinats a millorar la viabilitat ambiental, social i econòmica del turisme. Dos espais protegits catalans han rebut fins al moment l'acreditació de la CETS: el Parc natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa i el

Parc natural del Delta de l'Ebre. Així mateix, els parcs naturals de Sant Llorenç del Munt i l'Obac i el del Montseny s'espera que la obtinguin els propers anys. Entre les actuacions previstes en els plans d'acció de cada espai, s'inclouen iniciatives relacionades amb la promoció de productes d'ecoturisme.

La presència de productes ecoturístics en els portals web de les marques turístiques també s'ha considerat un bon indicador del grau de promoció institucional d'aquesta modalitat. La promoció de l'ecoturisme a través d'aquests portals és majoritàriament de grau mig en una escala qualitativa de baix-mitjà-alt. La marca turística de Terres de l'Ebre és l'única que utilitza el terme *ecoturisme*.

Finalment, cal destacar nombroses iniciatives institucionals per promoure algunes de les activitats ecoturístiques més conegudes. El senderisme i el cicloturisme, juntament amb el turisme ornitològic i el turisme fluvial, són algunes de les activitats que gaudeixen d'un impuls específic per part dels organismes catalans de promoció turística.

Estratègies per desenvolupar l'ecoturisme en el futur

A títol orientatiu, el treball proposa un seguit d'estratègies i mesures que els agents i les administracions implicades en el foment de l'ecoturisme i la conservació de la natura poden tenir en compte a l'hora de dissenyar i aplicar les polítiques, lleis, programes i actuacions que hi puguin estar relacionades.

Àmbit	Estratègies i mesures
Recursos naturals: conservació i gestió	<ul style="list-style-type: none"> • Establir mecanismes que serveixin per garantir que l'ecoturisme contribueix de manera directa a la conservació dels espais naturals • Augmentar els recursos econòmics que reben els òrgans gestors dels espais protegits i que han d'anar destinats a conservar el patrimoni natural i a millorar i reforçar la gestió de l'ús públic i de les activitats ecoturístiques • Garantir l'aplicació de les regulacions previstes en els plans de gestió dels espais protegits relacionades amb el control de les activitats turístiques i la minimització dels impactes que causen sobre el medi natural • Estudiar la possibilitat de delimitar grans àrees sense caça –i sense pesca– per afavorir la presència de fauna i facilitar-ne l'observació, així com de petites reserves forestals, situades en boscos singulars, que només es visitin amb els permisos corresponents.
Coordinació institucional i planificació	<ul style="list-style-type: none"> • Resoldre el debat conceptual al voltant del terme ecoturisme i apostar per un concepte el màxim de consensuat possible • Establir mecanismes de coordinació entre agents públics i privats relacionats amb l'ecoturisme destinats a fomentar-ne el desenvolupament eficaç • Aprofitar l'elaboració del <i>Pla director de l'ús turístic de paisatge, els recursos i els espais naturals</i> per incloure-hi un programa de desenvolupament de l'ecoturisme.
Creació, suport i millora dels productes ecoturístics i dels equipaments i serveis associats	<ul style="list-style-type: none"> • Establir mecanismes de suport institucional a empreses i administracions locals per tal que creïn i promoguin activitats ecoturístiques • Atès que un pilar de l'ecoturisme és la integració de principis de sostenibilitat, valorar la creació d'una etiqueta o marca homologada associada a activitats ecoturístiques que integrin aquests principis • Aprofitar la implantació de les cartes europees de turisme sostenible en espais naturals protegits per crear nous productes ecoturístics o donar suport als existents • Crear una xarxa de refugis i aguaitis per observar fauna • Promoure rutes i circuits turístics que combinin productes de diferents modalitats turístiques i que incloguin propostes ecoturístiques • Millorar l'accés amb transport públic als espais naturals i a les poblacions properes • Establir una senyalització homogènia dels camins i itineraris que transcorren pels espais naturals de Catalunya • Garantir el manteniment continuat en el temps dels equipaments i les infraestructures associades a les activitats ecoturístiques.
Promoció, comercialització i comunicació de l'ecoturisme	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborar i aplicar un pla de màrqueting de l'ecoturisme a Catalunya • Dur a terme una campanya informativa a gran escala per donar a conèixer l'ecoturisme i els beneficis associats • Promoure campanyes informatives a escala local o comarcal per donar a conèixer als agents privats que exerceixen activitats turístiques els elements naturals i culturals més atractius de cada indret • Augmentar els esforços i els recursos destinats a la sensibilització i l'educació ambiental de la ciutadania.
Formació	<ul style="list-style-type: none"> • Garantir que els guies turístics vinculats a activitats ecoturístiques disposin de coneixements en l'àmbit turístic i en l'àmbit del medi natural • Integrar l'ecoturisme en els programes curriculars de diverses activitats formatives existents relacionades amb la natura i el turisme.
Seguiment i avaluació	<ul style="list-style-type: none"> • Establir procediments i indicadors d'avaluació permanent dels impactes que l'ecoturisme pot generar sobre els valors naturals i culturals, així com dels beneficis econòmics associats • Elaborar estudis que permetin conèixer millor la demanda ecoturística i per tant el perfil dels turistes que visiten Catalunya interessats (o potencialment interessats) en conèixer els espais naturals del país.

1. Introducció i antecedents

El Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS) i la Direcció General de Turisme de la Generalitat de Catalunya van publicar, a final del 2007, el llibre *Turisme sostenible. Experiències europees aplicables a Catalunya*. Aquest treball conclouia, entre altres aspectes, que Catalunya disposa d'un notable patrimoni, d'una elevada diversitat paisatgística i d'un medi rural i de muntanya de qualitat que, juntament amb les condicions climàtiques, la gastronomia i les tradicions, contribueixen a fer que el país sigui atractiu per a un turisme de qualitat. Així mateix, l'estudi feia referència a la creixent sensibilitat ambiental de la societat, que comporta que a poc a poc es vagi estenent una altra manera d'entendre el turisme basada en els criteris de sostenibilitat.

Paral·lelament, el Pla estratègic del turisme de Catalunya 2005-2010, impulsat per la Direcció General de Turisme, inclou com un dels seus objectius el de desenvolupar el potencial turístic dels espais naturals des del respecte a la conservació de la seva biodiversitat.

Així doncs, el CADS i el Departament d'Innovació, Universitats i Empresa –a través de la Direcció General de Turisme i l'Observatori de Turisme de Catalunya– aposten per un nou model de turisme al nostre país que comporti, entre altres accions, una promoció més gran de les activitats turístiques basades en els espais naturals i el paisatge. En aquest sentit, esdevé necessari un treball com aquest que determini el grau de desenvolupament i el potencial que té a Catalunya l'ecoturisme, una modalitat turística ambientalment responsable basada en la contemplació i la visita dels espais naturals i dels elements que els integren (flora, fauna, etc.).

1.1. El context: Catalunya com a potència turística consolidada

Tal com exposa el Pla estratègic del turisme 2005-2010, Catalunya és una de les regions turístiques líders a escala mundial, tant des del

punt de vista de l'oferta com del nombre de turistes que rep. De fet, és la principal destinació turística de l'Estat espanyol i una de les més importants d'Europa. Això es tradueix en la importància del turisme en l'economia catalana, que representa més del 12 % del producte interior brut (PIB) del país.

Des del punt de vista de les modalitats de turisme, Catalunya com a conjunt turístic és una regió capdavantera en determinats segments de mercat i productes com el de sol i platja, l'urbà i el turisme de negocis.

Administrativament, el país es divideix en deu marques turístiques (mapa 1): Barcelona, Catalunya Central, Costa Brava, Costa Daurada, Costa del Garraf, Costa del Maresme, Pirineus, Terres de l'Ebre, Terres de Lleida i Val d'Aran. Totes les comarques pertanyen a alguna d'aquestes marques.

L'estat actual de desenvolupament de les deu marques és desigual des del punt de vista de gestió, atès que algunes no compten amb estructures de gestió i promoció turística operatives. És desigual també des del punt de vista del grau de desenvolupament del turisme, amb una oferta turística molt consolidada a la Costa Brava, la Costa Daurada, Barcelona, el Maresme, la Costa del Garraf i la Val d'Aran (cadascuna a la seva escala), i amb nivells inferiors en la resta.

Catalunya es caracteritza per ser una destinació amb una oferta turística àmplia i variada on es pot realitzar tot tipus de turisme. La varietat i riquesa natural, cultural, històrica i patrimonial, la diversitat de territoris i paisatges, i els costums de la gent, constitueixen els principals atractius turístics.

Segons el Pla estratègic del Turisme 2005-2010, la base del model turístic català la constitueixen:

- El turisme de sol i platja, liderat per zones turístiques concretes com la Costa Brava o la Costa Daurada.

Mapa 1. Les deu marques turístiques catalanes
FONT: Turisme de Catalunya.

- El turisme de ciutat, al voltant sobretot de la ciutat de Barcelona.
- El turisme cultural, amb una forta influència de Barcelona però molt més distribuït per tot el territori.

D'altra banda, el turisme rural, el de natura, el de muntanya, el de neu i l'actiu han tingut un gran creixement en els dos darrers decennis, la qual cosa es reflecteix en un augment considerable de l'oferta d'allotjament –sobretot rural– a les zones de muntanya i en una importància relativa molt alta de l'activitat turística en el conjunt de l'activitat econòmica de les comarques de muntanya.

Segons una enquesta de Turisme de Catalunya titulada *La imatge turística de Catalunya* i realitzada entre els anys 2005 i 2006, el turisme de natura (en el qual s'integra l'ecoturisme però també altres modalitats turístiques) era el quart producte que definia Catalunya segons els turistes, per darrere del sol i platja, el turisme cultural i el turisme de ciutat (figura 1). De fet, l'any 2001 (l'únic amb dades disponi-

bles) es calcula que el conjunt d'espais naturals protegits de Catalunya va rebre, com a mínim, 11 milions de visitants (vegeu 3.2.2). Així doncs, els espais naturals són un dels principals atractius turístics del nostre país, cosa que justifica que es continuïn potenciant com fins ara o encara més, tal com s'exposa en l'apartat següent.

1.2. Motius per analitzar i promoure l'ecoturisme a Catalunya

A Catalunya, l'ecoturisme és un concepte encara força desconegut i confús (vegeu capítol 2) i, malgrat que existeixen diverses iniciatives i productes ecoturístics, és una modalitat turística poc desenvolupada i promocionada amb relació a d'altres més consolidades. De fet, i com ja s'ha vist en l'apartat anterior, a escala internacional el nostre país és més conegut pel turisme de sol i platja o el turisme urbà que no pas pel turisme relacionat amb els espais naturals.

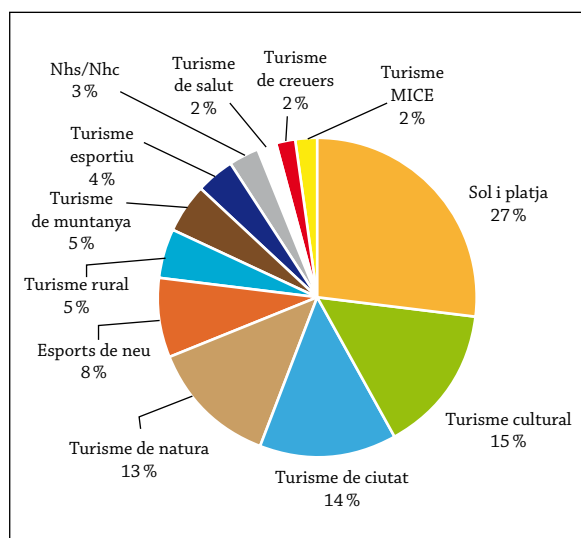

Figura 1. Productes que defineixen Catalunya segons el turista (anys 2005-2006)

FONT: Turisme de Catalunya.

NOTA: Turisme MICE es refereix al turisme de reunions (meetings), incentius, convencions i exhibicions.

Catalunya, però, té un gran potencial per atraure en el futur més turistes interessats a conèixer els espais naturals catalans. En primer lloc, perquè el país disposa d'importants recursos per a aquest tipus de turisme: nombrosos espais naturals ben conservats –entre els quals n’hi ha d’importància internacional, com ara el delta de l’Ebre–, una elevada diversitat biològica –tant d’espècies com d’hàbitats i de paisatges– i una gran riquesa cultural associada a tots aquests indrets. Un ecoturista estranger pot gaudir, en aquest sentit, de paisatges litorals com el cap de Creus o les illes Medes, de paisatges alpins com els del Pirineu, de zones humides amb una ornitofauna abundant (com l’esmentat delta de l’Ebre, els aiguamolls de l’Empordà i molts d’altres) i de vastes zones despoblades amb un gran atractiu faunístic i paisatgístic com ara el Prepirineu.

Com passa a molts altres indrets (ja siguin destinacions llunyanes com Costa Rica, Kenya o la Patagònia, o bé destinacions més properes, com els Alps, les Dolomites o Islàndia), els espais naturals de Catalunya poden ser un atractiu suficient per tal que turistes d’arreu del món es desplacin per gaudir-ne i alhora contribueixin a conservar-los. De fet, segons l’enquesta abans esmentada de Turisme de Catalunya, la natura és el segon aspecte més valorat –després de la cultura– pel turista que visita el nostre país (figura 2).

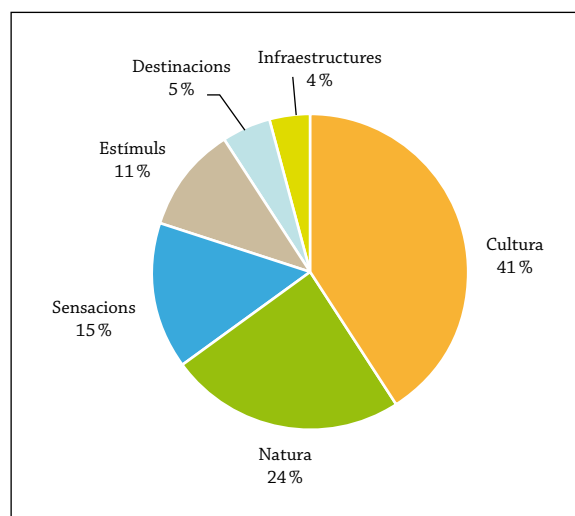

Figura 2. Aspectes més valorats pel turista que visita Catalunya (anys 2005-2006)

FONT: Turisme de Catalunya.

D’altra banda, Catalunya, pel fet de ser una destinació consolidada, disposa d’una infraestructura turística potent que permet (amb algunes adaptacions i millores) un desenvolupament adequat de l’ecoturisme. Aquesta infraestructura es tradueix, per exemple, en una oferta d’allotjament important –sobretot vinculada al turisme rural– i en una gran capacitat de promoció turística gràcies a la tasca que duen a terme nombrosos organismes públics (per mitjà de pàgines web, oficines d’informació turística, campanyes publicitàries, presència en fires, etc.). A aquests elements, cal afegir-hi una xarxa de camins extensa (encara infrautilitzada) que en part té l’origen en les activitats tradicionals que s’han dut a terme històricament al medi rural.

Des del punt de vista institucional, el país disposa d’un conjunt d’actors socials relacionats amb el turisme i el medi natural que facilitaria una promoció més important de l’ecoturisme (vegeu capítol 4). Els nombrosos agents relacionats amb el turisme, tant públics com privats, fan d’aquest sector un dels més potents del país. En l’àmbit del medi natural, cal esmentar els òrgans gestors dels espais naturals protegits –que treballen per garantir que les visites dels turistes siguin al menys impactants possible–, les nombroses organitzacions conservacionistes –que donen a conèixer els valors naturals del país–, els centres excursionistes –que contribueixen a senyalitzar,

mantenir i donar a conèixer rutes i camins – i les universitats – que aporten el coneixement i la recerca.

A tot aquest potencial, cal afegir-hi la sensibilització ambiental creixent i el progressiu augment de la demanda de visitar i conèixer espais naturals de qualitat.

Malgrat aquestes oportunitats i el potencial existent, els productes ecoturístics de Catalunya promocionats degudament són escassos. De fet, l'ecoturisme encara no està prou valorat –sobretot en algunes de les comarques i indrets més despoblats del país– com una alternativa de desenvolupament local sostenible capaç d'esdevenir una font d'ingressos. A més a més, en destinacions turístiques consolidades (com per exemple a les zones de muntanya amb una oferta important de turisme de neu), l'ecoturisme es podria potenciar com una estratègia per reconvertir o complementar altres activitats turístiques existents (per exemple l'esquí).

Fins ara, en el marc de l'entorn natural, el turisme d'aventura ha estat el gran beneficiat del suport de les institucions catalanes i val a dir que ha estat un èxit. Ara el pas següent ha de ser apostar per l'ecoturisme, una modalitat que aporta un valor afegit més enllà dels beneficis econòmics, ja que, a diferència d'altres activitats turístiques, contribueix a conservar els recursos naturals i el paisatge, donant suport per a tal fi a l'economia i a la població local.

1.3. Antecedents principals de l'ecoturisme a Catalunya

A poc a poc, l'ecoturisme i en general el turisme en espais naturals comencen a ser promoguts des de l'Administració (vegeu capítol 5). Un dels primers passos importants va ser el *Pla estratègic del turisme a Catalunya 2005-2010*,¹ elaborat pel Departament de Comerç, Turisme i Consum amb el suport de reconeguts experts. D'altra banda, ja fa un cert temps que des de diverses instàncies, i per mitjà de seminaris i jornades, es demana més suport i promoció d'aquesta modalitat turística.

1. Disponible en format PDF a www.gencat.cat/diue/ambits/turisme/index.html.

Les previsions del *Pla estratègic del turisme a Catalunya 2005-2010*

Malgrat que aquest pla estratègic no parla específicament d'ecoturisme en cap punt, reconeix com una oportunitat l'aprofitament de la riquesa i diversitat de recursos naturals de Catalunya per al desenvolupament del turisme, cosa que permetria obrir-se a nous segments turístics, diversificar els productes i afavorir la desestacionalització. A més a més, el pla considera que el desenvolupament futur del turisme de Catalunya ha de vertebrar-se sobre els valors del paisatge, convertint-lo no només en un objecte de contemplació sinó en un subjecte d'acció.

En coherència amb aquests elements del diagnòstic, el pla inclou com un dels objectius “desenvolupar el potencial turístic dels espais naturals des del respecte a la conservació de la seva biodiversitat”. En aquest sentit, proposa elaborar (actuació 1.3.1) un *Pla director de l'ús turístic del paisatge, els recursos i els espais naturals* que identifiqui quins paisatges i quins recursos naturals justifiquen el desenvolupament d'un producte turístic associat i en quines condicions pot produir-se aquest desenvolupament.

El pla estratègic inclou també una proposta per crear grans rutes nacionals que, en el cas dels espais naturals, es concretaria en un mapa d'espais naturals que es poden utilitzar en el seu vessant turístic sostenible, tot conformant productes concrets i diferenciats, amb l'especificació dels serveis oferts, així com de les instal·lacions disponibles per al visitant.²

Seminaris tècnics

Des de l'any 2000 s'han organitzat a Catalunya diversos seminaris tècnics per fomentar l'ecoturisme o alguna de les seves modalitats específiques (turisme de fauna, turisme de papallones, turisme ornitològic).

A més d'aquests certàmens, també se n'han realitzat molts d'altres relacionats amb dues modalitats més de l'ecoturisme: el senderisme i el cicloturisme (vegeu capítol 5).

2. En aquest sentit, escau d'esmentar el *Mapa ecoturístic de Catalunya* (escala 1:300.000), elaborat l'any 2005 per Lynx Edicions i que combina un mapa de carreteres amb informació detallada sobre les 15 àrees de més interès natural del país.

Any	Certamen	Entitats organitzadores
2000	I Seminari Europeu d'Experts en Ecoturisme (Barcelona)	Fundació Natura i Departament de Medi Ambient
2002	I Jornades d'Ecoturisme i Turisme Rural (Berga)	Fundació Natura i departaments de Medi Ambient i d'Indústria, Comerç i Turisme
2003-2006	I, II, III i IV Fòrum Internacional sobre Ecoturisme i Espais Naturals (Castell de Montesquiu) (www.diba.es/turismelocal/ecoturisme.asp)	Diputació de Barcelona (Xarxa de Parcs Naturals i Oficina Tècnica de Turisme)
2007	1r Seminari de Turisme de Fauna i Desenvolupament Rural (Tremp)	Ajuntament de Tremp
	1r Congrés del Turisme Ornitològic (Seròs)	Universitat Catalana de Ciències de la Natura
2008	Jornada de Turisme Ornitològic de la Noguera (Vallfogona de Balaguer)	Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural
	Seminari Papallones: estudi, conservació i recurs turístic (Arenys de Noguera i Tremp)	Institució Catalana d'Història Natural, Oficina Catalana de Turisme Científic i de Natura i Cistus Associació

Taula 1. Certàmens tècnics sobre ecoturisme realitzats a Catalunya (2000-2008)
FONT: elaboració pròpia.

1.4. Objectius

De les diverses modalitats turístiques que es practiquen al medi natural (entre les quals hi ha el turisme actiu o d'aventura), aquest treball se centra en l'ecoturisme, la modalitat que fins al moment s'ha desenvolupat menys a Catalunya malgrat el potencial que té el país en aquest àmbit.

Els **objectius** d'aquest treball són els següents:

- Clarificar les bases conceptuals de l'ecoturisme i a partir d'aquí definir quines modalitats i activitats turístiques existents a Catalunya es poden considerar com a pròpies de l'ecoturisme.
- Aproximar el grau de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya a partir d'una anà-

Quadre 1

I JORNADES D'ECOTURISME I TURISME RURAL (Berga, 2002)

Entre les conclusions d'aquest certamen, el primer a Catalunya dedicat específicament a l'ecoturisme, destaquen les següents:

- L'ecoturisme és una alternativa real (“un diamant en brut que cal netejar, polir i difondre en benefici de tots, i sobretot de les comunitats locals i del seu patrimoni natural i cultural”), però és evident que manca una promoció turística encarada a l'ecoturisme.
- L'ecoturisme està poc desenvolupat a Catalunya, i es detecta la falta d'objectius clars, i d'unes directrius i una estratègia, que han de definir les administracions.
- Les parts implicades en l'ecoturisme i el turisme rural han de treballar conjuntament per tal que les iniciatives tirin endavant. Cal crear aliances entre els diversos sectors interessats i aprofitar sinergies, tant del sector privat com del públic.

lisi de les activitats ecoturístiques que ja es duen a terme a Catalunya i del grau de promoció institucional d'aquesta modalitat turística. En aquest sentit, però, el treball no pretén ser un inventari detallat dels recursos ecoturístics de Catalunya.

- Diagnosticar, a partir d'un debat entre els principals agents implicats, la situació actual de l'ecoturisme a Catalunya i els reptes que cal afrontar en el futur per desenvolupar i continuar promovent aquesta modalitat turística al nostre país.
- Proposar estratègies i mesures que serveixin de guia per definir les actuacions futures de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya.

1.5. Destinataris

Aquest treball va dirigit sobretot a les administracions públiques catalanes responsables del desenvolupament i la promoció del turisme. En aquest grup s'inclouen diversos organismes públics, d'escala territorial diferents. Destaquen, entre d'altres, el Departament d'Innovació, Universitats i Empresa, l'Observatori de Turisme, l'Agència Catalana de Turisme (que substitueix el consorci Turisme de Catalunya), els consells comarcals i els patronats o consorcis associats a les deu marques turístiques catalanes. Així mateix, l'estudi va dirigit a les oficines de turisme de Catalunya, encarregades sobretot de facilitar informació diversa als turistes.

Més enllà de la perspectiva estrictament turística, el treball s'adreça a tots aquells organismes públics responsables de la conservació i la gestió dels espais naturals, estiguin aquests espais adscrits o no a alguna figura legal de protecció. Entre aquests organismes destaquen el Departament de Medi Ambient i Habitatge, la principal administració responsable de la conservació de la natura a Catalunya, les diputacions provincials i els òrgans gestors dels espais naturals protegits, que solen promoure activitats de caire ecoturístic. Així mateix, des del punt de vista del potencial ecoturístic del paisatge, el treball s'adreça també al Departament de Política Territorial i Obres Públiques i a l'Observatori del Paisatge.

Per últim, aquest informe s'adreça als diversos agents privats que duen a terme (o poden dur a terme en el futur) la seva activitat turística

en l'àmbit de l'ecoturisme: empreses de guies i de senderisme, empreses de turisme actiu i d'ecoturisme, operadors especialitzats, organitzacions conservacionistes, allotjaments rurals, etc.

1.6. Metodologia utilitzada i estructura del treball

L'elaboració del treball s'ha estructurat en quatre fases principals, cadascuna amb unes metodologies pròpies. Les dues primeres fases es van desenvolupar durant la segona meitat de l'any 2008, mentre que les dues últimes, que van comportar un procés participatiu amb agents públics i privats relacionats amb l'ecoturisme, van tenir lloc durant la primera meitat de l'any 2009.

Fase 1. Bases conceptuals de l'ecoturisme

Per clarificar el concepte d'ecoturisme (capítol 2), s'ha realitzat una recerca bibliogràfica força exhaustiva de diversos documents publicats en l'àmbit internacional (i també a Catalunya i a l'Estat espanyol) per organismes especialitzats i experts en la matèria. Per evitar confusions, s'ha procurat distingir l'ecoturisme de la resta de modalitats turístiques que es practiquen al medi natural.

Fase 2. Aproximació al grau de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya

Per fer una aproximació al grau de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya, s'han determinat en primer lloc quines són les tipologies principals de recursos ecoturístics del nostre país, i s'han descrit breument les característiques del sistema d'espais naturals protegits, els indrets on majoritàriament es practica aquesta modalitat turística (apartats 3.1 i 3.2).

A partir d'aquí s'han consultat guies, documents i pàgines web d'organitzacions de promoció turística per identificar les activitats turístiques existents a Catalunya que es poden associar a l'ecoturisme (apartat 3.3). Cada activitat s'ha analitzat en una fitxa individual que,

entre altres aspectes, inclou exemples concrets d'aquell tipus d'activitat que es duen a terme a Catalunya i a altres llocs de l'Estat espanyol i d'Europa.

D'altra banda, s'han identificat a grans trets quins són els agents, tant públics com privats, que estan relacionats amb la promoció i el desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya (capítol 4)³. En aquest sentit, s'ha construït un mapa d'actors, classificats per tipologia.

Per determinar el grau de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya, també s'ha considerat útil fer una anàlisi no exhaustiva de la promoció que en fan els organismes públics (capítol 5). D'entrada, s'han identificat estudis tècnics impulsats per les administracions catalanes relacionats directament o indirectament amb l'ecoturisme. Tot seguit s'ha analitzat breument l'aplicació al nostre país d'un dels instruments amb més potencial per al desenvolupament i la promoció de productes ecoturístics (i d'altres tipus): la *Carta europea de turisme sostenible en espais naturals protegits*. La presència de productes ecoturístics en els portals web de les marques turístiques també s'ha considerat un bon indicador del grau de promoció institucional d'aquesta modalitat, per la qual cosa s'han consultat i analitzat les pàgines web corresponents. Per últim, s'han descrit les iniciatives públiques més destacades per promoure algunes de les activitats ecoturístiques més conegudes.

Fase 3. Debats sobre el present i el futur de l'ecoturisme a Catalunya

A partir de la identificació prèvia dels principals agents relacionats amb l'ecoturisme, s'ha convocat una selecció d'aquests agents a dues sessions participatives per debatre la situació actual de l'ecoturisme a Catalunya i per apuntar les estratègies de futur per promoure el desenvolupament d'aquesta modalitat turística.

La primera sessió de debat va tenir lloc a Barcelona el 20 de febrer de 2009. Van assistir-hi 30 persones que representaven 25 agents. La segona sessió es va fer a Solsona el 6 de març de

2009 i van assistir-hi 26 persones que representaven 27 agents (vegeu annex 1).⁴

Les dues sessions van tenir una estructura i uns continguts idèntics (vegeu annex 2): a partir d'una ponència introductòria sobre el marc conceptual de l'ecoturisme, els assistents van respondre un qüestionari individual sobre aspectes diversos del present i el futur de d'aquesta modalitat turística a Catalunya; les respostes al qüestionari van servir a cada assistent com a guia personal per als debats posteriors en grups, i els van permetre expressar la seva opinió sobre el debat conceptual al voltant del terme *ecoturisme*.

Després d'aquest treball individual, els participants es van dividir en diferents grups, que des de l'organització es va tractar que integressin perfils al més heterogenis possible. La primera sessió de treball en grups va servir per compartir reflexions sobre l'estat actual de l'ecoturisme al país, tot intentant identificar-ne aspectes positius i negatius. La segona sessió de treball, per a la qual es van mantenir els mateixos grups, es va destinar a imaginar escenaris de futur de l'ecoturisme a Catalunya, i a plantejar idees, mesures i estratègies per seguir promovent i desenvolupant aquesta modalitat turística. Finalment, tots els assistents es van reunir novament per compartir, de manera plenària, les aportacions principals de cada grup i per debatre alguns dels aspectes més controvertits.

A les persones que no van poder assistir a les sessions, o que van ser baixa d'última hora, se'ls va oferir la possibilitat, per mitjà de correu electrònic, de respondre el qüestionari individual i així poder comptar també amb la seva visió. Per mitjà d'aquesta via, es va comptar amb l'opinió de tres agents més (annex 1).

Fase 4. Diagnòstic de les visions sobre la situació actual de l'ecoturisme i plantejament d'estratègies de futur

La darrera fase ha servit per sintetitzar les aportacions fetes durant les sessions de debat. En primer lloc, s'han resumit i agrupat les visi-

3. Aquests agents són organitzacions i entitats, públiques i privades, que per elles mateixes o per la seva capacitat d'influència poden tenir un impacte en l'impuls de l'ecoturisme a Catalunya.

4. Les diferències entre assistents i agents representats s'expliquen perquè en algun cas un mateix agent estava representat per més d'un assistent, o bé un mateix assistent representava més d'un agent.

Emplenant el qüestionari individual, en la sessió de Barcelona.

Compartint i debatent els resultats de cada grup, en la sessió de Barcelona.

Treball en grups, en la sessió de Solsona.

Pensant el futur de l'ecoturisme, en la sessió de Solsona.

Diferents moments dels debats sobre el present i el futur de l'ecoturisme a Catalunya.

ons sobre la situació actual de l'ecoturisme que tenen els agents relacionats amb aquesta modalitat turística (capítol 6). Aquestes visions, en alguns casos contraposades, es poden interpretar en clau de diagnòstic.

A partir d'aquest diagnòstic, de les estratègies de futur proposades pels assistents a les sessions de debat, i de l'anàlisi del grau de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya que s'ha fet en els capítols precedents del treball, l'úl-

tim bloc (capítol 7) planteja estratègies i mesures que puguin servir de guia per definir les actuacions futures per continuar promovent i desenvolupant aquesta modalitat turística al nostre país. Aquestes propostes són a títol orientatiu i propositiu, per tal que els agents i les administracions implicades en el foment de l'ecoturisme i la conservació de la natura les tinguin en compte a l'hora de concebre i aplicar les polítiques, lleis, programes i actuacions que hi puguin estar relacionades.

2. Marc conceptual de l'ecoturisme

Aquest capítol pretén clarificar què s'entén internacionalment per ecoturisme i la seva relació amb altres modalitats turístiques més conegudes i desenvolupades a Catalunya.

2.1. Què és l'ecoturisme i on es practica?

El terme ecoturisme –traducció de la paraula anglosaxona *ecotourism*– s'utilitza a Catalunya des de fa pocs anys, principalment entre el món acadèmic i diverses entitats conservacionistes. En canvi, encara és poc utilitzat per les administracions públiques i les empreses privades.

Si bé a priori pot semblar un concepte que s'apunta a la moda verda dels termes precedits del prefix *eco-*, la realitat és ben diferent, ja que darrere seu hi ha uns fonaments teòrics i pràctics desenvolupats per nombrosos estudis i informes,⁵ i a més compta amb el suport d'institucions públiques, entitats no governamen-

tals i empreses privades de molts països d'arreu del món.

En aquest sentit, destaca la declaració de les Nacions Unides de l'any 2002 com a Any Internacional de l'Ecoturisme. D'altra banda, el Codi Ètic Mundial per al Turisme, aprovat per l'Organització Mundial del Turisme (OMT) l'any 1999, reconeix l'ecoturisme i el turisme de natura (article 3.5) com a “formes de turisme particularment enriquidores i valoritzadores, sempre que respectin el patrimoni natural i la població local i s'ajustin a la capacitat d'ocupació dels llocs turístics”.

2.1.1. Les definicions més conegudes

Les dues definicions d'*ecoturisme* més conegudes internacionalment són la de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN) i la de la Societat Internacional de l'Ecoturisme (TIES).

La definició adoptada oficialment per la UICN, proposada per Ceballos-Lascuráin (1996), descriu l'ecoturisme com:

Quadre 2 2002, ANY INTERNACIONAL DE L'ECOTURISME

Les Nacions Unides van declarar el 2002 com a Any Internacional de l'Ecoturisme. Aquest esdeveniment va comptar amb el suport de l'Organització Mundial del Turisme (OMT) i la Societat Internacional de l'Ecoturisme (The International Ecotourism Society, TIES). L'acte central d'aquell any va ser la Cimera Mundial de l'Ecoturisme, que va tenir lloc el mes de maig a Quebec (Canadà), i en la qual van participar més d'un miler de persones representant 132 països.

El principal resultat d'aquesta cimera va ser la Declaració de Quebec sobre l'ecoturisme, la qual reafirma els seus potencials per al desenvolupament sostenible de comunitats locals i insta els governs nacionals, regionals i locals a formular i aplicar estratègies de desenvolupament de l'ecoturisme mitjançant la participació de tots els agents públics i privats implicats.

Més informació a www.unwto.org/sdt/IYE/index.htm.

5. Algunes publicacions de referència amb relació a la definició i conceptualització de l'ecoturisme són Ceballos-Lascuráin (1996), Epler (2002), Higham (2007) i Honey (2008). En llengua castellana i catalana destaquen, respectivament, De las Heras (2003) i Nel·lo i Llanes (2005).

Una forma ambientalment responsable de viatjar o visitar àrees naturals poc alterades amb l'objectiu de gaudir, apreciar i estudiar llurs atractius naturals i manifestacions culturals associades – presents i pretèrites –, a través d'un procés que promou la conservació, té un impacte ambiental baix i propicia una implicació social i econòmica beneficiosa per a les poblacions locals.

La Societat Internacional de l'Ecoturisme (TIES), per la seva part, va adoptar l'any 1990 una definició més sintètica que l'anterior. Així, l'ecoturisme és:

Aquell viatge responsable a àrees naturals que conserva el medi ambient i garanteix el benestar de les poblacions locals.

A una escala més propera, cal destacar dues definicions més que complementen les anteriors. La primera, també de caire sintètic, l'ha proposada la periodista especialitzada en medi ambient De las Heras (2008), autora d'un manual sobre ecoturisme (De las Heras, 2003)

Turisme sostenible que es realitza a la natura i que té per objectiu gaudir-ne mentre es conserva.

La segona l'han plantejada les professors universitàries Marta Nel·lo i Claudia Llanes en el seu manual dedicat a l'ecoturisme (Nel·lo i Llanes, 2005):

Segment de l'activitat turística que utilitza de manera sostenible el patrimoni natural i cultural, n'incentiva la conservació i busca la formació d'una consciència ambiental, alhora que promou la participació, la implicació i el benestar de les poblacions autòctones locals.

Totes aquestes definicions donen una primera idea de l'ecoturisme, que se sol presentar des de dos punts de vista:

- 1) Com un segment del mercat turístic, és a dir, com una modalitat turística equiparable a d'altres més conegudes, com el turisme de sol i platja, el turisme cultural o el turisme de negocis. I és en aquest punt que sovint es generen més confusions respecte de l'ecoturisme (vegeu 2.3).
- 2) Com un instrument a l'abast de les comunitats locals per conservar el seu entorn i alhora assolir un desenvolupament sostenible.

Per últim, cal remarcar que un sinònim d'ecoturisme utilitzat en alguns països anglosaxons i que també ha arribat a Catalunya és el de **turisme ecològic**. No obstant això, aquest treball defuig l'ús d'aquest terme i aposta pel d'ecoturisme, ja que és una denominació més acceptada a escala internacional i perquè l'adjectiu *ecològic*, estrictament, s'associa només a l'ecologia com a ciència.

2.1.2. Els espais naturals, destinacions principals de l'ecoturisme

Una de les principals diferències de l'ecoturisme vers altres modalitats turístiques és la motivació central de l'ecoturista, que consisteix a contemplar, gaudir i conèixer el medi natural i el paisatge en les seves diverses manifestacions: espècies de fauna o flora emblemàtiques o difícils de veure, ecosistemes rars o amb algun interès especial, paisatges sublimes, singulars o de gran bellesa cromàtica, formes geològiques espectaculars o poc freqüents, etc. A aquesta motivació, cal afegir-ne una altra encara més important: practicar l'activitat turística tot garantint que es conserven els recursos i atractius naturals i donant suport per a tal fi a l'economia i a la població local (De las Heras, 2003).

El fet que l'ecoturisme es practiqui en espais naturals exclou d'aquesta modalitat activitats que també estan relacionades amb la contemplació d'elements d'interès natural però que tenen lloc en indrets amb unes condicions creades d'una manera artificial. En aquest sentit, quedarien exclosos com a destinacions ecoturístiques els parcs zoològics, els jardins botànics i els jardins o parcs de papallones, entre d'altres. Això no treu que les activitats turístiques que es practiquen en aquests recintes comparteixin alguns dels principis definitoris de l'ecoturisme, com ara la conscienciació dels turistes sobre la necessitat de conservar la natura i la biodiversitat.

Tot i que l'ecoturisme es pot practicar en qualsevol espai o paisatge natural amb un cert interès, té lloc sobretot en espais naturals protegits legalment, ja sigui per la iniciativa pública (parcs nacionals, parcs naturals, etc.) com per la privada (reserves privades). De fet, quan un espai natural es declara com a protegit, sol convertir-se en un focus d'atracció turística i es revalorava davant d'altres territoris naturals que no tenen aquesta categoria.

L'atractiu ecoturístic de les zones protegides s'explica per la biodiversitat i els paisatges que contenen i perquè solen disposar –llevat d'aquelles àrees on l'objectiu sigui la conservació estricta de la natura– de les condicions, les infraestructures i els serveis òptims per a la pràctica de l'ecoturisme: senders i itineraris senyalitzats, plafons interpretatius, possibilitat de contractar guies, aparcaments, taxis 4x4 que apropen els visitants a les zones més atractives, etc.

D'altra banda, els espais naturals protegits, pel fet que hi impera una normativa més estricta que en altres territoris o perquè solen estar gestionats activament per un òrgan públic, garanteixen a priori (sempre que existeixin una planificació i una gestió adequades) que es mantindran els valors naturals i paisatgístics que actuen com a reclam turístic. Val a dir, però, que en alguns espais protegits, malgrat les mesures de gestió que s'han implantat, l'excessiva pressió de visitants afecta negativament els paisatges, els hàbitats o les espècies més fràgils, alhora que sol reduir la qualitat de l'experiència de la visita.⁶ Els sorolls, el trepig, la predació, les molèsties a les espècies sensibles o l'eutrofització de les aigües són alguns dels impactes més habituals.

2.1.3. Activitats ecoturístiques

Tal com diuen Nel·lo i Llanes (2005), diferenciar les activitats pròpiament ecoturístiques entre el gran nombre d'experiències turístiques que s'ofereixen al medi natural és una tasca difícil i potser, fins i tot, compromesa, a causa de la manca de criteris comuns i pel fet que el mateix concepte d'ecoturisme no està definit del tot.

Tot i això, aquest treball fa un esforç per clarificar el concepte i, a partir dels principis descrits en aquest capítol, identifica les activitats turístiques existents a Catalunya que es podrien considerar pròpies de l'ecoturisme (vegeu

6. S'han documentat nombrosos efectes negatius de la pràctica turística en espais naturals protegits (Ros, 2003), motiu pel qual reconeguts experts han arribat a considerar l'ecoturisme com una causa d'impacte negatiu sobre diferents espècies d'animals (Ros, 2007). En qualsevol cas, l'ecoturisme, si més no per definició, hauria de causar un impacte ambiental baix i, per tant, aquelles activitats ecoturístiques que per una mala gestió produeixen alteracions notables en l'entorn no es podrien considerar com a pròpies de l'ecoturisme (Basora, 2005).

3.3). En qualsevol cas, les activitats més habituals que s'associen a l'ecoturisme són:

- Observació de fauna silvestre: sobretot mamífers, ocells i alguns insectes vistosos (papallones). Dins d'aquest grup s'han arribat a definir segments específics com el turisme ornitològic⁷ o l'observació de cetacis.
- Observació de flora silvestre.
- Observació del fons marí.
- Exploració de coves.
- Visites a espais naturals protegits per contemplar-ne els paisatges.
- Senderisme.
- Safaris fotogràfics (o fotografia de natura).
- Estadades de voluntariat (o camps de treball) en espais naturals protegits.
- Ecoturisme científic: col·laboracions amb programes de recerca en el medi natural.

2.2. Principis bàsics que caracteritzen l'ecoturisme

Tot i que l'observació de la natura és la base de l'ecoturisme, i les àrees protegides els indrets on se sol practicar, organismes internacionals com l'OMT o la TIES (sigles en anglès de la Societat Internacional d'Ecoturisme) han consensuat un seguit de principis bàsics que s'han de complir per considerar que un viatge s'emmarca en aquesta modalitat turística. Aquests principis van més enllà de la motivació del viatge i del lloc on es du a terme, ja que estan relacionats amb la manera com s'han desenvolupar les activitats ecoturístiques i els efectes que produeixen sobre el medi i sobre les poblacions locals.

Els principis bàsics es poden agrupar en els quatre àmbits següents:

1r. L'ecoturisme contribueix a conservar el patrimoni natural i cultural dels indrets que es visiten

Aquesta contribució es pot analitzar des de diversos punts de vista. En primer lloc, l'ecoturisme pot aportar recursos econòmics destinats a conservar els espais naturals. Les aportacions

7. Per a una anàlisi científica sobre les singularitats, les oportunitats i les amenaces d'aquesta modalitat turística, es recomana consultar l'article "El turismo ornitológico en el marco del postfordismo, una aproximación teórico-conceptual" (López, 2008).

es poden fer per mitjans diversos: taxes i impostos que graven els serveis turístics, entrades que es cobren als visitants per accedir als espais protegits,⁸ donacions econòmiques voluntàries que fan els turistes per conservar alguns indrets o espècies concretes (unes donacions que a vegades se sol·liciten específicament després de l'experiència ecoturística mitjançant els anomenats *visitor payback schemes*),⁹ ingressos per venda de records i altres *souvenirs* a les oficines dels parcs, contractes que es cobren a empreses o particulars que presten serveis dins dels espais protegits, etc.

D'altra banda, l'ecoturisme pot arribar a ser una alternativa econòmica viable per a les poblacions locals, les quals poden apostar-hi i per tant no optar per altres activitats econòmiques que deterioren el medi natural. Si es fa aquesta aposta, els espais naturals, la flora i sobretot la fauna esdevenen el principal atractiu turístic, de manera que si es degraden o deixen d'existir s'acaba el negoci. S'estableix, doncs, una relació de dependència directa entre l'activitat econòmica i la conservació de l'entorn.¹⁰

Una altra manera de contribuir a la conservació que es dona més ocasionalment és la que deriva de l'ecoturisme científic i dels ecoturistes "decidits" (vegeu 2.4). En aquests casos, el mateix ecoturista aprofita el seu viatge per col·laborar i implicar-se, com a voluntari, en activitats de recerca o de gestió del medi natural que contribueixen directament o indirecta a la conservació de la natura i del patrimoni cultural associat.

Finalment, l'ecoturisme comporta la conscienciació, tant dels turistes com de la població local, sobre la necessitat i la importància de mantenir els actius naturals i culturals, cosa que també contribueix a generar una voluntat i una demanda social de conservar la natura i la biodiversitat.

8. Aquesta pràctica, comuna en molts espais naturals protegits dels continents americà i africà i d'altres parts del món, no s'ha implantat fins al moment a les àrees protegides catalanes i de la resta de l'Estat espanyol, que han optat per un model d'accés lliure.

9. Per a més informació sobre aquests sistemes consulteu Denman i Ashcroft (1997).

10. A la península Valdés (Patagònia argentina), per exemple, l'observació de balenes i de fauna marina aporta més de 20 milions d'euros cada any, de manera que si aquestes espècies animals desapareguessin les pèrdues econòmiques serien remarcables; alhora, si no existís l'ecoturisme, una alternativa seria caçar balenes per comercialitzar-ne els derivats, cosa que podria comportar-ne l'extinció (Basora, 2004).

2n. L'ecoturisme contribueix a millorar la qualitat de vida de les poblacions locals, incloent-les en els processos de planificació de l'ecoturisme, i promou que siguin empreses petites i de propietat local les que es beneficiïn dels ingressos derivats

Els espais naturals no són els únics beneficiaris d'aquesta modalitat turística. Resulta clau que l'ecoturisme beneficiï econòmicament el país de destinació (mitjançant les divises que els turistes hi deixen i altres mecanismes) i sobretot la població local, tot contribuint a millorar-ne la qualitat de vida.

En aquelles àrees desfavorides on les activitats tradicionals vinculades a l'explotació dels recursos naturals han deixat de ser rendibles, l'ecoturisme –i els ingressos econòmics que se'n poden derivar– és una alternativa que han de considerar les persones que hi viuen. En aquest sentit, pot ser el motor per a la creació d'empreses locals i per a la fixació de gent jove al territori rural. Tot i això, en el context europeu, en què l'activitat agrària contribueix a mantenir uns paisatges en harmonia i afavoreix determinats hàbitats i espècies, l'ecoturisme (i per extensió el turisme rural, vegeu 2.3.3) més que una alternativa hauria d'esdevenir un complement a les activitats tradicionals.

A la pràctica, la demostració de fins a quin punt l'ecoturisme beneficia econòmicament el país de destinació i les poblacions locals és un dels aspectes més controvertits d'aquesta modalitat turística. Si bé la contractació de paquets ecoturístics es pot fer per mitjà d'operadors internacionals, cal garantir que aquests operadors estiguin en contacte i estableixin col·laboracions amb empreses i proveïdors de serveis locals. Així doncs, els càmpings o zones d'acampada, els allotjaments rurals, els serveis de guiatge, els comerços, els restaurants i altres negocis turístics, cal que estiguin gestionats –directament o en col·laboració– per la població local que viu a la destinació que es visita. Només d'aquesta manera l'ecoturisme esdevindrà una eina real de desenvolupament local sostenible.

Per acabar, la promoció i el desenvolupament de l'ecoturisme només esdevindran un èxit si s'aconsegueix implicar els agents i les empreses locals (juntament amb les administracions, els gestors d'espais naturals i els operadors turístics) des dels estadis inicials de la planificació fins a l'execució i la posada en marxa de les activitats ecoturístiques.

<ul style="list-style-type: none"> • Divises: l'arribada de turistes proporciona una entrada de divises que pot arribar a ser important per a les poblacions locals.
<ul style="list-style-type: none"> • Llocs de treball: la creació d'infraestructures turístiques (carreteres, hotels, senders, etc.) i l'execució de les activitats ecoturístiques generen llocs de treball que poden ocupar població local (treballadors d'hotels, guies turístics, venedors d'artesanía, conductors de mitjans de transport, etc.).
<ul style="list-style-type: none"> • Ingressos nacionals: a més dels visitants estrangers, la promoció turística d'un espai natural pot atreure turistes nacionals que vulguin conèixer les belleses naturals del seu propi país.
<ul style="list-style-type: none"> • Noves infraestructures: l'arribada del turisme pot comportar la creació d'infraestructures (llum, telèfon, connectivitat a Internet, accessos, allotjaments, etc.) que poden millorar la qualitat de vida de l'indret.
<ul style="list-style-type: none"> • Noves activitats econòmiques: l'ecoturisme pot esdevenir una alternativa que substitueixi o complementi les activitats tradicionals que hagin perdut rendibilitat.
<ul style="list-style-type: none"> • Desenvolupament econòmic: la injecció del turisme pot augmentar les rendes i el nivell de vida de la població local.

Taula 2. Beneficis de l'ecoturisme que contribueixen a millorar la qualitat de vida de les poblacions locals
 FONT: adaptat a partir de De las Heras (2003).

Quadre 3

EL TURISME ALS PARCS NATURALS D'ANDALUSIA GENERA MÉS DE 70 MILIONS D'EUROS L'ANY

Un estudi de l'any 2008 elaborat per Analistas Económicos de Andalucía apunta que el conjunt de parcs naturals andalusos genera cada any un volum de negoci en activitat turística de més de 70 milions d'euros. En total, a l'entorn dels parcs hi ha més de 1.500 empreses que donen feina a unes 7.000 persones, gairebé la meitat de les quals s'aglutinen a Sierra Nevada, Cazorla, Los Alcornocales i Grazalema.

La capacitat d'allotjament turístic als parcs naturals és de 59.000 llits, encara que el 70 % es concentren, per aquest ordre, a Los Alcornocales, Doñana, Cazorla i Sierra Nevada. Des del 1996, l'oferta hotelera ha crescut un 300 %, passant de 6.700 places a 27.000, mentre que en pensions se superen les 7.500 places, en apartaments les 5.500 i en recintes d'acampada les 38.000.

Per parcs, els que més facturen són Sierra Nevada i Sierra de Cazorla, Segura i Las Villas, amb 11,3 milions d'euros l'any cadascun. En segon lloc hi ha els parcs de Los Alcornocales i la Sierra de Grazalema, amb 10 i 6 milions, respectivament, seguits per Cabo de Gata-Níjar, amb un volum de negoci de 6 milions.

L'informe considera el turisme una eina fonamental per al desenvolupament socioeconòmic de les poblacions que viuen dins o a l'entorn d'aquests espais naturals protegits, si bé aquest fet pot comportar un risc potencial d'impactes negatius en la conservació d'aquests territoris. Per això, l'estudi recomana que els parcs naturals, tot respectant la legislació de protecció, es gestionin també com a destinacions turístiques, reals o potencials.

Parc Natural del Cabo de Gata, a Andalusia.

Quadre 4

ALGUNES DADES SOBRE L'IMPACTE ECONÒMIC DEL TURISME DE NATURA

Tot i que el turisme de natura es pot entendre des d'una perspectiva més àmplia que l'ecoturisme, resulta d'interès repassar algunes dades sobre l'impacte i el potencial econòmic que pot arribar a tenir aquesta modalitat turística. Les dades procedeixen de l'article "El turisme de natura beneficia les comunitats locals" (Sunyer, 2008), en què es recullen els resultats d'alguns estudis.

- A les illes Medes, l'any 2005 s'hi van realitzar 65.000 immersions amb escafandre i 13.000 a pulmó, tot generant una despesa econòmica de 5,8 milions d'euros (Capellà, 2001).
- A Tenerife, l'any 2002 hi havia 22 empreses que es dedicaven a l'observació de cetacis. Aquell any van transportar 409.000 persones, que van fer una despesa de 12,3 milions d'euros (Servideo et al., 2003).
- El conjunt dels 10 parcs naturals de Castella i Lleó rep 2,5 milions de visitants l'any, un flux de persones que crea l'equivalent a 2.642 llocs de treball a temps complet, dels quals 1.759 són llocs de treball directes (Sunyer et al., 2006).
- Als EUA, els 46 milions d'aficionats al turisme ornitològic van gastar en viatges (any 2001) uns 7.400 milions de dòlars (La Rouche, 2003).

Toni Leon (PTCBC)

Les immersions a les Illes Medes són un important recurs econòmic.

3r. L'ecoturisme procura reduir al màxim els impactes negatius sobre l'entorn natural i respecta la cultura i les tradicions locals

Qualsevol activitat turística provoca un impacte ambiental. Tot i que minimitzar els impactes ambientals negatius del turisme és important en qualsevol modalitat turística, en el cas de l'ecoturisme encara és més rellevant, atès que els recursos que utilitza (fauna, flora i ecosistemes singulars) són més fràgils que els d'altres sectors. Per això l'ecoturisme s'adreça sobretot a grups reduïts –i a viatgers independents–, ja que altrament la freqüentació turística excessiva podria afectar negativament els ecosistemes i les espècies, que són precisament la motivació que desplaça els ecoturistes. En aquest sentit, doncs, l'ecoturisme no podrà ser mai un turisme de masses (com el de sol i platja) que generi grans aglomeracions.

Si bé assolir l'equilibri entre desenvolupament turístic i conservació d'àrees naturals no és gens fàcil, els planificadors de l'ecoturisme i els òrgans gestors dels espais protegits utilitzen di-

verses tècniques al seu abast per minimitzar l'impacte dels turistes, les quals poden resultar més o menys reeixides. Algunes són la limitació de visitants que poden accedir a un determinat indret (a partir de càlculs de la capacitat de càrrega turística de l'espai), la canalització dels turistes per uns itineraris prèviament delimitats, l'organització de visites en grups reduïts, o la limitació i fins i tot la prohibició de certes pràctiques turístiques massa impactants.¹¹

La minimització dels impactes ambientals també s'aplica a l'escala dels equipaments ecoturístics, que han d'integrar-se al màxim en l'entorn on s'ubiquen i emprar pràctiques respectuoses amb el medi ambient i els recursos naturals (estalvi d'aigua, ús de fonts d'energia renovables, reciclatge de residus, etc.). De la mateixa manera que no s'ha de modificar

11. Tornant a l'exemple de l'observació de balenes a la península Valdés, aquesta activitat només es permet en un dels dos golfos marítims que hi ha a la zona, tot garantint així que en l'altre el destorb dels turistes a les balenes sigui nul. Aquesta estratègia, a més, permet establir comparacions entre els dos golfos i estudiar l'impacte dels vaixells plens de turistes sobre la biologia de les balenes.

l'entorn natural, el respecte pels costums i les tradicions locals és una condició bàsica, no només pel fet que són un atractiu turístic, sinó sobretot per la necessitat de mantenir la diversitat cultural del nostre planeta.

Detall d'una barraca de vinya a la Garriga d'Empordà. El patrimoni cultural associat als espais naturals també esdevé un recurs ecoturístic.

4t. L'ecoturisme inclou elements interpretatius i educatius per informar i conscienciar els turistes sobre la necessitat de conservar la natura, la biodiversitat i el patrimoni cultural associat

La manera més senzilla que té l'ecoturisme per incorporar elements educatius és mitjançant la informació (difosa en fullets, pàgines web, guies en paper, etc.) que proporcionen els operadors turístics i els organismes de promoció turística sobre els valors naturals i culturals de les destinacions ecoturístiques, i sobre les necessitats de conservació associades.

Un altre sistema habitual d'incloure elements interpretatius i educatius als viatges ecoturístics són els guies que acompanyen els turistes per explicar-los les característiques de les àrees naturals, facilitar l'observació de la fauna i la flora, i conscienciar-los sobre els problemes i les necessitats de conservació. En aquests casos, és important que els guies siguin locals, disposin de la formació adequada i siguin capaços de transmetre coneixements però també sensacions i emocions; és a dir que sedueixin en certa manera els turistes sobre la bellesa o l'excepcionalitat dels indrets que visiten.¹² D'aquesta

manera resultarà més senzill sensibilitzar-los sobre la necessitat de conservar l'entorn natural.

Finalment, hi ha ecoturistes –sobretot aquells amb coneixements previs de la zona o amb un grau de conscienciació ambiental més alt– que tenen una voluntat expressa d'aprenentatge (d'intensitat variable) que va més enllà de la simple visita i contemplació d'indrets naturals de gran bellesa. Aquesta voluntat es canalitza per mitjans diversos, com ara les visites als centres d'interpretació dels espais protegits, o la implicació en programes de recerca o seguiment del medi natural (l'anomenat ecoturisme científic).

Aquests quatre grans principis demostren que en l'ecoturisme no només és important la motivació principal que tenen les persones que el practiquen (visitar i conèixer un espai natural o algun dels elements que l'integren), sinó també la manera com planifiquen i duen a terme les activitats ecoturístiques: les administracions públiques, les empreses privades i les organitzacions no governamentals.

Atesa la importància (i el valor afegit) que té la manera com es desenvolupa l'ecoturisme, i atès que hi ha activitats arreu del món que s'aprofiten del terme ecoturisme malgrat que no en compleixen els principis, des de diversos organismes internacionals s'han començat a elaborar protocols de certificació per garantir que les iniciatives ecoturístiques compleixin les característiques fonamentals d'aquesta modalitat (Bien, 2004; Black i Crabtree, 2007; Honey, 2002). La taula 3 pretén ser una aproximació senzilla per determinar diversos graus d'integració dels principis definitoris de l'ecoturisme que pot servir per avaluar les activitats ecoturístiques que es duen a terme a Catalunya (capítol 3).

2.3. L'ecoturisme en el marc d'altres modalitats turístiques relacionades amb la natura

La principal diferència de l'ecoturisme respecte d'altres modalitats turístiques és allò que motiva l'ecoturista a viatjar: visitar àrees naturals i observar els elements que les integren, espe-

12. Per a més informació sobre el paper que desenvolupa el guia local de natura i les característiques que ha de tenir, es recomana consultar Garzón (2007). També resulta d'interès consultar Gutiérrez Pérez, J. (2000).

Principi	Grau d'integració	
Contribueix a conservar el patrimoni natural (i cultural associat)	Alt	L'activitat genera uns recursos econòmics que reverteixen directament en actuacions de conservació de l'espai natural que visiten els ecoturistes.
	Mitjà	L'activitat contribueix a la conservació mitjançant la implicació de l'ecoturista en activitats de recerca o de gestió del medi natural.
	Baix	La contribució és més indirecta i passiva, i es fonamenta només en la conscienciació dels turistes i de la població local sobre la necessitat de conservar la natura i el paisatge.
Contribueix a millorar la qualitat de vida de les poblacions locals i promou la participació d'empreses petites i locals	Alt	L'activitat es contracta i s'executa a través d'empreses o guies locals (establerts a la zona on es practica l'activitat). D'altra banda, l'activitat té potencial per generar activitat econòmica a través dels serveis que s'hi poden vincular (allotjaments, comerços, restaurants, etc.).
	Mitjà	L'activitat es contracta a través d'empreses de fora de l'àmbit local, però després l'execució va a càrrec d'empreses o guies locals que hi col·laboren. D'altra banda, l'activitat té poc potencial per generar activitat econòmica a través dels serveis vinculats.
	Baix	L'activitat es contracta i s'executa a través d'empreses de fora de l'àmbit local. D'altra banda, tots els serveis associats que poden generar beneficis econòmics estan majoritàriament controlats per empreses estrangeres.
Redueix els impactes negatius sobre l'entorn natural	Alt	L'activitat només es practica en grups reduïts i no genera aglomeracions. D'altra banda, la preparació i l'execució de l'activitat té en compte l'impacte ambiental que pot generar i incorpora mesures específiques i efectives per minimitzar-lo.
	Mitjà	L'activitat, tot i que es practica en grups reduïts, genera aglomeracions específiques en èpoques de màxima afluència. D'altra banda, l'activitat incorpora mesures per reduir l'impacte ambiental que genera, tot i que no són del tot efectives.
	Baix	L'activitat es practica en grups nombrosos i sol generar aglomeracions al medi natural. Les mesures per prevenir l'impacte ambiental de l'activitat són escasses i tenen poc efecte.
Inclou elements d'educació ambiental	Alt	L'activitat se sol practicar amb guies formats que transmeten els reptes associats a la conservació de la natura de l'indret que es visita. A més, es lliuren als ecoturistes materials informatius molt complets. En altres casos, l'activitat comporta que el turista s'impliqui en actuacions de recerca o de conservació de la natura per mitjà de les quals adquireix coneixements diversos.
	Mitjà	Durant la pràctica de l'activitat, el turista es pot informar a través de plafons interpretatius sobre el medi natural. O, si no n'hi ha, abans o després de l'activitat es lliuren als turistes materials informatius sobre els valors naturals de la zona i les problemàtiques associades.
	Baix	L'ecoturista no consulta materials informatius ni rep les explicacions de cap guia. El coneixement ambiental s'adquireix pel simple fet de visitar l'espai natural en qüestió o de practicar l'activitat ecoturística.

Taula 3. Diversos graus d'integració dels principis que defineixen l'ecoturisme per avaluar activitats considerades ecoturístiques.
FONT: elaboració pròpia.

cialment el paisatge, la fauna i la flora. És important remarcar-ho perquè a Catalunya sovint es confon l'ecoturisme amb el turisme rural i el turisme d'aventura (també anomenat turisme actiu), però en realitat són modalitats turístiques diferents, tot i que comparteixen l'escenari on tenen lloc (l'entorn natural i rural).

2.3.1. Ecoturisme com a modalitat d'un concepte més ampli: el turisme de natura

Les diverses modalitats turístiques que es practiquen al medi natural, incloent-hi l'ecoturisme, s'han agrupat en alguns estudis en el concepte de *turisme de natura*. Segons l'informe *El turismo de naturaleza en España y su plan de impulso* (Se-

cretaria General de Turismo, 2004), el **turisme de natura** es pot definir com

Aquell turisme que té com a principals motivacions la realització d'activitats recreatives i d'esbarjo, la interpretació i/o el coneixement de la natura amb diferent grau de profunditat, i la pràctica d'activitats esportives d'intensitat física i risc diferents que utilitzin expressament els recursos naturals d'una manera específica, sense degradar-los o esgotar-los.

D'acord amb aquesta definició, el turisme de natura estaria integrat per:

- **Ecoturisme (o turisme per la natura):** la motivació principal és la contemplació, el gaudi o el coneixement del medi natural, amb diferent grau de profunditat, per a la qual cosa es poden realitzar activitats físiques de baixa intensitat sense degradar els recursos naturals.
- **Turisme actiu/esportiu sobre la natura:** la motivació principal és la realització d'activitats esportives de diversa intensitat física i que utilitzen expressament els recursos naturals sense degradar-los.

- **Turisme d'esbarjo a la natura:** la motivació principal és la realització d'activitats recreatives i d'esbarjo a la natura sense degradar-la. Aquestes activitats no estan especialitzades en el coneixement ni en activitats esportives que utilitzin expressament els recursos naturals.

La taula 4 demostra la gran varietat d'activitats turístiques que es practiquen al medi natural i que, alhora, són molt diferents pel que fa a la seva integració i la seva relació amb l'entorn, des d'aquelles més convencionals i impactants fins a d'altres més integrades, com són les pròpies de l'ecoturisme. En relació amb aquesta taula, aquest treball considera que algunes de les activitats de turisme actiu també podrien ser pròpies de l'ecoturisme sempre que integrin els principis definits a l'apartat 2.2, i que la principal motivació de l'activitat sigui contemplar la natura i el paisatge.

En una línia semblant a la plantejada per l'estudi de la Secretaria General de Turisme, l'Organització Mundial de Turisme considera que en el mercat del turisme de natura s'hi

Tipologia de turisme de natura		Activitats turístiques incloses	
Ecoturisme		Visites guiades Observació d'aus Observació de cetacis Ecoturisme científic	Observació/interpretació de la natura Fotografia de natura Activitats d'educació ambiental
Turisme actiu	Activitats terrestres	Senderisme/trec Alpinisme Escalada Marxes a cavall Bicicleta de muntanya (BTT) Espeleologia Cicloturisme Salt de pont	Esquí de muntanya Raquetes de neu Gossos amb trineu (<i>múixing</i>) Motos de neu Tir amb arc Vehicles tot terreny (4x4) Quads
	Activitats aquàtiques	Piragüisme/caiac Aigües braves Turisme fluvial (rutes amb vaixell) Submarinisme Surf / surf de vela	Descens de barrancs Ràfting Hidrobob / Hidrotrineu Vela Esquí aquàtic / Moto nàutica
	Activitats aèries	Ala delta Globus aerostàtic Parapent Paracaigudisme	Ultralleuger Salt de pont Vol sense motor Excursions amb helicòpter
Turisme d'esbarjo		Pícnic Rutes amb vehicle per carretera	Bany Esbarjo passiu

Taula 4. Activitats incloses en les tres tipologies de turisme de natura
FONT: Secretaria General de Turismo (2004).

Quadre 5

TIPUS D'ESP AIS NATURALS PROTEGITS COM A PUNTS D'ATRACCIÓ ECOTURÍSTICA

Des del punt de vista del turisme de natura, es poden distingir tres tipus d'espais naturals protegits (Secretaria General de Turismo, 2004):

1. Espais visitats sobretot per la població local amb finalitats recreatives. Els visitants solen repetir sovint, hi preval el viatge amb vehicle privat, i hi van grups d'amics o familiars de totes les edats. A Catalunya seria el cas de Collserola o el Montseny, entre d'altres.
2. Espais d'extensió important, que constitueixen una destinació turística per si mateixos, amb una oferta àmplia d'activitats i un percentatge elevat de visitants que s'allotgen al seu interior o al seu voltant. Seria el cas de parcs com el d'Ordesa o el de la Sierra de Guara.
3. Espais que són un recurs turístic emmarcats en una oferta més àmplia de caràcter comarcal, regional o nacional. Seria el cas de parcs naturals catalans com el de l'Alt Pirineu, el dels Ports o el del Cadí-Moixeró.

Prat de Cadí, al Parc Natural del Cadí-Moixeró.

De les tres tipologies de turisme de natura, el turisme actiu i l'ecoturisme tenen lloc sobretot en els dos darrers tipus d'espais, mentre que el turisme d'esbarjo se sol practicar en els de la primera tipologia.

troben dos submercats: el turisme d'aventura i l'ecoturisme (vegeu la figura 3). Mentre que la motivació principal del primer és la pràctica d'activitats esportives en entorns naturals i amb dosis importants d'emoció i risc, la de l'ecoturisme és l'observació i el gaudi d'elements naturals i paisatges de gran interès estètic, així com dels elements culturals associats.

Així doncs, el turisme d'aventura (o turisme actiu) i l'ecoturisme comparteixen l'escenari on es duen a terme (la natura i el paisatge en un sentit ampli), però no la seva motivació, que és on rau la seva diferenciació principal, per bé que no l'única (vegeu taula 5). Com a exemple d'això es poden analitzar els visitants d'un espai natural protegit, com ara el Parc Natural de la Muntanya de Montserrat. Aquest espai rep turistes que troben la seva motivació principal a escalar les famoses agulles del massís (turisme d'aventura), però també d'altres que hi van per observar i fotografiar cabres salvatges o formes geològiques curioses (ecoturisme). I,

per descomptat, també hi ha nombrosos turistes que hi van per visitar el monestir de Montserrat i tota la simbologia associada (turisme cultural/religió).

Aquest exemple serveix per matisar que no tots els turistes que visiten els espais naturals protegits es poden considerar, *de facto*, ecoturistes. De fet, actualment una part important dels turistes que acudeixen als espais naturals són més aviat practicants del turisme d'aventura i de turisme d'esbarjo que no pas ecoturistes.

Arribats a aquest punt, escau de clarificar que a Catalunya (i també a molts altres indrets) el concepte de turisme d'aventura s'ha anat substituint els darrers anys per un de més ampli: **turisme actiu** (vegeu www.turismedecatalunya.com/turismeactiu). En aquest sentit, Turisme de Catalunya va crear l'any 1996 el Club de Turisme Actiu, una associació d'empreses i institucions dedicades a promoure i comercialitzar activitats que es desenvolupen en con-

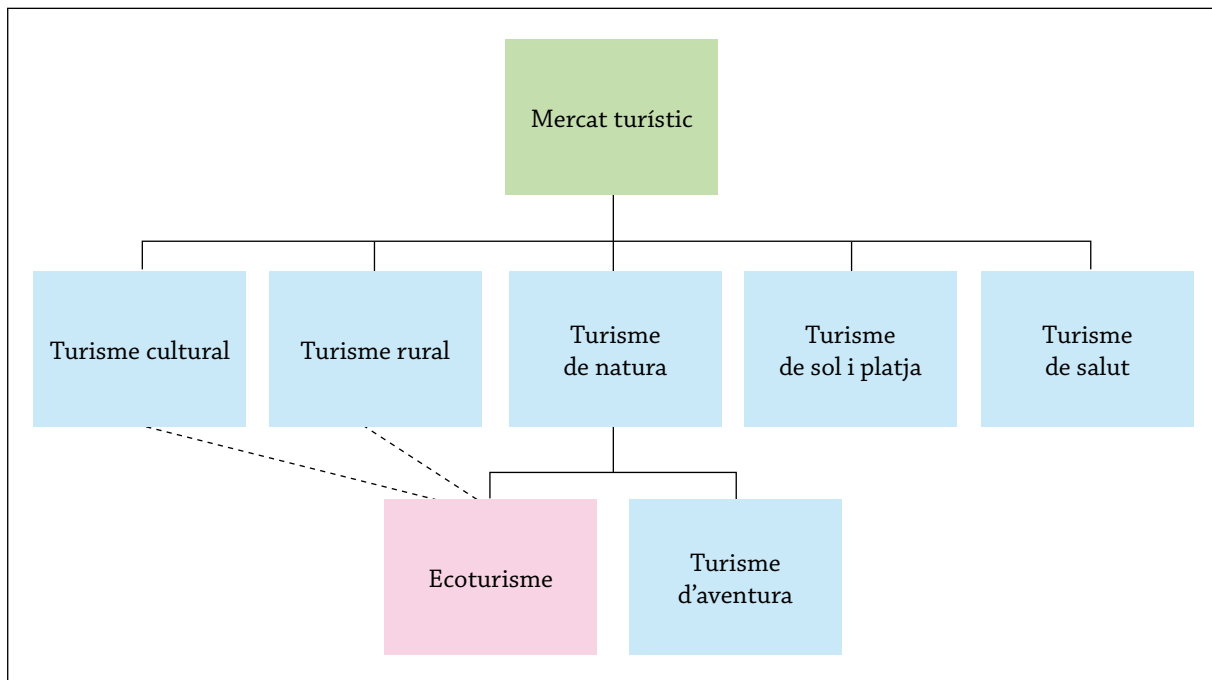

Figura 3. L'ecoturisme en el marc de les diverses modalitats turístiques
 FONT: a partir d'Epler (2002).

tacte amb la naturalesa i que s'engloben en el terme *turisme actiu-natura*. Diverses empreses que pertanyen a aquest Club també ofereixen productes propis de l'ecoturisme, cosa que demostra que els límits entre el turisme actiu i l'ecoturisme són difusos (vegeu 2.3.2). De fet, recentment aquest club s'ha rebatejat com a Club Turisme Actiu-Natura (Turisme de Catalunya, 2009).

Segons Turisme de Catalunya, les activitats considerades com a turisme actiu i de natura són les indicades en la taula 6. Com s'hi pot observar, són gairebé les mateixes que s'han indicat en la taula 4, cosa que demostra que existeix un cert consens al voltant del concepte turisme actiu. Malgrat això, aquest treball considera que algunes de les activitats que Turisme de Catalunya associa al turisme actiu (senderisme, cicloturisme, turisme eqüestre, algunes activitats en espais fluvials i marins i, sobretot, les pròpiament de natura) també es poden associar a l'ecoturisme, sempre que la motivació principal sigui la contemplació de la natura i el paisatge i incorporin els principis de sostenibilitat descrits (vegeu 2.3.2).

Un concepte emparentat amb el turisme actiu (o d'aventura) és el de turisme esportiu. Mal-

grat que els dos comporten la pràctica d'alguna activitat física, la diferència principal entre l'un i l'altre és que el turisme actiu sol comportar una certa dosi de risc, mentre que l'esportiu no.

2.3.2. Modalitats turístiques situades entre l'ecoturisme i el turisme actiu

Algunes de les activitats descrites pels organismes de promoció turística com a turisme actiu es poden considerar pròpies de l'ecoturisme. En aquests casos, serà la motivació principal del turista (practicar una activitat esportiva amb dosis de risc o, per contra, contemplar i gaudir del medi natural i el paisatge) la que determini si aquella activitat es considera turisme actiu o ecoturisme, malgrat que aquesta distinció no sempre és del tot evident.

El senderisme, sobretot quan es practica a l'alta muntanya, és una de les activitats turístiques en què es dona aquest encavallament entre turisme actiu i ecoturisme. Quan un turista fa una de les travesses circulars de muntanya que més s'han popularitzat a Catalunya els últims anys, ¿ho fa per gaudir dels paisatges d'alta muntanya i de la fauna i flora associades, o ho fa pel plaer i el repte esportiu que implica

ECOTURISME	TURISME D'AVENTURA
L'ecoturisme significa viatjar per descobrir i aprendre als espais naturals i salvatges.	L'aventura cerca la realització personal a través del domini excitant d'entorns perillosos.
ACTITUDS AMBIENTALS	
<ul style="list-style-type: none"> • Hom enalteix la natura no pertorbada per la influència humana • Hom desitja nivells baixos de presència humana • Cal experimentar la natura sempre sense recórrer a la tecnologia • La força humana és la forma essencial de viatjar • Els ecoturistes defensen llurs conviccions ambientals amb fermesa • Suport davant regulacions restrictives . 	<ul style="list-style-type: none"> • La natura ni s'estudia ni s'estima, es conquereix • La natura no és sinó un camp de jocs • Fascinació tecnològica • La protecció ambiental, la condició virginal i la preservació de la biodiversitat no són importants • Rebuig davant regulacions.
MOTIVACIONS SOCIALS	
<ul style="list-style-type: none"> • Especials i reflexius • Amants de la solitud • Amants del contacte personal (guia) • Rebuig de la vulgaritat • Aversió als grups grans de gent • Rebuig del confort excessiu • L'activitat enllaça amb una filosofia vital. 	<ul style="list-style-type: none"> • Intensament socials (esports d'equip) • Esperit de competició • Els aventurers volen que els altres sàpiguen que han assolit l'objectiu • Els grups grans són la norma • La dimensió del grup ve condicionada per factors tecnològics i de seguretat, no pas socials • Dedicació entre ocasional i obsessiva.
SOCIODEMOGRAFIA	
<ul style="list-style-type: none"> • Totes les edats (continuitat) • Participació igual d'ambdós sexes • Nivell cultural elevat • Nivell de renda elevat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Joves i en forma, sovint amb un marcat interès pels esports • Ingressos superiors a la mitjana • Amb l'edat es tornen més conservadors i la intensitat de la pràctica decau.
IMPACTES AMBIENTALS	
<ul style="list-style-type: none"> • Consciència ambiental elevada • Desig d'evitar els impactes ambientals negatius i d'afavorir-ne els positius. 	<ul style="list-style-type: none"> • Desconeixement o menyspreu dels impactes ambientals • Actitud neutral o negativa davant de les normes de protecció • Impactes ambientals freqüents.
CICLE COMERCIAL	
<ul style="list-style-type: none"> • Fase de llançament (descoberta a Espanya) • Incentius ambientals • Demografia favorable. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fase d'estancament • Restriccions ambientals • Fre demogràfic.

Taula 5. Comparació entre ecoturisme i turisme d'aventura
 FONT: Campillo i Font (2004), a partir d'Eagles (1995).

<ul style="list-style-type: none"> • Senderisme • Cicloturisme i BTT • Aigües braves: ràfting, <i>canoa-raft</i>, descens de barrancs, caiac, <i>open-caiac</i>, piragüisme, etc. • Rem i navegació: vela, esquí nàutic, surf de vela, passeigs amb caiac, piragüisme, navegació per pantans i rius, etc. • Activitats subaquàtiques: submarinisme i immersió lleugera. • Natura: visites a espais naturals protegits, immersions, observació de cetacis, turisme ornitològic 	<ul style="list-style-type: none"> • Escalada • Activitats de neu: esquí de muntanya, travesses amb raquetes de neu, recorreguts amb motos de neu, trineus, etc. • Turisme eqüestre • Activitats aèries: vol lliure (ultralleuger, parapent, paracaigudisme), travesses aèries (amb globus o amb avioneta), etc. • Multiactivitat: raids.
---	--

Taula 6. Activitats considerades turisme actiu i de natura per Turisme de Catalunya
 FONT: Turisme de Catalunya (2009).

caminar durant dies per senders de muntanya? Potser la resposta més habitual sigui “per les dues raons”, per la qual cosa aquestes travesses d'alta muntanya són una activitat que està a cavall de l'ecoturisme i el turisme actiu.

Travessa d'alta muntanya a la Vall Fosca (Pallars Jussà).

Tot i això, López Monné (1999) matisa que la motivació principal del senderisme és el coneixement del territori i del seu patrimoni natural i cultural, mentre que els motius tècnics o esportius passen a segon terme. De fet, el senderisme es caracteritza per estar a l'abast d'un públic ampli (no necessàriament esportista, si bé s'ha de gaudir d'una mínima forma física) i perquè es practica per itineraris que no presenten dificultats importants, a diferència d'altres disciplines, com l'escalada o l'alpinisme (pròpies del turisme actiu), que exigeixen tècniques i materials especialitzats.

Així doncs, qualsevol activitat senderística que no presenti dificultats tècniques importants, que es practiqui en zones amb un gran atractiu natural, que impliqui pernoctacions (perquè altrament seria una activitat recreativa i no pas turística) i que disposi de serveis associats que generin activitat econòmica, es pot considerar una activitat pròpia de l'ecoturisme, sempre, és clar, que compleixi la resta de principis exposats en l'apartat 2.2. En molts països d'arreu del món existeixen ofertes de senders o xarxes de senders que han

esdevingut autèntics productes ecoturístics i que porten associats tot un seguit de serveis (allotjament, guiatge personalitzat, etc.). A Catalunya també han sorgit els darrers anys productes d'aquesta mena, sobretot a l'alta muntanya, si bé encara són emergents perquè la capacitat que tenen per generar activitat econòmica és limitada.

De la resta d'activitats considerades com a turisme actiu, n'hi ha algunes que també tenen la motivació de conèixer els atractius naturals i culturals del territori sense dosis de risc, si bé el mitjà de transport amb què es practiquen també constitueix una motivació per si mateixa; seria el cas del cicloturisme, el turisme eqüestre i les rutes per espais fluvials amb mitjans motoritzats (vaixells i altres embarcacions) o no motoritzats (caiac, piragua, etc.). Aquest treball considera aquest tipus d'activitats com a ecoturístiques (vegeu 3.3).

En canvi, en moltes altres activitats de turisme actiu sí que preval decididament el component esportiu o de risc per sobre del fet de conèixer o gaudir dels atractius naturals. Seria el cas de l'escalada, l'alpinisme, les activitats en aigües braves o les activitats aèries (parapent, ala delta, etc.), entre d'altres.

En qualsevol cas, és evident que l'ecoturisme i el turisme actiu mantenen una relació de complementarietat, de manera que un mateix turista o grup de turistes pot practicar, al llarg d'un mateix viatge, en alguns moments activitats pròpies del turisme actiu i, en d'altres, activitats pròpies de l'ecoturisme. De fet, moltes de les empreses catalanes que ofereixen productes ecoturístics també n'ofereixen de turisme actiu, i a l'inrevés.

2.3.3. Relació entre l'ecoturisme, el turisme rural i el turisme cultural

Atès que a Europa i en molts altres indrets del planeta la majoria d'espais naturals s'insereixen en paisatges culturals on l'home hi ha intervingut secularment, l'ecoturisme inclou elements propis d'una altra modalitat turística (el turisme rural), amb la qual presenta alguns vincles. Novament, la diferenciació entre si rau en la motivació principal del viatge, que en el cas del turisme rural és el contacte amb entorns i activitats rurals.

La definició de turisme rural més emprada per la Unió Europea és la següent (Cànoves et al., 2006):

Activitat turística realitzada a l'espai rural, estructurada per una oferta integrada d'oci, dirigida a una demanda motivada pel contacte amb l'entorn autòcton i que tingui una interrelació amb la societat local.

Com en el cas del turisme actiu, la relació que s'estableix entre el turisme rural i l'ecoturisme és la de complementarietat. Això vol dir que un mateix turista, en un mateix viatge, pot practicar en determinats moments activitats pròpies del turisme rural (perquè s'allotja, per exemple, en un establiment rural) i, en d'altres, activitats pròpies de l'ecoturisme (perquè visita espais naturals per observar-hi fauna salvatge).

Un vincle semblant, tot i que menor, es podria establir entre l'ecoturisme i el turisme cultural, una modalitat la motivació principal de la qual és l'observació i el coneixement de manifestacions culturals d'interès històric, arqueològic o arquitectònic. De fet, la mateixa definició d'ecoturisme (vegeu 2.1) incorpora el component cultural. Així, per exemple, els turistes que visiten la vall de Boí, al Pirineu lleidatà, solen complementar visites als espais naturals de la zona (sobretot al Parc Nacional d'Aigüestortes) amb visites a les diverses esglésies romàniques que han estat declarades Patrimoni de la Humanitat, o a l'inrevés.

2.3.4. Ecoturisme i turisme sostenible

Tampoc no s'ha de confondre l'ecoturisme amb el turisme sostenible, malgrat el fet que puguin semblar sinònims. El turisme sostenible no es correspon amb cap modalitat turística específica, sinó que la sostenibilitat és un objectiu cap al qual haurien de tendir tots els segments del mercat turístic, si bé assolir-la plenament és impossible. I és que el turisme, en ell mateix, s'ha arribat a considerar una activitat intrínscament insostenible que en molts indrets dona lloc a un conjunt de fenòmens indesitjables: sobreexplotació de recursos, banalització de paisatges, pèrdua de trets culturals locals, destrucció d'ecosistemes, emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, etc.

El turisme sostenible ha estat definit per l'Organització Mundial de Turisme com

Aquell turisme que respon a les necessitats dels turistes i de les regions amfitriones presents, alhora que protegeix i millora les oportunitats del futur. Està enfocat cap a la gestió de tots els recursos de manera que satisfacin totes les necessitats econòmiques, socials i estètiques alhora que es respecti la integritat cultural, els processos ecològics essencials, la diversitat biològica i els sistemes de suport a la vida.

La Declaració de Quebec (2002) reconeix que l'ecoturisme ha liderat la introducció de pràctiques de sostenibilitat en el sector turístic, i possiblement l'ecoturisme és, ara per ara, la modalitat turística més sostenible que existeix. Tanmateix, convé no oblidar que també comporta alguns impactes ambientals (com per exemple els vinculats als desplaçaments amb avió) i que només és a l'abast d'una petita part de la població mundial.

2.4. Els ecoturistes: tipologia i perfil

Tal com diu De las Heras (2003), tothom és un ecoturista potencial, o ho ha estat alguna vegada o ho serà en el futur. Lindberg (1991) parla de quatre grans tipus d'ecoturistes:

- **Ecoturista ocasional:** el turista escull un *tour* d'ecoturisme com a part d'un viatge més ampli. Per exemple, la majoria de visitants de Rio de Janeiro (Brasil) s'acosten a les cascades d'Iguazú. Molts d'ells no tenen un interès especial pel medi natural, però fan l'excursió perquè és molt coneguda i és un gran espectacle natural.
- **Ecoturista de fites naturals:** aquell que visita destinacions ecoturístiques molt conegudes per sortir de la rutina dels viatges habituals. Per exemple, el que decideix fer un safari per Kenya per viure una aventura "diferent". Es tracta d'un turista que un any va a Nova York, un altre a Tailàndia i un any, per canviar, fa un safari.
- **Ecoturista interessat:** el que busca específicament aquest tipus de viatges perquè prefereix gaudir de la natura en comptes de passar les seves vacances en ciutats o zones de platja. Per exemple, és aquell que un any va a Costa Rica, el següent a Kenya i l'altre a veure el Grand Canyon a Colorado.

- **Ecoturista decidit:** en són investigadors, científics o estudiosos de la natura, així com persones amb vocació ambiental que volen aprendre o ajudar a conservar el medi ambient. A més dels que participen en projectes d'investigació, n'hi ha d'altres que col·laboren en tasques de neteja de certes zones, com per exemple l'Everest. Són ecoturistes vocacionals que creuen fermament en l'ecoturisme com a instrument de conservació i que posen el seu gra de sorra a conservar el medi ambient durant les seves vacances.

americans, per exemple, és l'interès dels primers per compatibilitzar l'ecoturisme amb un coneixement de la cultura, la gent, les tradicions o la gastronomia dels països que visiten.

Pel que fa al perfil tipus de l'ecoturista, sol variar en funció del país d'origen. Per conèixer el perfil dels ecoturistes de l'Estat espanyol, cal remetre's a l'estudi que va realitzar l'any 2002 l'Organització Mundial del Turisme, titulat *El Mercado Español del Ecoturismo* (vegeu-ne un resum a la taula 7).

Segons De las Heras (2003), la majoria dels ecoturistes espanyols són ocasionals, mentre que els de fites naturals també estan augmentant. En canvi, un reduït nombre de turistes espanyols són ecoturistes interessats, que viatgen exclusivament a enclavaments naturals. Per últim, els ecoturistes decidits són minoritaris. Una de les característiques específiques dels ecoturistes espanyols, respecte dels nord-

2.5. Reflexions sobre el concepte d'ecoturisme en el context de Catalunya

Malgrat que els principis de l'ecoturisme semblen bastant clars, arreu del món (i ocasionalment a Catalunya i a l'Estat espanyol) s'ha

Perfil	<ul style="list-style-type: none"> • El grup d'edat que més viatges de tipus ecoturístic emprèn és el de 20 a 39 anys, seguit pel grup de 40 a 59 anys. • El 55 % són dones i el 45 % són homes, una proporció que s'inverteix en productes molt durs: el tresc, l'exploració, etc. • El 57 % dels ecoturistes que viatgen per mitjà d'operadors turístics guanya entre 1.500 i 2.400 euros al mes. • Des del punt de vista de la demanda, el grup de població que millor respon al mercat ecoturístic guanya menys de 1.500 euros al mes, la qual cosa és més coherent amb el grup mitjà d'edat al qual pertanyen. • La major part d'ecoturistes (61 %) té estudis universitaris i treballa en professions molt qualificades (43 %) o mitjanes (36 %). • La major part dels clients d'operadors turístics procedeix de les àrees metropolitanes de Madrid (41 %) i de Barcelona (un 32 %), seguides pel País Basc i València. • Un 65 % dels ecoturistes viatja a destinacions ofertes per operadors turístics (sobretot per a destinacions a l'estranger) i el 35 % que resta ho fa d'una manera independent. Una enquesta paral·lela, però, projecta que només un 40 % dels ecoturistes programen el seu viatge amb agències. • El 77 % dels viatges es fan durant l'estiu, una tendència que està canviant cap a una desestacionalització més gran.
Motivacions	<ul style="list-style-type: none"> • Entre els ecoturistes que contracten operadors turístics, el principal motiu del viatge és la visita d'espais protegits (21 %), seguit de la convivència amb poblacions indígenes, la contemplació de paisatges excel·lents, l'observació de fauna salvatge, les activitats esportives (tresc...) i el safari fotogràfic. • Entre les característiques que fan atractiva una destinació, els ecoturistes destaquen, per aquest ordre, els aspectes artístics i culturals, la natura, la diversitat cultural i les tradicions, i el paisatge. • El contacte directe amb la natura i la visita d'espais protegits són dos aspectes molt valorats a l'hora d'escollir la destinació ecoturística. • El respecte per la cultura i les tradicions locals és un dels aspectes més importants per a la majoria d'ecoturistes (85 %), seguit d'un medi ambient preservat. Els paisatges degradats per excessos urbanístics i infraestructures disgusten molt els ecoturistes.

Taula 7. Perfil tipus de l'ecoturista espanyol: característiques principals (any 2001)
FONT: OMT (2002).

utilitzat el terme per promocionar algunes destinacions i activitats que no compleixen les bases d'aquesta modalitat turística. Atès que al nostre país l'ús del terme encara és força restringit, convé aprendre de l'experiència estrangera i fer l'esforç de clarificar-ne els principis i difondre'ls adequadament entre la societat, els organismes de promoció turística i les empreses, a fi d'evitar-ne una assimilació incorrecta i un ús inadequat.

En el context català i espanyol, la confusió de l'ecoturisme es produeix, sobretot, a dos nivells. D'una banda, es confon l'ecoturisme amb el turisme rural i el turisme d'aventura (o actiu) pel fet que comparteixen el mateix escenari (l'entorn natural i rural), però no la motivació ni tampoc alguns dels principis exposats en l'apartat 2.2. Un exemple d'aquesta confusió podria ser el web www.ecoturismecatalunya.com, que en realitat correspon al portal de la Confederació Catalana d'Agroturisme i Turisme Rural –en què s'aporta informació sobre les cases rurals de les diverses comarques del país– i no a un portal de promoció de l'ecoturisme.

D'altra banda, es confon l'ecoturisme amb el turisme sostenible, per bé que el primer és una modalitat turística com una altra, mentre que el segon comporta tot un conjunt de requisits de sostenibilitat que es poden i s'haurien d'aplicar a qualsevol segment del mercat turístic; en aquest sentit, podríem parlar, si es donessin les condicions adequades, de turisme rural sostenible, turisme urbà sostenible, turisme cultural sostenible, turisme actiu sostenible, etc.

Aquesta doble confusió és un dels motius –tot i que no l'únic– que dificulta el desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya i, per tant, calen treballs com aquest, juntament amb una difusió i un ús adequats del concepte per part de les administracions i els agents turístics privats.

Es podria pensar que no és adequat utilitzar el terme ecoturisme i que potser seria més convenient emprar el de turisme de natura (o d'espais naturals) o algun altre d'equivalent (vegeu apartat 6.1). Davant d'aquest posicionament, hi ha dos motius que justifiquen l'aposta que fa aquest treball pel terme *ecoturisme*:

- El turisme de natura en sentit ampli sol incloure, com s'ha indicat anteriorment, el turisme d'aventura o actiu, una modalitat amb una motivació i uns requisits diferents dels de l'ecoturisme, per la qual cosa s'estaria generant novament una confusió contraproduent. En aquest sentit, l'ecoturisme, si se n'apliquen correctament els trets característics, aporta unes garanties de sostenibilitat i respecte vers el medi natural que altres modalitats incloses en el turisme de natura no garanteixen.
- El terme ecoturisme gaudeix d'un reconeixement internacional (incloent-hi el d'organismes com l'Organització Mundial de Turisme), de manera que és més fàcil de promocionar als mercats estrangers i, al mateix temps, més fàcil d'identificar pels turistes estrangers que busquin i vulguin contractar productes ecoturístics a Catalunya.

Tot i aquesta necessitat de diferenciació conceptual vers altres modalitats turístiques que es practiquen a l'entorn natural i rural, i encara que pugui semblar contradictori, cal recalcar la relació de complementarietat que s'ha d'establir entre l'ecoturisme i altres modalitats. Això s'explica perquè, en països tan humanitzats com el nostre, un mateix paquet turístic pot incloure activitats ecoturístiques i alhora activitats pròpies del turisme cultural, de l'agroturisme o del turisme gastronòmic.

3. Recursos i activitats ecoturístiques

Aclarit el concepte d'ecoturisme i la seva relació i diferenciació amb altres modalitats, aquest capítol identifica les activitats turístiques que es practiquen a Catalunya i que es podrien considerar com a pròpies de l'ecoturisme. Prèviament, s'exposen els principals recursos ecoturístics del país i s'aporten algunes dades sobre el sistema català d'espais naturals protegits.

3.1. Els recursos ecoturístics de Catalunya: tipologies principals

Catalunya, com s'ha indicat al capítol introductor, té nombrosos recursos naturals amb un atractiu ecoturístic suficient per motivar la visita de turistes d'arreu d'Europa i del món. La taula 8 identifica els principals recursos ecoturístics del país, agrupats en quatre grans àmbits: fauna, flora, elements d'interès geològic i geomorfològic i paisatges. Un bon complement a la informació d'aquesta taula és la que aporta l'*Atlas del turisme a Catalunya* (vegeu 5.1).

Per a cada recurs s'indiquen aquelles marques turístiques catalanes on és més rellevant. Aquesta localització geogràfica pretén posar en valor els recursos ecoturístics presents a Ca-

talunya, ja que si bé alguns són força coneguts i comencen a ser explotats, n'hi ha d'altres que fins al moment estan menystinguts. Val a dir, però, que l'atractiu de cadascun dels recursos i la capacitat d'atreure visitants és diferent; així, per exemple, la fauna sempre sol ser més atractiva turísticament que la flora, i una cosa semblant passa amb els paisatges alpins i d'alta muntanya respecte dels paisatges més secs i mediterranis.

La categorització dels recursos naturals respon només a criteris d'interès turístic i no pas a criteris ecològics o científics. Així mateix, la taula no pretén ser un inventari exhaustiu de recursos, sinó una classificació senzilla dels més rellevants.

3.2. Els espais naturals protegits catalans: característiques i nombre de visitants

A Catalunya, com en molts altres llocs del món, l'ecoturisme es practica majoritàriament als espais naturals protegits i en gran mesura als parcs naturals i als parcs nacionals. Aquest apartat exposa breument les tipologies dels es-

Categoria	Subcategoria	Marques turístiques	
Fauna	Mamífers	Mamífers terrestres	V.ARAN, PIR, TE, CC
		Cetacis	CB, C-BCN.MAR.
	Ocells	Rapinyaires i carronyaires	CG, TE, CB, PIR, V.ARAN
		Ocells d'ambients aquàtics i de zones humides	TLL, CB, TE, CG, CC, PIR
		Ocells d'ambients litorals i marins	TE, CD, CG, CBCN.MAR; CB
		Ocells d'ambients esteparis i espais oberts	TLL
		Ocells d'ambients forestals	PIR, V.ARAN, TE, CC
		Ocells d'ambients alpins i d'alta muntanya	PIR, V.ARAN
	Fauna marina i submarina	Peixos	TE, CD, CG, CB, CBCN.MAR
		Fauna amb atractiu visual (mol·luscs, coralls, crustacis, gorgònies, etc.)	TE, CB, CD
	Papallones i altres insectes	PIR, V.ARAN, TLL, CB, CC	

(Continua)

(Cont.)

Categoria	Subcategoria	Marques turístiques	
Flora	Flora marina i submarina	TE, CD, CB	
	Flora alpina i d'alta muntanya	PIR, VARAN	
	Flora de muntanya mitjana i muntanya mediterrània	CC, CB, CD, TE	
	Flora d'aiguamolls i zones humides	TE, CC, TLL, PIR, CB, CG	
	Orquídiades	PIR, CB, CG, TE	
	Arbres monumentals	CC, CB, PIR, TE	
Elements d'interès geològic, geomorfològic i paleontològic	Volcans i altres formacions d'origen volcànic (colades de lava, dipòsits volcànics, etc.)	PIR	
	Elements geomorfològics de formes singulars (massissos aïllats, congostos, barrancs, valls glacials, cingles, penya-segats, etc.)	PIR, TE, CC, CB, CG, VARAN	
	Afloraments geològics de gran interès científic	CC, PIR	
	Coves terrestres i avencs	TE, PIR, CC, CG, CB	
	Coves marines submergides	CB	
	Fòssils i jaciments paleontològics	PIR	
	Restes de dinosaures (petjades, ous, etc.)	PIR	
	Jaciments miners i antigues mines de gran interès geològic i mineralògic	PIR, CC, CG	
Paisatges	Paisatges aquàtics	Rius i riberes	TE, TLL, VARAN, CB, CC, CG, CD, CBCN.MAR, PIR
		Zones humides (aiguamolls, llacs continentals interiors i embassaments)	PIR, TLL, TE, CC, CB, CG
		Estanys del Pirineu	PIR, VARAN
	Paisatges litorals i marins	Fons marins	TE, CD, CG, CBCN.MAR, CB
		Illes i illots	CB
		Penya-segats i costes rocoses	CB, CG
		Platges arenoses, dunes i platges de còdols	CD, TE, CB, CBCN.MAR
		Deltes i desembocadures de rius	TE, CD, CG, CBCN.MAR, CB
	Paisatges terrestres	Paisatges alpins (a partir de 2.200 m, inclouen prats alpins, cims, circs, crestes, congeses...)	VARAN, PIR
		Bosc d'alta muntanya (avetoses i pinedes de pi negre)	VARAN, PIR
		Bosc i paisatges de muntanya mitjana (fagedes, rouredes, pinedes de pi roig i pinassa)	CC, TE, CB
		Bosc i matollars mediterranis (alzinars, suredes, pinedes mediterrànies, màquies, etc.)	CD, CG, CB, CBCN.MAR, TE
		Bosc i bosquines de ribera	TE, TLL, VARAN, PIR, CC, CB, CD, CG, CBCN.MAR
		Bosc amb poca intervenció humana	PIR, VARAN
		Mosaics agroforestals i paisatges agrícoles d'interès natural (zones estèpiques, arrossars, etc.)	TLL, TE, CC, CB, PIR, CD, CG
	Paisatges astronòmics	PIR, CC	

Taula 8. Categories de recursos ecoturístics propis de Catalunya

FONT: elaboració pròpia.

NOTA: marques turístiques: VARAN: Val d'Aran; PIR: Pirineus; CB: Costa Brava; CC: Catalunya Central; CBCN.MAR: Costa de Barcelona-Maresme; BCN: Barcelona; CG: Costa del Garraf; CD: Costa Daurada; TE: Terres de l'Ebre; TLL: Terres de Lleida.

país protegits catalans i aporta les principals dades disponibles sobre el nombre de visitants que reben anualment aquests espais.

3.2.1. Característiques generals del sistema català d'espais naturals protegits

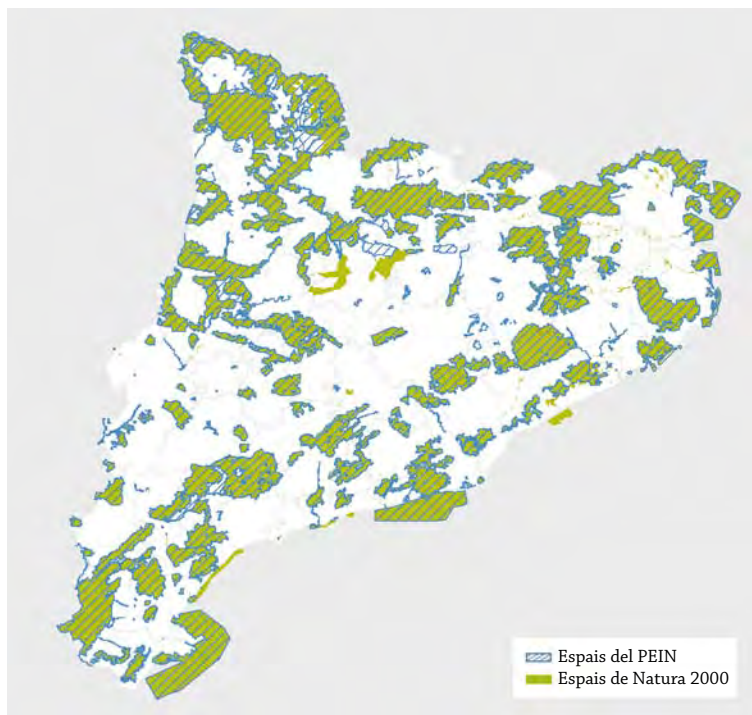
El sistema d'espais naturals protegits de Catalunya conté dotze figures jurídiques de protecció diferents, creades fonamentalment per tres instruments de protecció de la natura: la Llei 12/1985, d'espais naturals, el Pla d'espais d'interès natural (PEIN) i la xarxa Natura 2000. És important remarcar que un mateix espai natural pot pertànyer a diverses figures de protecció.

La Llei 12/1985 va establir sis de les dotze figures de protecció: *parc nacional*, *paratge natural d'interès nacional*, *reserva natural integral*, *reserva natural parcial*, *parc natural* i *espai d'interès natural*. Les cinc primeres es consideren espais naturals de protecció especial (ENPE), que vol dir que disposen d'un grau de protecció superior.

Els *espais d'interès natural* són espais de protecció bàsica i es van establir mitjançant el PEIN, creat per la Llei 12/1985, però aprovat l'any 1992 pel Decret 328/1992. El PEIN, un pla amb caràcter de pla territorial sectorial, identificava i delimitava provisionalment, a escala 1:50.000, 144 espais d'interès natural, alguns dels quals coincidien amb els ENPE ja declarats. De fet, tots els ENPE també formen part del PEIN.

El setembre del 2006 el Govern català va aprovar la proposta definitiva de la xarxa Natura 2000. Aquesta xarxa és un sistema europeu d'àrees protegides que deriva de la Directiva 92/43/CEE d'hàbitats i de la Directiva 79/409/CEE sobre les aus. Es compon de dos tipus d'espais: les *zones especials de conservació* (ZEC) i les *zones d'especial protecció per a les aus* (ZEPA). Un espai inclòs a Natura 2000 pot estar designat com a ZEC, ZEPA, o ambdues coses a la vegada.

A Catalunya, la xarxa Natura 2000 incorpora 117 espais, amb 972.939 ha de superfície terrestre (el 30,3 % del territori català) i 83.104 ha de l'àmbit marí (12 dels espais proposats presenten superfície marina). Tots els espais a excepció de dos es proposen com a LIC,¹³ mentre

Mapa 2. Espais del Pla d'espais d'interès natural (PEIN) i de la xarxa Natura 2000 (any 2007)
Font: *Dades del medi ambient a Catalunya 2008*. Departament de Medi Ambient i Habitatge.

13. Prèviament a la designació de les ZEC, la Comissió Europea (CE), d'acord amb els estats membres, ha de classificar com a llocs d'importància comunitària (LIC) els espais que, en el cas de l'Estat espanyol, proposen els òrgans competents de les comunitats autònomes. Les ZEPA són designades directament pels estats membres. A l'Estat espanyol ho fan les comunitats autònomes per mitjà del Ministeri de Medi Ambient i Medi Rural i Marí segons els criteris científics previstos en la Directiva de les aus i sense necessitar la conformitat de la CE.

Tipologia d'espai	Nombre d'espais	Superfície		
		Hectàrees terrestres	Hectàrees marines	Percentatge respecte el total
PEIN	165	960.102	77.818	29,91
ENPE ⁽¹⁾	79	277.892	3.532	
Parc Natural	11	222.418		
Paratge Natural d'Interès Nacional	7	12.022		
Reserva Natural Integral	5	1.805		
Parc Nacional	1	13.900		
RNFS	13	2.059		
Xarxa Natura 2000	8 tipologies ecològiques ⁽²⁾	957.051	83.104	29,83 ⁽³⁾

Taula 9. Sistema d'espais naturals protegits de Catalunya. Principals dades (any 2007)

FONT: *Dades del medi ambient a Catalunya 2008*. Departament de Medi Ambient i Habitatge.

NOTES: ⁽¹⁾ Inclou les reserves naturals parcials. Tots els ENPE (espais naturals de protecció especial) s'inclouen dins del PEIN (Pla d'espais d'interès natural).

⁽²⁾ Aquestes vuit tipologies són els espais del Pirineu, els del Prepirineu, la plana agrícola, la muntanya interior, les aigües continentals, la muntanya litoral, els aiguamolls litorals i els espais marins.

⁽³⁾ Total terrestre.

RNFS: reserves naturals de fauna salvatge declarades, pendents de convalidació a l'efecte de la delimitació definitiva dels espais.

que 73 espais també es proposen com a ZEPA. D'altra banda, d'acord amb la Llei 12/2006, de mesures en matèria de medi ambient, que modifica l'article 16 de la Llei 12/1985, tots els espais de la xarxa Natura 2000 passen a formar part, automàticament, del PEIN.

A part d'aquests tres instruments legislatius i de planificació, que han servit per declarar la majoria d'espais naturals protegits del país, hi ha quatre figures més que cal esmentar. Són la *reserva natural de fauna salvatge* (RNFS), creada per la Llei 3/1988, de protecció dels animals; la *reserva marina*, procedent de la legislació de pesca catalana o estatal; la *zona perifèrica de protecció* (que envolta alguns ENPE per evitar impactes al seu interior), i el *pla especial*. Pel que fa als plans especials,¹⁴ a la pràctica poden acomplir una doble funció: com a declaració d'un espai protegit (com és el cas de l'Estany d'Ivars) o bé com a instrument de planificació dels usos en espais declarats per altres normes legals.

La gestió dels espais naturals protegits –que pot comportar, entre molts altres aspectes, mesures de promoció ecoturística o de control

del visitants– està repartida entre diferents administracions públiques (Generalitat de Catalunya, Administració local, consorcis i patronats) i algunes entitats privades (fundacions i ONG).

L'any 2001 a Catalunya hi havia 36 espais protegits –un de cada quatre– amb un òrgan gestor específic,¹⁵ ja sigui per a tot l'espai o per a alguna de les unitats físiques o de les figures de protecció que inclouen (Mallarach et al., 2008). La proporció més baixa d'òrgans gestors es dona als espais d'interès natural, atès que en un bon nombre la conservació dels valors naturals es pot garantir amb mesures tutelars preventives. La majoria dels espais naturals de protecció especial –llevat de les reserves naturals parcials– disposen d'òrgan gestor.

3.2.2. Nombre de visitants dels espais naturals protegits de Catalunya

Determinar el nombre real de visitants dels espais naturals protegits és una tasca complexa,

14. Els plans especials poden derivar tant de la Llei 12/1985 (són els anomenats plans especials de protecció i de delimitació) com de la legislació urbanística (que preveu els plans especials urbanístics).

15. Un espai natural protegit disposa d'òrgan gestor quan hi ha una institució o una entitat que hi té competències o drets, que hi destina de manera continuada recursos econòmics i humans, i que ho fa amb la intenció que l'espai compleixi els objectius per als quals va ser establert.

ja que d'entrada només es poden comptabilitzar en aquells espais que disposen d'un òrgan gestor que hagi establert algun sistema de mesurament. Fins i tot en aquests casos, molts visitants accedeixen als espais per camins o vies secundàries que no disposen de sistemes de mesurament, per la qual cosa els òrgans gestors no en tenen constància. Per aquests motius, les dades de visitants dels espais protegits són sempre aproximades.

D'altra banda, i com ja s'ha comentat, no tots els visitants dels espais naturals protegits hi van per practicar activitats ecoturístiques (vegeu 2.3.1). Aquesta circumstància es dona sobretot en alguns espais emblemàtics, que atre-

uen una part important de visitants per motius aliens als valors del patrimoni natural; és el cas, per exemple, del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat (on la majoria de visitants són atrets pel monestir) o del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà (on una part dels visitants van a prendre el sol o a practicar surf de vela a la llarga platja de dunes).

Segons el document *Medi ambient a Catalunya. Informe 2007* (Departament de Medi Ambient i Habitatge, 2007), l'any 2006 els parcs de Catalunya van rebre prop de sis milions de visitants: els més concorreguts van ser els parcs naturals de la Muntanya de Montserrat, del Delta de l'Ebre i de la Zona Volcànica de la Garrotxa.

	Any de creació	Superfície terrestre ha ⁽¹⁾	Superfície marina ha	Observ. (zones de protecció, etc.)	Visitants ⁽²⁾
Parcs nacionals					
Aigüestortes i Estany de Sant Maurici	1955	14.119		26.733	268.796
Parcs naturals					
El Cadí-Moixeró	1983	39.671			430.000
Zona Volcànica de la Garrotxa	1982	12.007			600.000
Aiguamolls de l'Empordà	1983	4.729			188.000
Delta de l'Ebre	1983	7.313	489		919.000
Montserrat	1987	3.630		4.039	-
El Montseny	1987	17.372		12.748	-
Sant Llorenç de Munt i Serra de l'Obac	1987	9.638		4.056	-
Cap de Creus	1998	10.813	3.073		435.000
Els Ports	2001	35.051			142.000
El Montsant	2002	9.192			68.700
L'Alt Pirineu	2003	69.850			150.000
Paratges naturals d'interès nacional					
Pedraforca	1982	1.671			-
Poblet	1984	3.408			184.000
L'Albera	1986	4.108			55.600
Pinya de Rosa	2003	50			-
Reserves naturals					
Delta del Llobregat	1987	297		201	95.000

(Continua)

(Cont.)

	Any de creació	Superfície terrestre ha ⁽¹⁾	Superfície marina ha	Observ. (zones de protecció, etc.)	Visitants ⁽²⁾
Reserves marítimes					
Illes Medes	1990		511		200.000
Masia Blanca (i zona d'amortiment)	2000		448		-
Espais protegits per la legislació urbanística					
Collserola	1987	6.535			-
Garraf	1986	12.377			-
Montnegre-Corredor	1989	15.010			-
Montesquiu	1986	547			-
Olèrdola	1992	609			-

Taula 10. Parcs de Catalunya i nombre de visitants (any 2007)

FONT: *Dades del medi ambient a Catalunya 2008*. Departament de Medi Ambient i Habitatge.

NOTES: ⁽¹⁾ Alguns d'aquests ENPE (espais naturals de protecció especial) poden incloure altres figures de protecció, com per exemple reserves naturals.

⁽²⁾ Xifres estimades i/o visitants que han passat pels centres d'informació dels parcs.

La publicació *Protegits, de fet o de dret? Primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya* (Mallarach et al., 2008) aporta dades complementàries que van més enllà dels parcs. L'any 2001, els 68 espais amb dades disponibles (d'un total de 144 espais que configuraven llavors el sistema català d'àrees protegides) van rebre, com a mínim, uns onze milions de visitants (que no vol dir ecoturistes), que es distribuïren d'una manera molt desigual entre els diversos espais (figures 4 i 5).

Segons la mateixa publicació, la majoria d'espais naturals protegits més freqüentats de Catalunya han experimentat augments importants de visitants des de la declaració de protecció. Es calcula que, en aquells espais protegits que han rebut algun tipus de promoció turística –i especialment en els parcs naturals i els parcs nacionals–, les visites s'han arribat a multiplicar per 20 o per 30, cosa que demostra l'efecte atractiu de les àrees protegides i l'augment progressiu de l'interès turístic per aquests indrets.

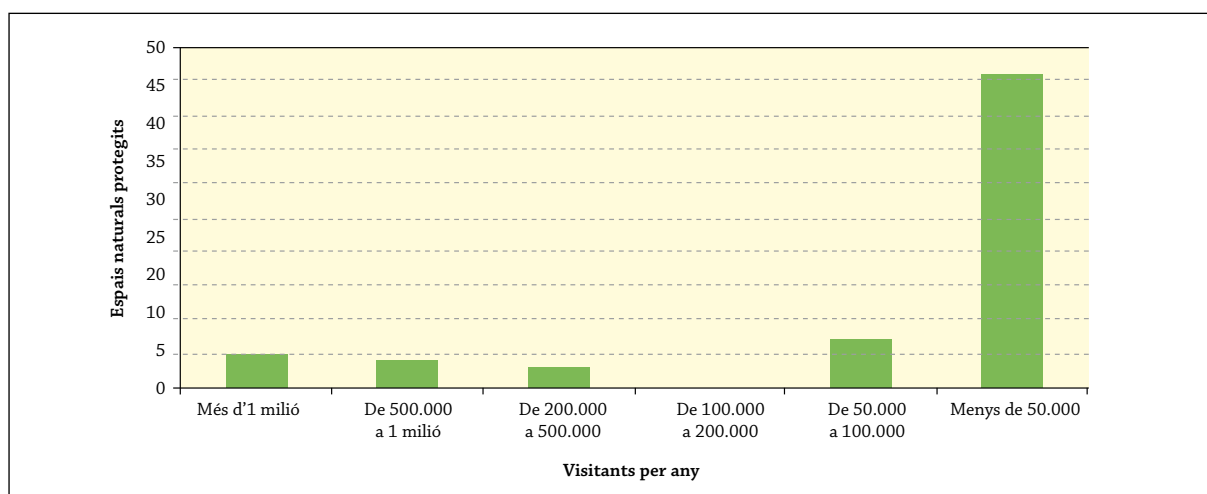

Figura 4. Distribució del nombre de visitants als espais naturals protegits de Catalunya (any 2001)

FONT: Mallarach et al. (2008).

NOTA: les dades s'han estimat a partir dels registres de visitants efectuats als accessos principals de cada espai protegit.

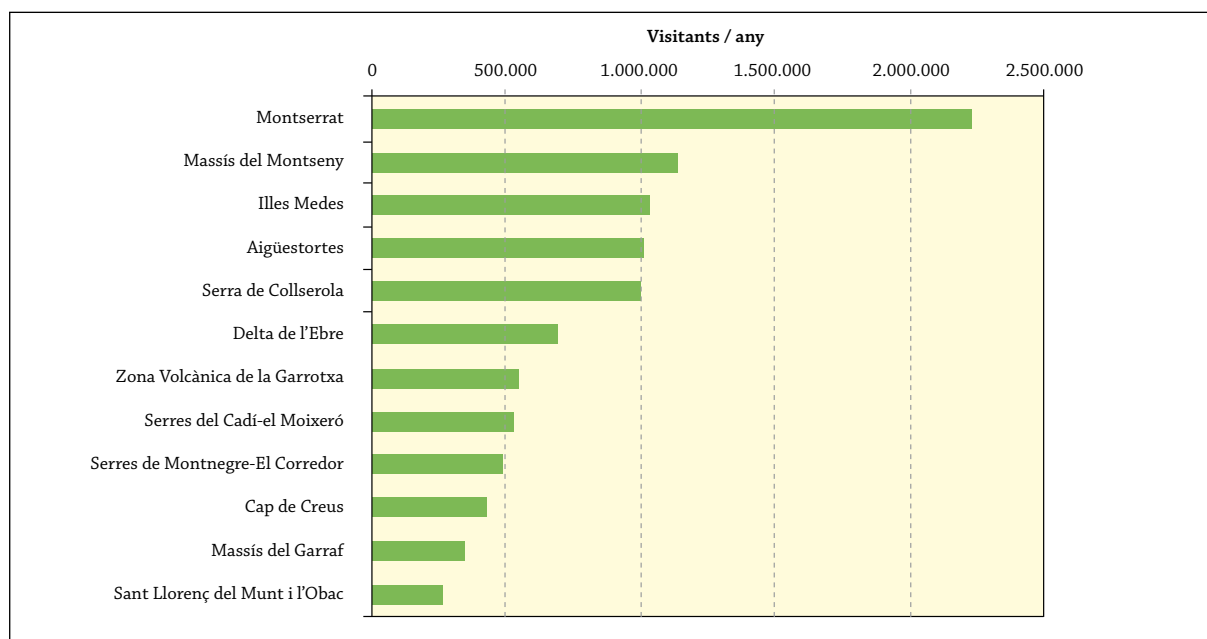

Figura 5. Nombre de visitants als espais naturals protegits de Catalunya que reben més de 100.000 persones al cap de l'any (any 2001)
FONT: Mallarach et al. (2008).

3.3. Activitats turístiques existents a Catalunya que es poden considerar pròpies de l'ecoturisme

Aquest apartat identifica i descriu les activitats ecoturístiques més representatives que es duen a terme a Catalunya. Aquest treball considera que aquestes activitats són pròpies de l'ecoturisme –sempre que compleixin els principis identificats en l'apartat 2.2–, malgrat que sovint s'utilitzin altres conceptes per promoció-les (turisme actiu, turisme d'aventura, turisme de natura, etc.).

Les tipologies d'activitats identificades, a més d'incorporar la motivació principal de l'ecoturisme (visitar àrees naturals i observar els elements que les integren, especialment el paisatge, la fauna i la flora), tenen potencial per complir, en major o menor mesura, els principis bàsics de l'ecoturisme. Tot i això, caldria valorar cas per cas (és a dir, en cada iniciativa concreta) fins a quin punt l'activitat, quan es planifica i s'executa, integra els principis esmentats (vegeu taula 3, pàgina 28).

Prenent com a exemple una tipologia qualsevol (l'exploració de fons marins, en aquest cas), pot passar que en un determinat lloc l'activitat estigui orientada clarament cap a l'ecoturisme (perquè incorpora mesures de minimització de l'impacte ambiental sobre els ecosistemes marins,

té un component clarament educatiu, ja que els turistes reben informació sobre les espècies marines, i l'empresa que organitza les immersions és local); o, per contra, que es doni preferència a altres aspectes que no estan relacionats amb l'ecoturisme (la informació que s'aporta és únicament de la tècnica del submarinisme, l'empresa que fa les immersions és estrangera i no està arrelada al territori, l'impacte ambiental de l'activitat no preocupa els organitzadors, etc.).

S'han identificat 21 tipologies d'activitats ecoturístiques (taula 11), que poden ser d'iniciativa pública o privada, i que poden ser incipients (algunes fins i tot estan en fase pilot) o bé estar ben consolidades. Entre algunes d'aquestes tipologies es poden produir encavallaments, de manera que una mateixa iniciativa es podria incloure en més d'una tipologia. D'altra banda, les activitats s'han agrupat en dos grans àmbits de l'ecoturisme: el majoritari, que és aquell en què la voluntat principal de l'ecoturista és contemplar i observar elements concrets del medi natural o una combinació de tots ells (paisatges); i el minoritari, que és aquell al qual també s'afegeix la voluntat expressa de l'ecoturista d'obtenir una formació específica o de donar suport a actuacions de conservació de la natura.

Aglutinar totes aquestes activitats en una única modalitat turística (l'ecoturisme) permetria crear una oferta més unificada i generar un fet

Àmbit	Tipologies d'activitats
<p>Ecoturisme amb voluntat d'observar i contemplar elements concrets del medi natural o una combinació de tots ells (paisatges)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Observació de mamífers terrestres • Observació d'aus (turisme ornitològic) • Observació de cetacis • Turisme de papallones i insectes • Observació de flora i rutes per boscos singulars • Itineraris per àrees d'interès geològic, geomorfològic i paleontològic • Visites a coves i avencs • Itineraris senyalitzats per espais naturals i paisatges d'interès • Senderisme i travesses de muntanya • Cicloturisme en què preval la descoberta del paisatge • Passejades i excursions amb cavall per àrees d'interès natural • Contemplació de paisatges terrestres des de mitjans de transport motoritzats integrats al medi natural • Excursions per espais fluvials i marins en caiac, piragua o altres mitjans no motoritzats • Rutes per espais fluvials i marins amb mitjans de transport motoritzats (vaixells i altres embarcacions) • Exploració de fons marins: submarinisme i immersió lleugera (<i>snorkelling</i>) • Busseig en embassaments i estanys d'alta muntanya • Viatges i safaris de fotografia de natura • Observació astronòmica.
<p>Ecoturisme amb voluntat expressa de formació o de suport a la conservació de la natura</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Activitats organitzades pels òrgans gestors o pels centres d'interpretació dels espais naturals protegits, o per altres centres d'educació ambiental • Estades de voluntariat en espais naturals per participar en actuacions de conservació del medi natural • Ecoturisme científic.

Taula 11. Activitats turístiques existents a Catalunya que es poden associar a l'ecoturisme
 FONT: elaboració pròpia.

diferencial respecte d'altres activitats que no presenten les garanties de sostenibilitat de l'ecoturisme. Això exigiria, com s'ha dit, establir algun sistema que permetés avaluar el compliment dels principis definitoris d'aquesta modalitat.

Les activitats incloses en aquest apartat serveixen per descartar altres activitats que hi ha el risc d'associar a l'ecoturisme però que en realitat no s'hi inclouen perquè o bé no en comparteixen la motivació principal o bé no compleixen alguna altra de les característiques ressenyades en l'apartat 2.2. Algunes d'aquestes activitats no ecoturístiques podrien ser el turisme pesquer, conegut popularment com a *pescaturisme*,¹⁶ la caça, la pesca esportiva, la recollida de bolets i les activitats més conegudes de turisme actiu (escalada, ràfting, BTT, esquí, etc.). També se n'han exclòs aquelles activitats

que si bé comporten la contemplació i el coneixement de fauna, flora o paisatges, no es practiquen directament al medi natural; són, per exemple, les visites a parcs zoològics, jardins botànics o jardins de papallones.

A part de la motivació, per tal que una activitat es pugui considerar turística ha de ser capaç de generar pernoctacions i ingressos, ja que si no seria una activitat recreativa. En aquest sentit, algunes de les activitats identificades en aquest apartat poden ser alhora turístiques i recreatives; de fet, en algun cas encara preval més el vessant recreatiu i, per tant, caldrien mesures per treure'n rendiment turístic. Des d'aquest punt de vista, és important diferenciar l'ecoturisme d'altres activitats recreatives que també tenen lloc al medi natural, com ara les sortides científiques o les excursions periòdiques adreçades als socis d'entitats conservacionistes o de centres excursionistes. Així mateix, les activitats d'educació ambiental adreçades a infants, adolescents i població adulta també en quedarien excloses.

16. El turisme pesquer ofereix als turistes l'oportunitat de passar un dia en una embarcació de pesca professional acompanyats d'un guia professional, per conèixer in situ els mètodes i les pràctiques pesqueres. Al medi rural, l'activitat equivalent seria l'agroturisme. Més informació a www.pescaturisme.com.

A continuació es descriu cada tipologia d'activitat ecoturística en una fitxa que inclou la informació següent:

ACTIVITAT: nom de la tipologia d'activitat
<div style="border: 1px solid black; width: 100%; height: 100%; display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <p>Fotografia relacionada o representativa</p> </div>
Recursos ecoturístics
Recursos principals que utilitza l'activitat d'acord amb les tipologies identificades en l'apartat 3.1.
Marques turístiques
S'indiquen les principals marques turístiques catalanes on es du a terme aquesta activitat: Val d'Aran, Pirineus, Costa Brava, Catalunya Central, Costa de Barcelona-Maresme, Barcelona, Costa del Garraf, Costa Daurada, Terres de l'Ebre, Terres de Lleida.
Descripció
A partir de les iniciatives existents a Catalunya, es descriuen les característiques principals de l'activitat. En cas que n'hi hagi, s'indiquen les variants de l'activitat.
Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme
No totes les activitats requereixen els mateixos mitjans i infraestructures perquè es duguin a terme. Aquí s'identifiquen les principals necessitats logístiques de cada activitat.
Exemples a Catalunya
S'apunten alguns exemples de l'activitat (amb la pàgina web corresponent per ampliar-ne informació) que es duen a terme a Catalunya. La selecció dels exemples no respon a cap criteri específic altre que considerar que són iniciatives que s'ajusten bé a les característiques pròpies d'aquella activitat.
Altres exemples (Estat espanyol i Europa)
S'apunten alguns exemples il·lustratius (amb la pàgina web corresponent per ampliar-ne informació) que es duen a terme preferentment a l'Estat espanyol o a la resta d'Europa. Aquestes iniciatives poden servir de model per a activitats similars que es vulguin desenvolupar a Catalunya.
Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)
S'aporten reflexions generals –que no són fruit d'una anàlisi específica– sobre el grau de consolidació de l'activitat: si ja està assentada, si es comença a implantar o si es troba en una fase incipient.
Observacions
Es fan algunes matisacions sobre el desenvolupament de l'activitat, o se n'aporta informació complementària.

OBSERVACIÓ DE MAMÍFERS TERRESTRES

Ignasi Albert Bernadó

Cervatell a la serra de Boumort (Pallars Jussà).

Recursos ecoturístics

- Fauna: Mamífers (cérvol, isard, cabirol, cabra hispànica, llop, mufló, guineu, senglar, llúdriga, guineu, marmota, ós bru, etc.).
- Paisatges terrestres: boscos d'alta muntanya i boscos i paisatges de mitja muntanya.

Marques turístiques

Val D'Aran, Pirineus, Terres de l'Ebre, Catalunya Central

Descripció

Aquesta activitat consisteix a fer sortides en grups reduïts per observar el comportament de mamífers en el seu hàbitat natural. Normalment són mamífers de dimensions mitjanes i grans (sobretot ungulats), i en alguns casos el principal atractiu és observar-los durant un període vital determinat, com ara la brama del cérvol en el període de zel.

A Catalunya, a diferència d'altres llocs del món, l'observació de mamífers salvatges no és una tasca senzilla, sobretot per als no iniciats. Tret d'algunes espècies comunes, com ara el conill i l'esquirol, l'isard i la marmota al Pirineu, o la cabra salvatge als Ports i a Montserrat, la resta de mamífers són difícils d'observar, ja sigui perquè no estan acostumats a la presència humana o la defugen, o perquè tenen un comportament nocturn (per exemple la llúdriga). En aquest sentit, és important que aquesta activitat es dugui a terme amb l'acompanyament de guies experts que sàpiguin localitzar els mamífers.

Una variant –o un complement– d'aquesta activitat és el seguiment i l'observació de les petjades i altres rastres dels animals (pèls, excrements, etc.), especialment d'aquells més esquius i difícils de veure, com ara l'ós bru, el llop o la llúdriga.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat sol fer-se amb guies que coneixen els millors llocs on observar els mamífers. Per tant, cal disposar d'un servei de guies. L'accés a les zones d'observació se sol fer amb vehicles tot terreny. D'altra banda, en cas que els ecoturistes no en disposin, se'ls ha de facilitar prismàtics i telescopi terrestre per gaudir millor de l'observació.

Exemples a Catalunya

- Brama dels cérvols a la Reserva Nacional de Caça del Boumort: www.makaecotourism.com/?secc=detalles-guiadas&id_ruta=34; www.rutas4x4ignasi.com.
- Observació de cabra hispànica al Parc Natural dels Ports: www.naturayaventura.com/catala/excursionstotterreny4x4.htm.
- Ruta de la fauna de Durro (amb plafons per interpretar rastres de mamífers): www.vallboi.com/ca/senderisme/rutaFaunaDuro.aspx.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Rutes per descobrir el país dels óssos (Astúries, Palència): www.fundacionosopardo.org/rubrique18.html.
- Observació de cérvols a la serra de Cazorla (Jaén): www.turisnat.es.
- Observació de llops a la serra de Culebra (Zamora): www.fundaciofauna.org/sortidallop.htm. www.asgalanthus.org/CAT/sortides/exc_culeb.php.
- Observació de cabra hispànica a Sierra Nevada o a la serra de Gredos (Àvila i Càceres).

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

En el cas d'alguns mamífers, sobretot el cérvol, l'activitat es comença a popularitzar, tot i que encara té potencial d'expansió i convé crear els equipaments i serveis necessaris per tal que esdevingui un autèntic producte ecoturístic. En canvi, per a altres mamífers relativament fàcils de veure, com l'isard o la marmota, l'activitat és escassa malgrat que té potencial.

Observacions

A Catalunya hi ha poques guies sobre indrets per observar fauna salvatge i de mamífers. Dos bons exemples serien *Itineraris pels parcs naturals de Catalunya* (Bas et al., 2005) i *Fauna del Pallars Sobirà* (Canut, 2000).

OBSERVACIÓ D'OCELLS (TURISME ORNITOLÒGIC)

Observació d'ocells a l'Encanyissada (delta de l'Ebre).

Recursos ecoturístics

- Ocells de tots els ambients, si bé destaquen pel seu atractiu ecoturístic els rapinyaires i carronyaires, i els ocells d'ambients aquàtics i zones humides.
- Paisatges terrestres, aquàtics i marins.

Marques turístiques

Totes menys Barcelona.

Descripció

Aquesta activitat ecoturística és una de les més populars i que genera més ingressos arreu del món; en anglès es coneix com a *bird watching* o *birding*. Consisteix a observar ocells de tot tipus, des de rapinyaires i carronyaires en zones de muntanya (àguiles, voltors, etc.) fins a ocells aquàtics de zones humides (com ara flamencs) o ocells marins, passant per aus estepàries i forestals. El total d'espècies d'ocells observades a Catalunya és de 395, de les quals 232 són nidificants (Ferrer, 2008).

Sovint, els *birdwatchers* viatgen per observar espècies rares o singulars. En aquest sentit, Catalunya, gràcies a la facilitat d'accés a les àrees d'observació, és una de les millors zones d'Europa per observar espècies com la gavina corsa, el trençalòs, el sisó, l'àguila cuabarrada, la trenca, el pela-roques o el pardal d'ala blanca, entre d'altres.

Un altre atractiu específic d'aquesta activitat són els períodes en què tenen lloc les migracions, els aparellaments o la nidificació. En el cas dels voltors també se solen visitar els canyets, punts on se'ls deixa bestiar mort i on acudeixen nombrosos exemplars a menjar-hi.

En zones d'accés fàcil, aquesta activitat se sol practicar amb el suport d'aguaites (*hides*) que garanteixen la tranquil·litat necessària per no destorbar els ocells, o des de miradors enlairats sobre el terreny.

En algunes ocasions, aquesta activitat incorpora un component científic, ja que les sortides amb els turistes s'aprofiten per obtenir dades d'interès per realitzar estudis i censos sobre certes espècies d'ocells.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

La principal infraestructura que requereix aquesta activitat són els miradors i els aguaites des d'on observar els ocells. Construir-los demana una inversió inicial, però també cal comptar amb els costos de manteniment. D'altra banda, cal oferir un servei de guies especialitzats a aquells turistes que ho necessitin. En cas que els ecoturistes no en disposin, se'ls han de facilitar prismàtics i telescopi terrestre per gaudir millor de l'observació.

Exemples a Catalunya

- Diversos espais protegits gestionats pel Departament de Medi Ambient i Habitatge (www.parcscatalunya.net) disposen d'itineraris amb aguaites i ofereixen serveis de guies. Destaquen, entre d'altres, els parcs naturals del delta de l'Ebre i dels aiguamolls de l'Empordà, i les reserves naturals del delta del Llobregat.
- Altres espais naturals també disposen d'itineraris i servei de guiatge. Destaquen, entre d'altres, l'Estany d'Ivars i Vila-sana (www.estanyivarsvilasana.cat), l'estany de Sils (www.estanydesils.cat) o la vall dels Voltors (la Terreta, Tremp) (www.ajuntamentdetremp.cat/terreta/02_voltors/02_voltors.html).
- Itineraris ornitològics per les Terres de l'Ebre: www.terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/TurismeOrnitologic/ItinerarisOrnitologics.php.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Portal web Birding in Spain: www.birdinginSpain.com.
- Observatori d'aus Mas de Bunyol (Terol): www.masdebunyol.com.
- Club d'oferta Birding Navarra: www.turismo.navarra.es/esp/propuestas/observacion-aves/.
- Casa Boletas Birdwatching Center (Osca): www.boletas.org.
- Flamencs a la llacuna de Fuente de Piedra (Màlaga): www.fuentedepiedra.es.
- Grues a la llacuna de Gallocanta (Saragossa): www.allucant.com.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

A Catalunya, el turisme ornitològic és una de les activitats ecoturístiques més promocionades –i cada any que passa més consolidada–, amb indrets molt visitats com el delta de l'Ebre o els aiguamolls de l'Empordà. De fet, Catalunya és una destinació molt atractiva per a l'ornitòleg estranger, per la possibilitat de veure gran varietat d'ocells amb relativa facilitat. Tot i això, encara hi ha indrets amb un potencial ecoturístic elevat però poc coneguts, si més no pel turisme estranger.

Observacions

A Catalunya s'han publicat diverses guies dedicades específicament al turisme ornitològic:

- *Catalunya. Guia de turisme ornitològic* descriu a fons els 11 espais naturals més destacats del país per observar ocells i inclou recomanacions diverses per a la pràctica d'aquesta activitat. Disponible a www.gencat.net/turistex_nou/home_publicacions.htm.
- *Els ocells de Lleida. Turisme ornitològic*. Es tracta d'un catàleg més senzill que l'anterior però amb abundant informació pràctica sobre els millors indrets de la província de Lleida on observar una cinquantena d'espècies d'ambients molt diferents. Aquest catàleg es complementa amb una pàgina web molt completa que inclou un cercador d'ocells: www.lleidatur.com/cat/ornitologia.html.
- *Observació d'ocells a les Terres de l'Ebre*. Inclou una breu descripció dels ocells més destacables, vuit itineraris ornitològics per les Terres de l'Ebre i un conjunt d'adreces d'interès (oficines dels parcs naturals i altres espais protegits, serveis de guiatge, etc.). Disponible a www.terresdelebre.org/cat/doc/Birdw.Cat.pdf.

OBSERVACIÓ DE CETACIS

Albirament d'un dofí ratllat (*Stenella coeruleoalba*), al golf de Roses.

Recursos ecoturístics

- Fauna: Mamífers (cetacis). A la Mediterrània són habituals les espècies següents: rorqual comú, catxalot, dofí llistat, dofí mular, dofí comú, cap d'olla gris, cap d'olla comú, balena amb bec de Cuvier.

Marques turístiques

Costa Brava.

Descripció

L'observació de cetacis és una de les activitats ecoturístiques més populars arreu del món; en anglès es coneix com a *whale watching*. Consisteix a fer sortides a alta mar amb una embarcació –sovint motoritzada i tripulada per professionals– fins a arribar a zones amb presència de cetacis. Un cop allà, els turistes localitzen els animals, n'observen el comportament i en fan fotografies.

Els turistes solen anar acompanyats d'especialistes en cetacis que ajuden a localitzar els animals, n'interpreten el comportament i ofereixen explicacions pedagògiques sobre les diverses espècies.

En algunes ocasions aquesta activitat incorpora un component científic, ja que les sortides amb els turistes s'aprofiten per obtenir dades d'interès per realitzar estudis i censos sobre els cetacis. D'altra banda, algunes ONG fan campanyes específiques d'albirament de cetacis.

Una de les principals limitacions de l'activitat és que els cetacis es concentren a les àrees d'observació durant una època de l'any, la qual sol variar segons l'espècie. Així doncs, no és una activitat que es pugui practicar tot l'any.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat requereix una infraestructura potent i empreses especialitzades que disposin d'embarcacions preparades. D'altra banda, calen guies experts en cetacis (normalment biòlegs) que introdueixin el component educatiu en l'activitat. Així mateix, la zona on es practiqui ha de ser lloc de pas habitual de cetacis.

Exemples a Catalunya

- Observació de cetacis i altres espècies marines pel cap de Creus, sortint del port de Roses (amb un vessant més científic): www.projecteninam.org.
- Sortides en veler des del port de Palamós per veure cetacis per la costa del Baix Empordà: www.vadevela.com/activitats.html.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Observació de cetacis a l'estret de Gibraltar amb sortides des de Tarifa (Cadis): www.whalewatchtarifa.net, www.turmares.com i www.firmm.org.
- Sortides des del port de Mazarrón (Múrcia): www.cetaceosynavegacion.com.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

En alguns indrets de l'Estat espanyol, com l'estret de Gibraltar i les illes Canàries, aquesta activitat està consolidada. A Catalunya, en canvi, és molt incipient, si bé hi ha zones amb potencial d'observació com ara el cap de Creus, el canyó de Palamós i els canyons del Maresme. A diferència d'altres llocs de l'Estat espanyol i de la resta del món, al mar Mediterrani resulta més difícil garantir al 100 % que s'observaran cetacis, per la qual cosa cal dotar les sortides d'una visió més àmplia.

Observacions

- El web de la Whale and Dolphin Conservation Society ofereix una secció sobre turisme responsable d'observació de balenes (www.wdcs.org/connect/whale_watch/index.php) que inclou l'informe *The Best Whale Watching in Europe* (Hoyt, 2003).
- A final de 2007 es va aprovar el Reial decret 1727/2007, pel qual s'estableixen mesures de protecció dels cetacis i que inclou regulacions per evitar les molèsties i els danys que les activitats d'observació poden ocasionar a aquests animals.

TURISME DE PAPALLONES I INSECTES

Dos exemplars de *Leptidea sinapsis* a Pujalt (Pallars Sobirà).

Recursos ecoturístics

- Fauna: papallones i insectes

Marques turístiques

Pirineus.

Descripció

Els insectes i especialment les papallones sempre han tingut un gran atractiu per l'espectacularitat i la bellesa de formes, colors i tons que tenen algunes de les espècies.

Aquesta activitat consisteix a fer sortides i itineraris pel medi natural (de dia o de nit) per localitzar i observar algunes de les espècies més característiques o més rares. En alguns casos, aquestes rutes es poden fer acompanyats de guies o amb el suport de plafons informatius (és el cas de la ruta de les papallones de Pujalt, a Sort).

Catalunya té un gran potencial per observar papallones, ja que presenta una de les poblacions més diversa d'Europa, amb vora de 200 espècies de les 600 que es troben al continent. A més, algunes de les espècies gaudeixen de protecció, com la *Parnassius apollo* (una de les més característiques dels Pirineus) o la *Parnassius mnemosyne*.

Una mostra de l'interès ecoturístic que comencen a mostrar les papallones i els insectes a Catalunya és el seminari "Papallones: estudi, conservació i recurs turístic", que va tenir lloc l'octubre de 2008 a Areny de Noguera i a Tremp.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Els mitjans necessaris per dur a terme aquesta activitat són mínims. En cas que les rutes siguin guiades, cal proporcionar material als turistes (quadern de camp, caçapapallones, etc.).

Exemples a Catalunya

- Ruta per observar papallones alpines a la vall de Núria: www.walkingcatalonia.net/Nuria2.htm.
- Ruta de les papallones associada al Museu de les Papallones de Catalunya (Pujalt, Sort): www.papallones.net.
- Excursions per veure papallones, organitzades per Casa Guilla (Santa Engràcia, Tremp): www.casaguilla.com.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Viatge per observar papallones als Picos de Europa: www.iberianwildlife.com/picos-europa/butterflies-moths-picos-europa.htm.
- Visites per les reserves naturals de l'organització Butterfly Conservation (Regne Unit): www.butterfly-conservation.org/text/44/our_nature_reserves.html.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Catalunya disposa de molta tradició en l'estudi i seguiment de papallones i altres insectes: (Societat Catalana de Lepidopterologia, Catalan Butterfly Monitory Scheme –CBMS–, Grup Oxygastra d'estudi dels odonats de Catalunya, CISTUS/Associació d'Amics dels Jardins de Papallones i Insectes, etc.).

En canvi, el turisme associat a aquestes espècies és anecdòtic, malgrat que el potencial d'observació és alt.

Observacions

Cap.

OBSERVACIÓ DE FLORA I RUTES PER BOSCOS SINGULARS

Xavier Basora

Arbre monumental a la fageda de la Grevolosa (Osona).

Recursos ecoturístics

- Flora: alpina i subalpina, orquídiades
- Arbres monumentals i singulars
- Boscos singulars i boscos madurs.

Marques turístiques

Totes menys Barcelona.

Descripció

L'atractiu ecoturístic de la flora és inferior al dels animals salvatges. Tot i això, hi ha algunes espècies o grups que, per la seva raresa o pels seus colors i formes, també esdevenen un recurs ecoturístic. A Catalunya destaquen, en aquest sentit, la flora alpina (amb espècies emblemàtiques com la flor de neu o *edelweiss*) i les orquídiades, amb molts aficionats arreu d'Europa.

En canvi, el patrimoni forestal és un recurs ecoturístic amb un atractiu superior, sobretot per la bellesa, la singularitat i l'extensió d'alguns dels boscos catalans. Els boscos que fins al moment generen un atractiu ecoturístic més gran no són els propis de la regió mediterrània (alzinars, suredes), sinó els de la regió eurosiberiana (boscos d'alta muntanya, fagedes, rouredes humides). A més dels boscos, els arbres monumentals o singulars (amb exemplars dispersos arreu del territori català) també tenen un gran atractiu.

Aquesta activitat consisteix a recórrer a peu itineraris, que poden estar senyalitzats o no i que es poden fer amb guia o no, que transcorren per boscos singulars o per àrees on es poden observar fàcilment espècies de flora amb un atractiu especial, com ara les orquídies. Si els itineraris s'inscriuen en espais protegits, poden incorporar plafons interpretatius.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

La principal infraestructura que requereix aquesta activitat és l'existència de camins senyalitzats i transitables, la qual cosa pot demanar tasques de manteniment. D'altra banda, alguns itineraris es complementen amb la instal·lació de plafons, que també cal mantenir en bon estat. Els itineraris guiats necessiten experts en la matèria.

Exemples a Catalunya

- Rutes per boscos singulars com per exemple:
 - Fagedes d'en Jordà (Garrotxa), de la Grevolosa (Osona) o del Retaule (els Ports).
 - Bosc de ribera de Sebes (Flix).
 - Avetosa de la Mata de València (Pallars Sobirà).
 - Itineraris forestals del Parc Natural de l'Alt Pirineu.
 - Suredes de les Gavarres.
 - Roureda d'Aulàs (Pallars Jussà).
- Itineraris de flora al Parc Natural de la Serra de Montsant: http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/parcs_de_catalunya/montsant/inici.jsp.
- Rutes per descobrir orquídies per la Garrotxa i l'Empordà: www.walkingcatalonia.net/orchidwalks.htm.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Ruta pel bosc de Muniellos (Astúries): www.infoasturias.com/action/InfoasturiasFichaRecurso?recursoId=1441&metodo=getFichaHTML.
- Laurisilva canària al Parc Nacional de Garajonay: <http://reddeparquesnacionales.mma.es/parques/garajonay>.
- Bosc (o selva) d'Irati (Navarra): www.irati.org.
- Projecte "Abraza tus árboles": www.sdlmedioambiente.com/abrazaTusArboles.html.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

A Catalunya, i llevat de casos excepcionals com la fageda d'en Jordà, les rutes per boscos singulars i l'observació de flora s'exploten més com una activitat recreativa o educativa que no pas turística. Tenint en compte el gran potencial del país per observar boscos de gran bellesa, aquesta activitat ecoturística encara té molt camí per recórrer.

Observacions

- L'Observatori del Paisatge ha elaborat un dossier sobre els arbres monumentals i singulars de Catalunya. Més informació a www.catpaisatge.net/dossiers/arbres/cat/index.php.
- El Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals està elaborant l'*Inventari de boscos singulars de Catalunya*, un catàleg de referència dels millors boscos a escala comarcal i de país, atenent als diversos usos i valors del bosc. Més informació a la pàgina web www.creaf.uab.es/BoscSingulars.

ITINERARIS PER ÀREES D'INTERÈS GEOLÒGIC, GEOMORFOLÒGIC I PALEONTOLÒGIC

Les agulles de Montserrat, des de Sant Pau Vell.

Recursos ecoturístics

- Elements d'interès geològic (volcans, afloraments geològics)
- Elements d'interès geomorfològic (cingles, agulles, congostos)
- Elements d'interès paleontològic (fòssils, restes de dinosaures, etc.) i mineralògic.

Marques turístiques

Totes.

Descripció

El patrimoni geològic s'associa als recursos naturals de valor científic, cultural o educatiu (ja siguin formacions i estructures geològiques, formes del relleu, jaciments mineralògics o paleontològics) que permeten reconèixer i interpretar l'evolució de la història geològica de la Terra i els processos que l'han modelat.

Des del punt de vista ecoturístic, aquest patrimoni també té un gran atractiu, tant pel component educatiu i interpretatiu associat a la història de la Terra, com per la bellesa i l'espectacularitat d'alguns elements geològics (volcans, agulles i monòlits, congostos fluvials, valls glacials, etc.). En aquest sentit, cal destacar el gran potencial ecoturístic que té Catalunya, atesa la gran diversitat geològica que aplega.

Aquesta activitat consisteix a recórrer a peu itineraris senyalitzats per les àrees més interessants i atractives des del punt de vista geològic, amb la possibilitat de fer-ho en companyia d'un guia especialitzat que ajudi els turistes a interpretar millor l'origen i l'evolució dels elements que visiten. Una variant d'aquesta activitat que es tracta de manera específica són les visites a coves i avencs.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

La principal infraestructura que requereix aquesta activitat és l'existència de camins senyalitzats i transitables, la qual cosa pot reclamar tasques de manteniment. D'altra banda, alguns itineraris es complementen amb la instal·lació de plafons, que també cal mantenir en bon estat. Els itineraris guiats demanen experts en la matèria. Per últim, en alguns casos aquesta activitat porta associada la visita a un museu, la construcció del qual pot comportar una inversió inicial important.

Exemples a Catalunya

- Itineraris pel Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa: http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/parcs_de_catalunya/garrotxa/activitats/itineraris/inici.jsp.
- Itineraris geològics guiats pel Parc Natural de Sant Llorenç del Munt: www.diba.es/parcsn/parcs/rutesguiades.asp?parc=4&m=39&s=235.
- Congost de Mont-rebei (el Pallars Jussà, la Noguera): www.lleidatur.com/cat/congostmontrebei.html.
- Parc cretaci de la Conca Dellà (Isona): www.parc-cretaci.com.
- Parc cultural de la muntanya de sal de Cardona: www.salcardona.com.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Ruta dels Volcans (La Palma): www.sendersdelapalma.com.
- Ciutat Encantada de Conca: www.turismocuenca.com/DesktopDefault.aspx?tabID=7227.
- Costa dels dinosaures (Astúries): www.jurasicoasturias.com.

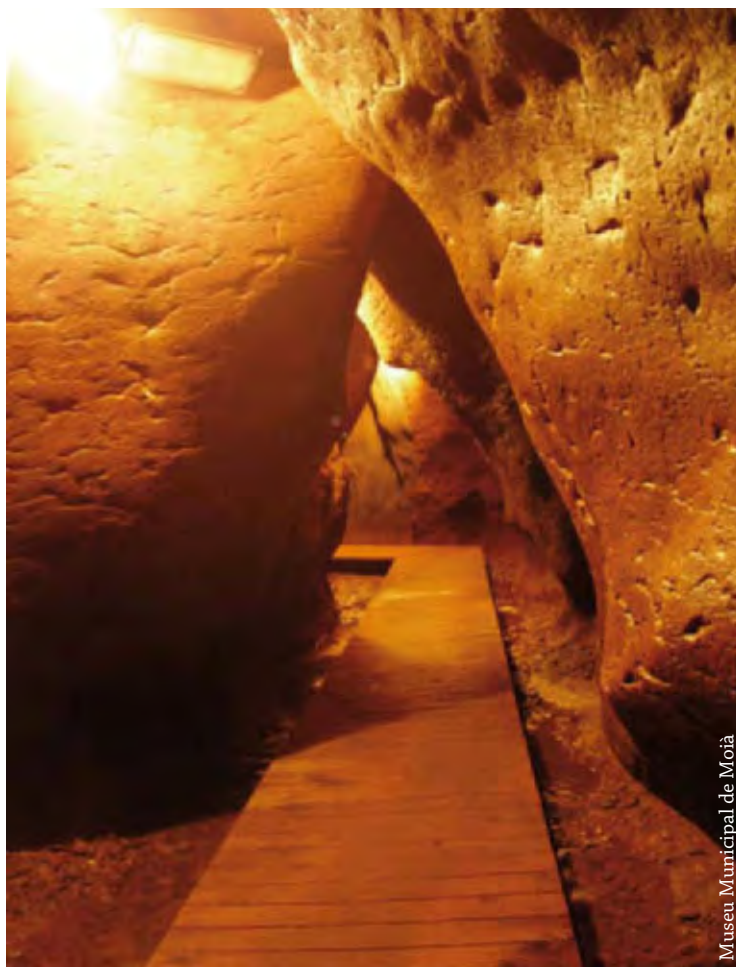
Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Els itineraris geològics i geomorfològics que tenen un elevat valor estètic (volcans, congostos, massissos, etc.) són els que estan més consolidats, si bé encara hi ha molts indrets amb un potencial ecoturístic infravalorat i poc utilitzat. Els itineraris amb un valor més científic encara són poc coneguts. D'altra banda, es comença a explotar el potencial dels jaciments paleontològics, si bé les experiències existents estan poc consolidades.

Observacions

- El Departament de Medi Ambient i Habitatge ha elaborat l'*Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya*, que aporta informació valuosa sobre els indrets més rellevants (també des del punt de vista divulgatiu i turístic) del patrimoni geològic del país. Més informació a: http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/natura/sistema_informacio/inventari_interes_geologic/inici.jsp.
- Un bon exemple de guia ecoturística centrada en el patrimoni geològic és *Meravelles geològiques del Pallars Sobirà* (Ardèvol, 2005), que inclou 10 itineraris geoturístics.

VISITES A COVES I AVENCS

Interior de les coves del Toll, a Moià.

Recursos ecoturístics

- Elements d'interès geològic i geomorfològic: coves terrestres i avencs.

Marques turístiques

Catalunya Central, Terres de l'Ebre, Pirineus, Costa Brava, Costa del Garraf.

Descripció

Aquesta activitat consisteix en una visita guiada a l'interior d'una cova o avenc amb l'objectiu de contemplar la bellesa de les seves formes, aprendre sobre la seva formació i, en alguns casos, sobre la història natural i humana que han acollit. Se sol realitzar en petit grup organitzat, conduït per un guia.

Segons el cas, la visita pot consistir en un simple passeig per un itinerari preestablert, o pot comportar un cert esforç físic si, a més, cal o s'hi vol practicar l'espeleologia acompanyats de guies experts. L'espeleologia, però, es considera una activitat pròpia del turisme actiu.

En algunes coves, com la de l'Espluga de Francolí, a l'interior s'hi ha incorporat un museu sobre la seva formació i història.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

La infraestructura necessària varia molt, en funció de les condicions de la cova o avenc i de les activitats que s'hi vulguin realitzar. En general cal instal·lar una infraestructura mínima d'il·luminació (estàtica o mòbil). En cas que calgui realitzar esforç físic, s'ha de subministrar material als turistes, com ara cascs de seguretat. També són necessaris guies coneixedors de les coves i avencs, dels seus origen i història, i de tècniques espeleològiques si s'hi vol realitzar aquesta pràctica.

Exemples a Catalunya

- Cova Museu de la Font Major (l'Espluga de Francolí): www.covesdelespluga.info.
- Les coves del Salnitre (Collbató): www.collbato.cat/?id_menu=70.
- Coves del Toll (Moià): www.covesdeltoll.com/.
- La Fou de Bor i Coves de Bellver: www.bellver.org/coves.html.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Cova de Nerja (Màlaga): www.cuevadenerja.es.
- Coves de Cantàbria: www.cuevasdecantabria.es.
- Coves de Sorbas (Almeria): www.cuevasdesorbas.com.
- Grutes de Neptú (Sardenya): www.grottedinettuno.it.
- Coves de Postojna i d'Skocjan (Eslovènia): www.postojnska-jama.si/en-index i www.park-skocjanske-jame.si.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Algunes de les coves de Catalunya (especialment les més grans i accessibles) tenen una activitat turística ja molt consolidada, realitzada des de fa anys. Tot i això, la demanda encara pot créixer i estendre's a altres coves de moment només reservades a l'ús científic i a l'espeleologia esportiva, sempre que es prenguin les mesures adequades de minimització de l'impacte ambiental.

Observacions

- El Departament de Medi Ambient i Habitatge ha realitzat un inventari d'espais d'interès geològic en què detalla i situa les coves i la resta d'elements geològics d'interès científic presents a Catalunya.
- A l'Estat espanyol, moltes de les coves visitables formen part de l'associació Coves Turístiques Espanyoles (www.cuevasturisticas.com).

ITINERARIS SENYALITZATS PER ESPAIS NATURALS I PAISATGES D'INTERÈS

Itinerari senyalitzat al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

Recursos ecoturístics

- Paisatges
- Fauna i flora
- Elements d'interès geològic i geomorfològic.

Marques turístiques

Totes.

Descripció

Una gran part dels ecoturistes que visiten espais naturals solen recórrer a peu els itineraris senyalitzats més emblemàtics, especialment als parcs nacionals i als parcs naturals. De fet, és habitual que els espais protegits tinguin dos o tres itineraris que concentren la majoria de visites.

Aquests itineraris, que poden exigir més o menys esforç físic, permeten observar amb facilitat alguns dels elements naturals i paisatgístics més característics de l'indret. En alguns casos, els itineraris són temàtics, és a dir, se centren en algun element natural: "ruta de la mallerenga petita", "ruta del trencapinyes", "itinerari de la llúdriga", etc.

Els itineraris es poden fer acompanyats de guies locals, ja sigui apuntant-se a sortides guiades programades pels òrgans gestors dels espais protegits, o contractant un guia específic per al grup; o bé es poden fer de manera autoguiada, amb la informació (escrita o audiovisual) que proporcionen els centres de recepció dels espais protegits, o les guies en

paper que portin els turistes. D'altra banda, alguns itineraris estan dotats de plafons informatius instal·lats sobre el terreny que permeten, mentre es ressegueix el camí, interpretar el paisatge i obtenir informació addicional sobre diversos aspectes del patrimoni natural i cultural.

Aquests itineraris se solen completar en una sola jornada, a diferència dels productes de senderisme i de les travesses d'alta muntanya, que tenen una durada de més d'un dia i que poden ser també guiats (normalment en el marc de petits grups) o fer-se lliurement.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

La principal infraestructura que requereix aquesta activitat és l'existència de camins senyalitzats i que siguin transitables, la qual cosa pot reclamar tasques de manteniment. D'altra banda, alguns itineraris es complementen amb la instal·lació de plafons, que també cal mantenir en bon estat.

Exemples a Catalunya

- Ruta del planell d'Aigüestortes i l'estany Llong (Alta Ribagorça): http://mediambient.gencat.cat/cat/el_medi/parcs_de_catalunya/aiguestortes/parc/itineraris.jsp.
- Itinerari de la Massona (Aiguamolls de l'Empordà): http://mediambient.gencat.cat/cat/el_medi/parcs_de_catalunya/aiguamolls/activitats/itineraris/Itineraris_del_Parc.jsp.
- Rutes naturalistes per l'Alta Garrotxa: www.altagarrotxa.org/2004/rutes_naturalistes.php.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Ruta de los Nacientes de Marcos i Cordero (Los Tilos, La Palma): www.tourlapalma.com.
- Ruta de la Cola de Caballo i la Faja de Pelay (Ordesa, Aragó): <http://reddeparquesnacionales.mma.es/parques/ordesa/index.htm>.
- Ruta del Cares (Picos de Europa): www.rutasporcantabria.com/ruta_del_cares.php.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

A Catalunya, tots els parcs naturals tenen itineraris senyalitzats molt populars que concentren la majoria de visites i que en molts casos es poden fer acompanyats d'un guia. Però encara hi ha molts espais naturals poc coneguts, que igualment disposen d'itineraris d'interès, on el potencial de creixement de visites és elevat.

Observacions

L'afluència massiva a alguns dels itineraris pot fer necessàries mesures de regulació dels visitants per minimitzar-hi l'impacte ambiental i paisatgístic.

SENDERISME I TRAVESSES DE MUNTANYA

Senders de gran recorregut, a la vall de la Llosa (Cerdanya).

Recursos ecoturístics

- Fauna: mamífers i ocells
- Flora: alpina i d'alta muntanya, de muntanya mitjana i muntanya mediterrània
- Paisatges terrestres de tot tipus.

Marques turístiques

Totes menys Barcelona.

Descripció

Els productes de senderisme (en el sentit turístic del terme) i les traveses de muntanya són rutes a peu per etapes, normalment senyalitzades, que van de refugi en refugi (o allotjaments alternatius) per zones amb alguna relació geogràfica. Poden ser circulars (comencen i acaben al mateix lloc) o lineals; en aquest segon cas cal preveure el retorn a l'inici.

Aquests productes es poden fer lliurement, o es poden contractar per mitjà d'una empresa que s'encarrega de reservar els allotjaments i de proporcionar materials de suport (mapes, guies en paper...). Aquestes empreses també ofereixen altres serveis, com la contractació de guies o el trasllat d'equipatge.

A Catalunya, algunes traveses tenen el seu origen en propostes dels guardes de refugis per atreure més visitants als seus allotjaments, mentre que d'altres neixen impulsades per institucions locals o turístiques com un nou recurs per al desenvolupament local.

Aquesta activitat té components ecoturístics (contemplació i coneixement de paisatges de gran bellesa) i, quan té lloc a l'alta muntanya, també presenta components de turisme actiu fruit dels requeriments esportius i tècnics associats a algunes travesses de muntanya. De fet, algunes travesses tenen propostes específiques per fer-les corrent en menys de 24 o 36 hores, essent en aquests casos una activitat clarament associada al turisme actiu o l'esportiu.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

La infraestructura i la inversió inicial per a aquestes travesses és baixa. S'aprofiten refugis (o allotjaments alternatius) existents i sovint camins ja creats i senyalitzats. En alguns casos, però, aquestes travesses poden exigir una senyalització pròpia i la rehabilitació d'algun refugi. També calen empreses que actuïn de central de reserves i que proporcionin tots els serveis que facin falta als senderistes, incloent-hi el guiatge.

Exemples a Catalunya

- Travesses pels Pirineus: Carros de Foc (www.carrosdefoc.com), Cavalls del Vent (www.cavallsdelvent.com), La Porta del Cel (www.laportadelcel.com), Setè Segell (www.setausageth.com), Camí dels Bons Homes (www.camidelsbonshomes.com), Els Estanys Amagats (www.rutadelsestanysamagats.com), Ruta de l'Ermità (www.rutaermita.com), etc.
- Travesses per serralades mediterrànies: Estels del Sud (www.estelsdelsud.com), Els 3 Monts (www.els3monts.cat), El Brogit de la Vall (www.elbrogitdelavall.com), Ruta dels Refugis (www.larutadelsrefugis.com), etc.
- Productes de senderisme oferts per empreses especialitzades: www.empresdesenderisme.com/aces/; www.senderisme.com.
- Productes de senderisme de l'Alt Berguedà: www.altbergueda.cat/ca/Senderisme/Paquets_turistic.htm.
- Rutes de senderisme associades a la Xarxa Nacional d'Albergs Socials de Catalunya: www.xanasc.cat/shownode.tjc?id=538748.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Sender GR-93 Sierras de la Rioja: www.lariojaturismo.com/rutasnaturales/index.php?Id_contenido=1743.
- Sulayr, sender circular de Sierra Nevada: www.juntadeandalucia.es/medioambiente/sulayr.
- Travessa del Mont Blanc (Alps): www.walkingthetmb.com, www.leshouches.com/uk/ete-tourmontblanc.html.
- Senderisme a South Pembrokeshire (Regne Unit): www.sparc.org.uk i www.pembrokeshiregreenways.co.uk.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Els darrers anys, aquest tipus de producte ecoturístic ha anat augmentat progressivament amb la creació de noves travesses i productes de senderisme. Alguns, com el Carros de Foc, estan consolidats i tenen força demanda; en canvi, n'hi ha d'altres poc consolidats o que estan en una fase molt incipient, ja que no es promocionen prou com a producte turístic i per tant tenen una capacitat limitada per generar activitat econòmica.

Observacions

Turisme de Catalunya ha creat un portal específic de senderisme (<http://senderisme.turismedecatalunya.com>) que recull una selecció de travesses de muntanya i un directori d'empreses de serveis associades. A més, recentment ha publicat la guia *Catalunya és senderisme* (www.gencat.net/turistex_nou/home_publicacions.htm) amb informació abundant sobre aquesta selecció de travesses.

CICLOTURISME EN QUÈ PREVAL LA DESCOBERTA DEL PAISATGE

Ruta del Ferro i del Carbó a Ripoll, una de les vies verdes de Girona.

Recursos ecoturístics

Paisatges terrestres, aquàtics i litorals.

Marques turístiques

Totes menys Barcelona.

Descripció

El cicloturisme és una activitat que combina l'exercici físic que comporta viatjar amb bicicleta i la descoberta de paisatges de gran bellesa i del patrimoni natural i cultural associats. Com el senderisme, aquesta activitat té components propis de l'ecoturisme i del turisme actiu.

Cal diferenciar les rutes pròpies del cicloturisme de les rutes BTT (bicicleta tot terreny). En el primer cas, són rutes per etapes que comporten pernoctacions en diversos allotjaments i en què preval més la descoberta del paisatge que no l'esforç físic. En canvi, en les rutes BTT preval l'esforç físic (turisme actiu) i solen ser rutes més recreatives que no turístiques, de manera que estan establertes per fer-se en un sol dia.

Una variant del cicloturisme són les anomenades vies verdes, rutes que aprofiten vells traçats ferroviaris abandonats i que passen per indrets de gran bellesa. Les vies verdes solen tenir pendents suaus (inferiors al 3 %), per la qual cosa són accessibles per a una gran varietat de públics.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Les rutes de cicloturisme poden necessitar senyalització pròpia. També calen empreses que actuïn de central de reserves i que proporcionin tots els serveis que requereixen els cicloturistes, incloent-hi el lloguer de bicicletes. Els allotjaments han d'estar preparats per als ciclistes (amb aparcaments, tallers amb eines per fer reparacions, etc.).

Exemples a Catalunya

- Vies verdes de Girona (www.viesverdes.org) i de la Terra Alta i del Baix Ebre (www.viasverdes.com/ViasVerdes/Itinerarios).
- Xarxa de cicloturisme del Baix Empordà: www.baixemporda-costabrava.org/ca/turisme/332.
- Xarxa d'itineraris cicloturístics del delta de l'Ebre: [www.terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/TurismeActiuIDAvventura/CicloturismeDeltaDeLEbre.php](http://www terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/TurismeActiuIDAvventura/CicloturismeDeltaDeLEbre.php).
- Pedals de Foc (entorn del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici): www.pedalsdefoc.com.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Vies verdes d'arreu de l'Estat espanyol: www.viasverdes.com.
- Vélo Loisir en Luberon (Parc Natural Regional de Luberon, França): <http://eng.veloloisirluberon.com/>.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Aquesta activitat és una de les més promocionades i que ha viscut un creixement més important, sobretot a partir de la dècada dels anys noranta del segle passat. Avui dia, doncs, es pot considerar una activitat ben consolidada.

Observacions

Turisme de Catalunya ha creat un portal específic de cicloturisme (<http://cicloturisme.turismedecatalunya.com>) que recull una selecció de rutes i un directori d'empreses de servei associades. A més, recentment ha publicat la guia *Catalunya és cicloturisme* (www.gencat.net/turistex_nou/home_publicacions.htm), amb informació abundant sobre aquesta activitat.

PASSEJADES I EXCURSIONS AMB CAVALL PER ÀREES D'INTERÈS NATURAL

Ruta a cavall per la vall d'Aran.

Recursos ecoturístics

- Paisatges terrestres: boscos i paisatges mediterranis i de mitjana i alta muntanya.

Marques turístiques

Val d'Aran, Pirineus, Costa Brava, Costa Central, Costa del Garraf, Terres de l'Ebre, Costa Daurada, Terres de Lleida.

Descripció

Aquesta activitat, anomenada també *turisme eqüestre*, consisteix a fer sortides de durada diversa (des d'una hora a una setmana) a lloc de cavalls ensinistrats, a través d'espais de gran atractiu paisatgístic. Normalment són sortides en grup petit, d'una a deu persones, conduïdes per un o més guies.

Com en el cas del senderisme, és una activitat a mig camí entre el turisme actiu i l'ecoturisme, i es pot considerar que forma part d'un o altre àmbit en funció de la motivació del practicant. Per això, molt sovint les empreses que es dediquen a organitzar excursions a cavall amb finalitat de contemplació de paisatges, també fan cursets d'hípica per a aprenents de genet.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat comporta l'existència d'una hípica amb cavalls domats per muntar, i l'acompanyament de guies experts en hípica i amb coneixements de la zona que es visita. Els turistes hauran de tenir una mínima tècnica per muntar a cavall (o l'adquiriran amb una introducció a la mateixa empresa) i, especialment en el cas dels infants, hauran d'utilitzar casc o mesures de protecció.

Exemples a Catalunya

- A galop entre les muntanyes d'Osona i el Montseny: www.makaecotourism.com/?secc=econac&zona=catalunya.
- Ruta de 7 dies pels Pirineus: www.equinatur.com.
- Excursions a cavall pels Ports: www.hipicalandorra.com.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Sortides pel riu Tormes, Salamanca: www.caballosdelaribera.com.
- Rutes a cavall per l'entorn de Sierra Nevada: www.losalayos.com.
- Camí de Santiago a cavall: www.turismoecuestre.info.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

És una activitat moderadament consolidada (sovint associada a hípiques o turisme rural) en algunes zones de Catalunya, com els Pirineus, interior de Girona i Terres de l'Ebre. En aquestes àrees, i especialment a la Catalunya Central i la costa menys urbanitzada, encara té potencial per créixer i per explotar-ne el vessant més ecoturístic, combinant-hi les passejades per parcs naturals o altres espais d'interès natural amb l'observació de fauna salvatge, vegetació o altres atractius naturals.

Observacions

- El portal Propostes.com té una llista d'activitats relacionades amb les excursions a cavall a diversos indrets de Catalunya: www.propostes.com/activitats/excursions-a-cavall/.
- El portal web de Turisme Actiu de Catalunya disposa d'una secció destinada al turisme eqüestre: www.turismede-catalunya.com/turismeactiu/acti_M_n1_ruta.asp?codi_ruta=03.

CONTEMPLACIÓ DE PAISATGES TERRESTRES DES DE MITJANS DE TRANSPORT MOTORITZATS INTEGRATS AL MEDI NATURAL

El telefèric de l'Estany Gento, a la vall Fosca (Pallars Jussà).

Recursos ecoturístics

- Paisatges terrestres: boscos i paisatges de mitjana i alta muntanya.

Marques turístiques

Pirineus, Catalunya Central, Val d'Aran.

Descripció

Aquesta activitat se centra en la contemplació de paisatges terrestres de gran bellesa des de dalt d'un mitjà de transport motoritzat.

Aquests mitjans, si bé serveixen o havien servit per al transport de persones o mercaderies, avui dia s'han adaptat totalment o parcialment a la demanda ecoturística, gràcies a la particularitat dels paisatges per on transcorren. És el cas d'antigues línies de tren que han esdevingut trens turístics, o de cremalleres i telefèrics que són utilitzats per molts ecoturistes, a més a més de viatgers.

És una de les activitats més segures i fàcils de practicar, ja que no suposa cap esforç físic i és apta per a totes les edats. La destinació d'aquests trajectes sol ser un espai de gran bellesa, des d'on es poden iniciar excursions a peu.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat demana importants infraestructures, com línies de tren, vagons i locomotores, o telecabines i cremalleres, entre d'altres. Sovint es poden utilitzar mitjans ja existents que només cal adaptar al turisme. En alguns casos la inversió inicial pot ser elevada, i sovint els costos de manteniment d'aquestes infraestructures són alts a causa de la climatologia i el relleu adversos.

Exemples a Catalunya

- Telefèric de l'Estany Gento: www.vallfosca.net/teleferic.php.
- Cremallera de Montserrat: www.cremallerademontserrat.cat.
- Cremallera de Núria: www.valldenuria.cat/website_valldenuria/cat/cremallera.asp.
- El tren dels llacs (Lleida-La Pobla de Segur): www.trendellsllacs.cat.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Telefèric de Fuente Dé (Picos de Europa, Cantàbria): www.cantur.com/teleferico.asp.
- Telefèrics de l'Aiguille du Midi (Alps francesos): www.chamonix.net/english/sightseeing/aiguille_du_midi.htm.
- El tren groc (Pirineus del Rosselló): www.trainstouristiques-ter.com/region.asp?menu=1&train=jaune&lang=fr.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

L'històric pelegrinatge a santuaris o, especialment, el passat miner i industrial de les valls pirinenques i de l'interior de Catalunya, ofereixen infraestructures que, en alguns casos, han esdevingut recursos turístics consolidats. Però encara s'hi poden adaptar altres infraestructures o crear-ne de noves, alhora que cal consolidar i eixamplar una demanda bastant recent. Un dels filons encara per explotar és l'ús d'alguns remuntadors d'estacions d'esquí des dels quals es pugui contemplar i aprendre sobre un paisatge interessant.

Observacions

Tant en les infraestructures existents com, sobretot, en les de nova construcció, cal vetllar perquè estiguin ben integrades al paisatge.

EXCURSIONS PER ESPAIS FLUVIALS I MARINS AMB CAIAC, PIRAGUA O ALTRES MITJANS NO MOTORITZATS

© Patronat Turisme Diputació Tarragona

Excursió en caiac pel riu Ebre, a Riba-roja d'Ebre (Ribera d'Ebre).

Recursos ecoturístics

- Paisatges aquàtics, fluvials i marins.
- Fauna: ocells d'ambients aquàtics i humits, litorals i marins.

Marques turístiques

Costa Brava, Terres de l'Ebre, Costa Daurada, Pirineus, Terres de Lleida.

Descripció

Aquesta activitat consisteix en la contemplació d'espais aquàtics de gran bellesa, tant rius i llacs com litoral marí, a bord d'embarcacions no motoritzades. Aquestes embarcacions, conduïdes pels mateixos turistes o per guies especialitzats, solen ser piragües o caiacs, però també són possibles (si bé menys freqüents) velers, canoes o llaguts, entre d'altres.

El tram baix del riu Ebre, els pantans i llacs interiors i, especialment, les àrees litorals d'alt valor paisatgístic, ofereixen aigües tranquil·les on fer aquesta activitat. Es pot practicar sol o en grup reduït, però sempre serà més profitós i segur fer-ho acompanyat d'un guia expert en el maneig de l'embarcació i coneixedor de la riquesa paisatgística de la zona.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Cal disposar d'embarcacions adaptades al medi aquàtic corresponent, equips salvavides i, en alguns casos, ports o amarradors, remolcs per transportar-les i coberts on guardar-les.

Exemples a Catalunya

- Excursions en caiac per la Costa Brava i el cap de Creus: www.ocigirona.net/web/categoria.php?ct=32&dg=1&entorn=2.
- Sortides amb caiac a les Illes Medes: www.medaqua.com/activitats.php?pid=sport&id=6.
- Excursions en caiac i piragua pel riu Ebre: www.terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/TurismeActiuIDAventura/Caiac.php; www.benimocions.cat/piraguas1.htm.
- Rutes en caiac per l'Aiguabarreig (Lleida): www.geocities.com/RainForest/Vines/9724/caiac.html o www.franjaponent.cat/guies.htm.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Excursions en caiac pel cap de Gata (Almeria): www.parquenatural.com/happykayak/.
- Sortides en caiac pel Parc Natural de S'Albufera des Grau (Menorca): www.menorcaenkayak.com/excursiones_ca.aspx.
- Descens en canoa per la ria d'Urdaibai (País Basc): www.urdaibai.com/fichaactividad.php?id_actividades=5.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

És una activitat molt consolidada al voltant del cap de Creus i la Costa Brava, i amb certa importància a l'Ebre i la resta del litoral, on encara pot créixer. Als estanys pirinencs més accessibles i els estanys de l'interior de Catalunya, l'ecoturisme fluvial encara no ha estat gaire explotat.

Observacions

El portal web de Turisme Actiu de Catalunya té una secció de rem i navegació: www.turismedecatalunya.com/turismeactiu/acti_M_n1_ruta.asp?codi_ruta=07&act_id=753.

RUTES PER ESPAIS FLUVIALS I MARINS AMB MITJANS DE TRANSPORT MOTORITZATS (VAIXELLS I ALTRES EMBARCACIONS)

Patronat de Turisme de Costa Brava-Girona

Ruta en vaixell per les Illes Medes.

Recursos ecoturístics

- Paisatges aquàtics, litorals i marins.
- Fauna: ocells d'ambients aquàtics i humits, litorals i marins; fauna marina i submarina.

Marques turístiques

Costa Brava, Terres de l'Ebre.

Descripció

L'objectiu d'aquesta activitat és la contemplació de paisatges fluvials, litorals i marins, i de la fauna que hi viu, a bord d'una embarcació motoritzada que, a vegades, incorpora unes vitrines que permeten contemplar la fauna aquàtica i marina d'una manera única. És una activitat que s'acostuma a realitzar en grup, amb l'acompanyament del pilot del vaixell i d'un guia coneixedor dels ecosistemes de la zona.

A Catalunya l'exemple més reeixit i amb més tradició és el de les excursions amb vaixell a les illes Medes. És una activitat que, molt sovint, es presenta com a complement del turisme de sol i platja de la Costa Brava.

En altres llocs del món, l'ecoturisme fluvial (com en els canals i rius de França) i marí, és una activitat turística de primer ordre.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat necessita embarcacions adaptades al medi (marí o fluvial) pel qual circulen, amb instal·lacions que facilitin la contemplació del paisatge aeri i/o subaquàtic. Cal, també, disposar d'un port o amarrador adient per a aquestes embarcacions.

Exemples a Catalunya

- Excursions marítimes a la Costa Brava: www.nauticcostabrava.com/ca/excursions_i_linies_maritimes.php.
- Turisme fluvial a l'Ebre: www.terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/NavegacioFluvial/index.php; www.ebrenavegable.cat.
- Excursions pel delta de l'Ebre: www.creuers-delta-ebre.com.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Excursions amb barca a Mallorca (Cabrera, Sa Dragonera, etc.): www.infomallorca.net/turismo/informacion/guia.es.html?clte=2876, www.conselldemallorca.cat/altramallorca/catala/cap2/index.htm.
- Rutes marines pel cap de Gata: www.elcaboafondo.es/.
- Creuers ambientals pel riu Duero: www.europarques.com.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

A Catalunya, aquesta activitat es pot considerar ben consolidada a les illes Medes i, en menor proporció, al tram baix de l'Ebre i al seu delta, així com al cap de Creus. En aquests darrers casos i, especialment, a la resta d'espais litorals poc degradats i als embassaments de l'interior, encara hi ha potencial per créixer.

Observacions

En tots els casos, la quantitat de visitants i embarcacions ha de ser limitada, per evitar sobrepassar la capacitat de càrrega dels corresponents ecosistemes. I, a vegades, és recomanable mantenir alguns espais lliures de visites i de cap alteració humana.

EXPLORACIÓ DE FONTS MARINS: SUBMARINISME I IMMERSIÓ LLEUGERA (SNORKELLING)

Exploració de fons marins a les Illes Medes.

Recursos ecoturístics

- Paisatges litorals i marins.
- Flora i fauna marines i submarines.

Marques turístiques

Costa Brava, Costa de Barcelona-Maresme, Costa del Garraf, Costa Daurada, Terres de l'Ebre.

Descripció

Aquesta activitat consisteix en la contemplació del fons del mar, del món submarí i de la fauna i flora que hi viu, en contacte directe amb el medi marí. En el cas de la immersió lleugera es neda per la superfície o es fan unes senzilles immersions de pocs metres, mentre que en el cas del submarinisme les immersions són més profundes, sense necessitat de sortir a la superfície a respirar.

En ambdós casos, però sobretot en el segon, l'activitat se sol realitzar en companyia d'un guia coneixedor del medi marí que, a més de donar instruccions i consells per a la pràctica correcta del submarinisme, mostrarà i explicarà les riqueses faunístiques i florístiques submarines.

Per practicar el submarinisme de caire ecoturístic cal tenir unes mínimes nocions d'aquest esport, sovint proporcionades pel mateix guia en unes classes introductòries i una primera immersió coneguda com el "bateig de mar".

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Per al submarinisme fa falta disposar de bombones d'oxigen i un equipament sovint car, mentre que la immersió lleugera es pot realitzar amb unes simples ulleres d'aigua i un tub, tot i que és recomanable utilitzar peus d'ànec i vestit de neoprè. Calen guies especialitzats i infraestructures auxiliars, com vestuaris o, a vegades, piscines per a les sessions prèvies al busseig.

Exemples a Catalunya

- Aula Aquàtica de la Reserva Marina de la Masia Blanca (el Vendrell), que inclou immersió lleugera: www.elvendrellturistic.com/aula_aquatica.php.
- Immersió lleugera a les illes Medes: www.enestartit.com//index.php?id=22.
- Submarinisme al cap de Creus: www.cips-dive.com/.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Immersió lleugera i busseig al cap de Gata (Almeria): www.buceolasnegras.com/cat/index.htm.
- Immersió lleugera i busseig a cala Santanyí (Mallorca): www.dresseldivers.com/es/snorkel.htm.
- Submarinisme a les illes Columbretes (Castelló): www.cabolanao.com/columbretes.asp.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

El submarinisme, a tall de turisme actiu, és una activitat bastant consolidada, realitzada per molts clubs nàutics o de busseig. I la immersió lleugera és una activitat molt comuna entre banyistes. Però el vessant ecoturístic d'ambdues, és a dir, amb un guia i un component d'aprenentatge sobre la fauna i els paisatges marins, encara és poc freqüent, sobretot fora de les illes Medes i el cap de Creus.

Observacions

L'afluència de turistes a les reserves marines ha d'estar ben regulada i gestionada per evitar les molèsties a la fauna i danys als ecosistemes.

BUSSEIG EN EMBASSAMENTS I ESTANYS D'ALTA MUNTANYA

Busseig al llac de Certascan (Pallars Sobirà).

Recursos ecoturístics

- Paisatges aquàtics: estanys del Pirineu.

Marques turístiques

Pirineus.

Descripció

Aquesta activitat, a cavall entre l'ecoturisme i el turisme d'aventura, consisteix a fer immersions en estanys i embassaments d'alta muntanya. La immersió en alçada és la que es practica en llacs, pantans o rius situats per sobre dels 300 metres. Aquesta activitat es pot practicar a l'estiu, però també hi ha la variant de fer-ho a l'hivern, quan els estanys són gelats.

L'atractiu d'aquest tipus d'immersions rau en la bellesa de l'entorn on es duen a terme i en la possibilitat d'observar la fauna i sobretot la flora que hi ha sota les aigües dels llacs de muntanya. En el cas dels pantans, també s'hi poden observar pobles i antigues construccions abandonades que van sucumbir sota les aigües. D'altra banda, per als practicants habituals del busseig en aigües marines, els atractius són la diferència de condicions que presenten les aigües dolces pel que fa a la flotabilitat, pressió atmosfèrica i visibilitat.

En alguns casos, aquestes immersions es poden aprofitar per obtenir dades sobre la contaminació dels estanys d'alta muntanya i per retirar-ne les deixalles acumulades als fons.

Com en el cas de les immersions a alta mar, a les persones que s'inicien en aquesta pràctica se'ls fa un "bateig de llac", amb una immersió que arriba a una fondària màxima de 12 metres.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Els materials que es necessiten són els mateixos que per al busseig en aigües marines: botelles d'oxigen, vestits de neoprè, cinturó de ploms, etc. D'altra banda, cal comptar amb instructors especialitzats en immersions en alçada.

Exemples a Catalunya

- Busseig en estanys i embassaments del Pallars Jussà (Sallente, pantà de Sant Antoni, etc.): www.buceing.com.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Busseig als estanys de la zona del balneari de Panticosa: www.scubaluz.com/?t=1&v=32&n=PIRINEOS.
- Busseig al llac Constança (Suïssa): www.ferienhaus-schweiz.org/en/diving.html.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

És una activitat pionera, a Catalunya, que es va iniciar l'any 2005 i que fins a hores d'ara només ofereix una empresa del Pallars Jussà. Fins al moment, el públic interessat és limitat (bussejadors experimentats), però en el futur podria augmentar cap a un públic més ampli.

Observacions

Aquesta activitat s'hauria de limitar a estanys d'alta muntanya accessibles amb cotxe, atesa la dificultat de transportar el material necessari a zones més elevades i que només són accessibles a peu.

VIATGES I SAFARIS DE FOTOGRAFIA DE NATURA

Fotografiant una flor al Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà.

Recursos ecoturístics

- Fauna: mamífers, ocells, fauna marina i submarina, papallones, etc.
- Flora diversa.
- Paisatges diversos.

Marques turístiques

Val d'Aran, Pirineus, Terres de l'Ebre.

Descripció

Aquesta activitat, que també s'anomena *safari fotogràfic*, consisteix en viatges organitzats en què la motivació principal, a part de la destinació, és la fotografia de natura i paisatges, de manera que, sempre que sigui possible, els horaris i els recorreguts s'han d'adaptar als millors moments i indrets per captar bones imatges. Així, per exemple, caldrà llevar-se d'hora per aprofitar la llum de les primeres hores del dia.

Normalment, els viatgers d'aquesta modalitat van acompanyats per un fotògraf professional que actua alhora com a guia de viatge i com a professor de fotografia. En aquest sentit, cal diferenciar aquesta activitat ecoturística, que és un viatge, dels cursos de fotografia de natura que es fan habitualment i que no van destinats a turistes.

Aquesta activitat pot complementar altres activitats ecoturístiques, com ara l'observació de mamífers o d'aus; de fet, en molts casos observar animals salvatges comparteix motivació amb el fet de fotografiar-los.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquestes activitats solen estar organitzades per agències de viatges o empreses turístiques especialitzades, que han de mantenir col·laboracions amb guies fotogràfics. Les càmeres i tot el material fotogràfic l'aporten els mateixos turistes.

Exemples a Catalunya

- Viatges per fotografiar ocells a les Terres de Lleida: www.birdingspain.com/birding-phototrip.html.
- Safari fotogràfic pel delta de l'Ebre: www.propostes.com/empreses/deltaventur/4x4/.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

(En aquesta activitat, s'exposen exemples d'arreu del món)

- Viatges fotogràfics de National Geographic Society: www.nationalgeographicexpeditions.com/~Trips~Photography.html.
- Guies fotogràfics per visitar paisatges dels Estats Units: <http://phototravel.com/>.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Aquesta activitat és incipient. De fet, molts dels viatges fotogràfics que s'organitzen des d'agències de Catalunya no són per visitar punts del país, sinó destinacions internacionals conegudes per la bellesa dels paisatges i l'abundància de fauna i flora (Costa Rica, Patagònia, Madagascar, etc.).

Observacions

- A Catalunya hi ha fotògrafs de natura amb prestigi internacional que organitzen sovint cursos de fotografia (www.fotonatura.org, <http://ichn.iec.cat/SCFotògrafsNatura.htm>, www.objectiunatura.com,). En alguns casos, aquests fotògrafs actuen (o podrien actuar) com a guies de viatges de fotografia.
- Des del 1992 és vigent a Catalunya el Decret 148/1992, de 9 de juny, pel qual es regulen les activitats fotogràfiques, científiques i esportives que poden afectar les espècies de la fauna salvatge. Aquesta normativa es complementa amb altres associades a la protecció d'animals.
- Viatges per fotografiar ocells a les Terres de l'Ebre: www.birdingspain.com/birding-phototrip.html; www.photologists.com.

OBSERVACIÓ ASTRONÒMICA

Centre d'Observació de l'Univers, al Montsec.

Recursos ecoturístics

Paisatges astronòmics.

Marques turístiques

Pirineus, Catalunya Central.

Descripció

Aquesta activitat consisteix en l'observació del cel, normalment de nit, a través de telescopis de gran abast i altres aparells propis d'un observatori.

Per ser considerada una activitat ecoturística, cal que aquest observatori no tingui un ús purament científic, sinó que també estigui adaptat als turistes, amb la programació d'activitats i facilitats necessàries per a un públic inexpert que té ganes de contemplar la Lluna, les estrelles i els planetes que ens envolten. També cal que l'observatori estigui situat en un lloc amb molt poca o nul·la contaminació lumínica, és a dir, lluny de les grans ciutats. Per això, els millors observatoris per a aquesta pràctica estan situats en indrets de gran bellesa natural, en algunes de les muntanyes de l'interior de Catalunya.

Els turistes científics poden anar a l'observatori com a únic objectiu del viatge, però normalment sol ser un complement ideal per a altres activitats ecoturístiques realitzades en aquestes zones.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat implica un observatori equipat amb, com a mínim, un telescopi de llarg abast, motiu pel qual cal una inversió inicial considerable. D'altra banda, sovint cal condicionar els accessos a la zona on està situat l'observatori.

Exemples a Catalunya

- Observatori Astronòmic de Castelltallat (Bages): www.observatoricastelltallat.com.
- Observatori de les Planes de Son (Pallars Sobirà): http://obrasocial.caixacatalunya.es/osocial/idiomes/1/fitxers/mediambient/planesdeson/cat/equips_observatori.htm.
- Centre d'Observació de l'Univers (vinculat al Parc Astronòmic Montsec): www.parcastroonomic.cat.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Observatori del Pic du Midi (Pirineus francesos): www.picdumidi.com.
- Observatori Astronòmic de Mallorca: www.mallorcplanetarium.com.
- Observatoris del Teide (Tenerife) i del Roque de los Muchachos (La Palma), amb visites limitades: www.iac.es.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

L'observació astronòmica com a activitat científica està molt arrelada a Catalunya, però la utilització com a recurs turístic és escassa i molt recent, si bé té un moderat potencial de creixement, especialment si va lligada a altres activitats turístiques.

Observacions

Cap.

ACTIVITATS ORGANITZADES PELS ÒRGANS GESTORS O PELS CENTRES D'INTERPRETACIÓ DELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS, O PER ALTRES CENTRES D'EDUCACIÓ AMBIENTAL

Activitat interactiva al Parc Natural del Delta de l'Ebre.

Recursos ecoturístics

Tots.

Marques turístiques

Totes.

Descripció

Els centres d'interpretació dels espais naturals protegits (que tenen noms diversos: centre de visitants, casa del parc, centre d'informació...) són equipaments de referència de l'oferta turística i d'ús públic que compleixen serveis de recepció, informació i interpretació relacionats amb l'espai i els seus valors naturals i culturals. Aquests centres orienten els visitants explicant-los l'oferta turística, però alhora organitzen activitats i serveis vinculats a l'ús públic i turístic de l'espai.

Entre les activitats ecoturístiques amb components formatius que organitzen aquests centres, s'inclouen visites als mateixos centres (que solen acollir una exposició permanent), visites guiades pels itineraris més populars dels espais, o sortides guiades temàtiques per observar algun element natural característic (una comunitat vegetal, rastres de mamífers, ocells...). Algunes d'aquestes activitats són més recreatives i educatives (pensades per a un públic local) que no pas turístiques.

A part dels centres de visitants dels espais naturals protegits, també existeixen a Catalunya centres similars, d'iniciativa pública o privada, que igualment organitzen activitats educatives i turístiques. En algun cas, fins i tot, ofereixen possibilitats d'allotjament (Centre de les Planes de Son, per exemple), tot esdevenint un autèntic producte turístic.

Les activitats ecoturístiques que organitzen els òrgans gestors dels espais protegits es poden emmarcar en estratègies més globals de desenvolupament turístic, com ara la *Carta europea de turisme sostenible en espais naturals protegits*.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Aquesta activitat obliga a disposar, en primer lloc, d'un centre d'interpretació (la construcció i manteniment del qual comporta costos) que a més d'informar els visitants tingui vocació d'organitzar i oferir productes ecoturístics. Dependent de l'activitat ecoturística que ofereixi, caldran més o menys mitjans (guies experts, materials per lliurar als ecoturistes, col·laboracions amb empreses de serveis, etc.).

Exemples a Catalunya

- Visites als centres d'interpretació dels espais protegits: Ecomuseu del Parc Natural del Delta de l'Ebre, el Cortalet (Aiguamolls de l'Empordà), etc.
- Sortides guiades organitzades pels espais protegits: www.parcscatalunya.net, www.diba.es/parcsn.
- Activitats del Centre Les Planes de Son-Centre de Natura i Desenvolupament Sostenible dels Pirineus de Caixa Catalunya: <http://obrasocial.caixacatalunya.es/osocial/idiomes/1/fitxers/mediambient/planesdeson/index.htm>.
- Carta europea de turisme sostenible al Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa: http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/parcs_de_catalunya/garrotxa/linies/CETS.jsp.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Oferta de turisme de natura associada a la marca "Parque Natural" d'Andalusia: www.marcaparquenatural.com.
- Carta europea de turisme sostenible en espais naturals protegits: www.europarc-es.org/intranet/EUROPARC/preview/cets.html.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Els òrgans gestors dels espais protegits catalans organitzen periòdicament nombroses activitats, si bé una part d'aquestes van dirigides més aviat a un públic local que no pas a turistes. En canvi, els espais naturals protegits acreditats amb la Carta europea de turisme sostenible (a Catalunya són els parcs naturals de la Zona Volcànica de la Garrotxa i del Delta de l'Ebre) disposen d'un pla de treball amb actuacions específiques destinades a crear productes ecoturístics.

Observacions

Un debat freqüent en l'àmbit de la gestió dels espais protegits és la relació entre els conceptes d'ús públic (utilitzat amb més freqüència pels òrgans gestors) i de turisme. Els últims anys, al concepte d'ús públic, centrat inicialment en la interpretació i l'educació ambiental, s'hi han afegit les activitats recreatives i turístiques. Per a més informació, consulteu el manual *Conceptos de uso público en los espacios naturales protegidos* (Europarc-España, 2005).

ESTADES DE VOLUNTARIAT EN ESPAIS NATURALS PER PARTICIPAR EN ACTUACIONS DE CONSERVACIÓ DEL MEDI NATURAL

Turistes voluntaris fent tasques de manteniment de la vegetació a la Reserva Natural de Riet Vell (Delta de l'Ebre).

Recursos ecoturístics

- Paisatges, en general
- Fauna i flora.

Marques turístiques

Pirineus, Terres de l'Ebre, Terres de Lleida, Costa Brava.

Descripció

Aquest tipus d'estades permeten a l'ecoturista, a més de conèixer els espais naturals, col·laborar en tasques de conservació del medi natural mitjançant treballs voluntaris, com poden ser l'arranjament de camins, la recuperació de rius, el manteniment de pastures, la retirada de deixalles o qualsevol altra tasca de condicionament de l'espai natural.

La participació activa durant l'estada, que sol durar entre una i tres setmanes, permet conèixer de primera mà els espais naturals on es desenvolupa l'activitat i les seves necessitats de gestió. D'altra banda, esdevé una eina valuosa per conscienciar els participants en matèries diverses d'educació ambiental.

Aquesta activitat es pot complementar amb activitats pròpies de l'ecoturisme científic, com per exemple la realització de censos de fauna, o amb altres activitats, com les caminades per itineraris senyalitzats per espais naturals i paisatges d'interès.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Tot i que els ecoturistes solen pagar una petita quantitat per cobrir les despeses d'administració i de l'assegurança, les entitats que organitzen les estades han de proporcionar allotjament i manteniment, així com tot el material necessari per a l'activitat.

Exemples a Catalunya

- Projecte Boscos de Muntanya, al Pallars Sobirà: www.projecteboscos.cat.
- Estades de voluntariat en espais naturals de Catalunya promoguts per la Coordinadora d'Organitzadors de Camps de Treball Internacionals de Catalunya (COCAT): Tramuntana, al Parc Natural del Cap de Creus; Delta workcamp, a la Reserva Natural del Delta del Llobregat, etc. (www.cocat.org).
- Camps de treball a la reserva de Riet Vell (delta de l'Ebre), gestionada per SEO/Birdlife: www.seo.org/programa_ficha.cfm?idprograma=43.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Camps de treball de voluntariat en parcs nacionals organitzats per SEO/Birdlife: www.seo.org.
- Camps de voluntariat de WWF/Adena en espais naturals protegits: www.wwf.es/colabora/participa/index.cfm.
- Estades de voluntariat en espais naturals d'Anglaterra i Gal·les organitzades per l'associació UNA Exchange: www.unaexchange.org.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Aquesta activitat està bastant consolidada a Catalunya, ja que les estades de voluntariat ja es duen a terme des de fa uns anys. Ara bé, Catalunya encara té força potencial per fer créixer aquest tipus de turisme responsable, la demanda del qual va en augment.

Observacions

Hi ha organitzacions no governamentals (ONG) catalanes, com AccióNatura, que està realitzant projectes ecoturístics de cooperació internacional: www.accionatura.org/index.php?opcion=7.

ECOTURISME CIENTÍFIC

Identificant ocells de les fagedes del Montseny.

Recursos ecoturístics

- Paisatges, en general
- Fauna i flora.

Marques turístiques

Costa Brava, Pirineus, Terres de Lleida, Terres de l'Ebre.

Descripció

Aquesta activitat consisteix a participar en viatges científics que tenen per objectiu estudiar i/o adquirir coneixements sobre els recursos naturals de la destinació. Durant el viatge, l'ecoturista col·labora d'una manera voluntària en els estudis científics que es duen a terme. Normalment no calen coneixements ni habilitats específiques per integrar-se en aquests viatges.

Sovint són promoguts per organitzacions conservacionistes, com ONG, institucions científiques, museus, jardins botànics o centres de recerca.

En algunes ocasions aquesta activitat està relacionada amb les estades de voluntariat en espais naturals, ja que les tasques que desenvolupen els voluntaris s'aprofiten per obtenir dades d'interès científic. El mateix passa en el cas de les activitats d'observació de cetacis o aus, en què s'aprofiten les sortides dels turistes per realitzar estudis i censos sobre les espècies observades.

Infraestructura i mitjans que requereix l'activitat perquè es porti a terme

Cal disposar dels materials necessaris per al desenvolupament de l'activitat científica (que poden ser més o menys costosos segons el tipus d'estudi i l'ecosistema estudiat), així com una sèrie de serveis i equipaments turístics complementaris que facin més còmoda la recerca sobre el terreny.

Exemples a Catalunya

- El "Charter Científic" del projecte Ninam: estudis sobre les poblacions de dofins i el pas del rorqual comú pel cap de Creus: www.projecteninam.org.
- Oficina Catalana de Turisme Científic i de Natura de Seròs.

Altres exemples (Estat espanyol i Europa)

- Camps de treball de voluntariat en parcs nacionals organitzats per SEO/Birdlife, on es fan activitats científiques d'anellament o censos d'ocells: www.seo.org/programa_ficha.cfm?idPrograma=7.
- Programes de dues setmanes, organitzats des de França per The Cousteau Society, dedicats a la investigació del medi marí a bord d'algun dels vaixells oceanogràfics de l'entitat: www.cousteau.org.
- Ecoviajeros (Institut Jane Goodall): www.ecoviajeros.org.

Grau de consolidació a Catalunya (any 2008)

Està en un moment força incipient. Tot i que l'observació i estudi d'aus és l'àmbit més consolidat com a ecoturisme científic, hi ha força potencial en altres vessants, com l'observació de papallones, plantes o cetacis.

Observacions

- A Catalunya (i en altres llocs del món) també s'utilitza el terme *bioturisme* per referir-se a l'ecoturisme científic.
- El reportatge "El cap de Creus. Seguint la ruta de les balenes" (Garcia, 2007), que recull la iniciativa d'ecoturisme científic del projecte Ninam, exemplifica molt bé les característiques d'aquesta activitat.

4. Agents relacionats amb l'ecoturisme

Com tota modalitat turística, l'ecoturisme implica un ampli ventall d'agents, cadascun amb unes necessitats i uns interessos propis. Aquests agents són organitzacions i entitats, públiques i privades que, per elles mateixes o per la seva capacitat d'influència, poden tenir un impacte en l'impuls de l'ecoturisme a Catalunya. Així doncs, per tal de promoure i desenvolupar amb èxit l'ecoturisme, caldrà una bona comunicació i col·laboració entre tots ells.

Aquest capítol identifica els tipus més rellevants d'agents relacionats amb la promoció i el desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya.

La figura 6 representa gràficament els agents ecoturístics que s'han identificat. Aquesta figura situa els agents al voltant de dos eixos: segons si són de naturalesa pública o privada, i segons si els seus interessos (i competències en cas d'organismes públics) giren entorn del desenvolupament i la promoció del turisme, o entorn de la conservació de la natura i el paisatge.

Tot seguit es presenten els principals agents ecoturístics agrupats segons les seves característiques. No es tracta d'una identificació exhaustiva, sinó que comprèn únicament els agents que es consideren més rellevants.

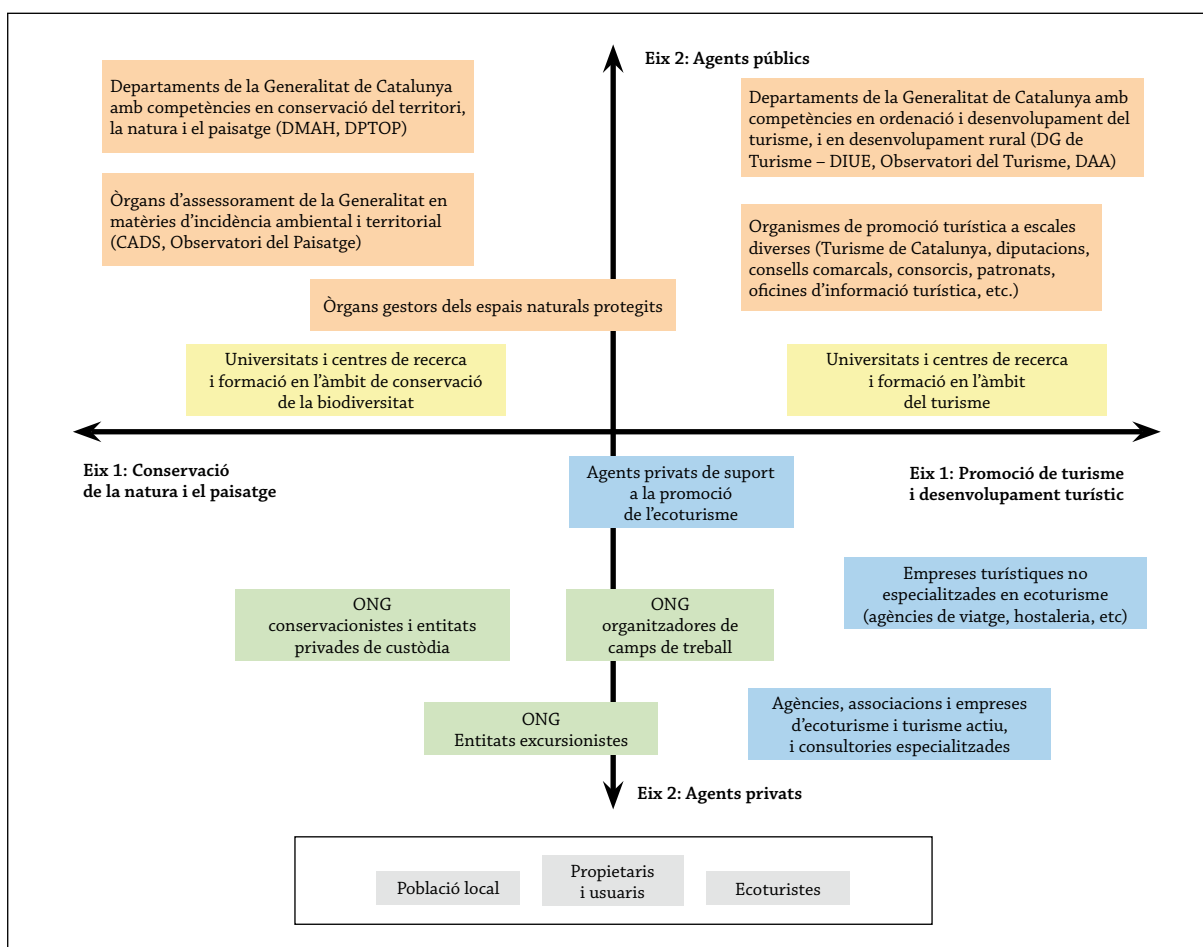

Figura 6. Els principals tipus d'agents relacionats amb l'ecoturisme a Catalunya
FONT: elaboració pròpia.

4.1. Sector públic

La capacitat i el tipus d'incidència del sector públic en les iniciatives ecoturístiques depèn en bona part de l'escala territorial i l'àmbit d'actuació de les diverses institucions. A escales territorials més generals (Generalitat de Catalunya), la incidència d'aquests agents es correspon sobretot amb la capacitat de crear un marc adient per al desenvolupament de l'ecoturisme (mitjançant instruments legals, econòmics...), mentre que a escales més locals i supralocals (municipis, comarques...), les institucions poden intervenir directament promovent i duent a terme iniciatives d'ecoturisme concretes.

Organismes responsables de la conservació de la natura i el paisatge

Són les administracions públiques catalanes responsables de la conservació i la gestió dels espais naturals i del paisatge, estiguin aquests espais adscrits o no a alguna figura legal de protecció. En aquest grup s'inclouen diversos organismes públics, i d'escala territorials diferents.

DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT I HABITATGE (DMAH). És la principal administració responsable de la conservació de la natura a Catalunya, que estableix les polítiques públiques que s'han de seguir en relació amb la conservació de la biodiversitat i el paisatge a Catalunya. Dins l'estructura del Departament, les competències sobre el medi natural recauen en la Direcció General de Medi Natural.

DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (DPTOP). S'encarrega de la planificació del territori, que té una incidència important sobre la conservació de la natura i alhora sobre el desenvolupament de les àrees turístiques.

ÒRGANS GESTORS DELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS. Tenen un grau elevat de coneixement del territori i de la seva capacitat de càrrega turística i, entre altres tasques, treballen per garantir que les visites dels turistes siguin al menys impactants possible, si escau amb mesures de regulació. D'altra banda, aquests organismes també poden arribar a tenir un paper rellevant en la promoció d'activitats de caire ecoturístic.

Des del punt de vista administratiu, poden estar adscrits a administracions diverses, entre les quals destaquen el Departament de Medi Ambient i Habitatge i la Diputació de Barcelona. En altres casos, el mateix òrgan gestor és un ens administratiu, normalment un consorci integrat per ajuntaments, departaments de la Generalitat i diputacions.

Aquests òrgans tenen relació amb diversos agents que intervenen al territori dels espais protegits (ajuntaments, empreses turístiques, ONG, població local, usuaris del territori...), de manera que poden exercir un paper d'intermediaris entre interessos contraposats.

ÒRGANS D'ASSESSORAMENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA EN MATÈRIES D'INCIDÈNCIA AMBIENTAL I TERRITORIAL. Destaca, en primer lloc, el Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS), un òrgan que depèn del Departament de la Vicepresidència i que té la funció d'assessorar el Govern de Catalunya sobre la sostenibilitat de les polítiques públiques. La important incidència ambiental de les polítiques relacionades amb el turisme fan que el CADS hi dediqui una atenció especial.

En segon lloc, cal esmentar l'Observatori del Paisatge de Catalunya, ens d'assessorament de l'administració catalana i de conscienciació de la societat en general en matèria de paisatge. La seva missió és estudiar el paisatge, elaborar propostes i impulsar mesures de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya en el marc d'un desenvolupament sostenible. En aquest sentit, l'ecoturisme pot ser un assumpte d'interès per a l'Observatori, atès el potencial ecoturístic del paisatge.

Organismes públics responsables de la promoció turística i el desenvolupament de l'activitat turística

Són les administracions públiques catalanes responsables del desenvolupament i la promoció del turisme. En aquest grup s'inclouen diversos organismes públics, amb escales territorials diferents.

DEPARTAMENT D'INNOVACIÓ, UNIVERSITATS I EMPRESA (DIUE). Departament de la Generalitat de Catalunya creat en la legislatura 2006-2010 que aplega les competències sobre universitats i recerca, empresa, turisme, indús-

tria, comerç i artesania. L'objectiu estratègic de la Conselleria és convertir Catalunya en un autèntic motor econòmic d'Europa i punt d'atracció de talent de la Mediterrània. Dins l'estructura del Departament, les competències de turisme recauen en la Direcció General de Turisme.

DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, ALIMENTACIÓ I ACCIÓ RURAL (DAR). Entre altres funcions, aquest Departament té les de planificar i coordinar els plans i els programes en matèria de desenvolupament rural, i de diversificar l'economia rural a través de la conservació, la valoració de la sostenibilitat i multifuncionalitat del món rural. Aquestes funcions les exerceix la Direcció General de Desenvolupament Rural. L'ecoturisme, com s'ha indicat, és una eina al servei del desenvolupament rural.

Figura 7. Diversitat d'organismes de promoció turística a Catalunya
FONT: Pla estratègic de turisme a Catalunya 2005-2010.

OBSERVATORI DE TURISME DE CATALUNYA. Aquest òrgan, adscrit a la Direcció General de Turisme del DIUE, té les funcions d'idear, coordinar i executar el sistema integrat d'informació, estudi i seguiment de l'activitat turística a Catalunya. L'Observatori de Turisme potencia la recerca aplicada per donar suport en la presa de decisions i la determinació d'estratègies. Així mateix, pretén ser un espai obert a la participació dels agents turístics de Catalunya i inclou diversos canals per a la comunicació permanent d'aquests agents, com un fòrum de participació i grups de treball, entre d'altres.

CONSORCI TURISME DE CATALUNYA. Desenvolupa una tasca de promoció i divulgació del turisme a Catalunya. El Consorci Turisme de Catalunya ha de ser substituït per l'Agència

Catalana de Turisme (Llei 15/2007). L'objectiu principal d'aquesta agència és, com en el cas del Consorci, promoure Catalunya com a destinació turística de referència internacional, però també cercar la màxima col·laboració entre tots els agents turístics vinculats a la promoció turística.

ORGANISMES DE PROMOCIÓ TURÍSTICA DE LES MARQUES TURÍSTIQUES. Administrativament, Catalunya està dividida en deu marques turístiques. La promoció d'aquestes marques correspon principalment a les diputacions provincials (o a organismes que en depenen directament, com ara patronats) i a consorcis liderats per consells comarcals. L'estat actual de desenvolupament de les deu marques és desigual, com ho és el seu grau d'aposta per l'ecoturisme.

ORGANISMES AUTÒNOMS PER AL DESENVOLUPAMENT TERRITORIAL. Planifiquen i executen tasques per promoure el desenvolupament d'àrees territorials que necessiten una atenció especial. A escala regional destaquen l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre (IDECE) i l'Institut per al Desenvolupament de l'Alt Pirineu i l'Aran (IDAPA), ambdós vinculats al DPTOP. A escala supralocal i comarcal, cal esmentar els tretze grups d'acció local (GAL) vinculats al Programa de desenvolupament rural (PDR) 2007-2013.

ORGANISMES LOCALS I SUPRALOCALS DE PROMOCIÓ TURÍSTICA. A Catalunya existeixen nombrosos consorcis supralocals i patronats municipals que realitzen una tasca important de promoció turística dels territoris on actuen. De la mateixa manera, molts consells comarcals tenen una àrea de promoció del turisme i donen suport a les empreses turístiques del seu territori.

XARXA D'OFICINES DE TURISME DE CATALUNYA. S'ocupa dels serveis d'informació turística a Catalunya. La xarxa està formada per 195 oficines, que s'encarreguen de facilitar informació diversa als turistes.

Universitats i centres de recerca i formació

Aporten el coneixement, la recerca i la innovació, tant en l'àmbit del turisme com en l'àmbit de la conservació de la biodiversitat. Els estu-

dis que s'emeten des de la universitat acostumen a tenir una àmplia ressonància i gaudeixen d'un gran reconeixement per la societat. Així mateix, la seva recerca pot contribuir a generar consens sobre alguns aspectes. Cal tenir en compte que algunes universitats i centres de recerca són de caràcter privat (per exemple, l'escola universitària del CETT).

En l'àmbit del turisme, hi ha universitats que tenen departaments concrets (o investigadors associats) que s'han especialitzat en turisme de natura i ecoturisme. Destaquen, per exemple, la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i l'Escola Universitària de Turisme i Direcció Hotelera de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).¹⁷ Altres universitats amb especialitzacions turístiques que cal destacar són l'Escola Universitària de Turisme i Oci de la Universitat Rovira i Virgili (URV), la Facultat de Turisme de la Universitat de Girona (UdG) i l'Escola Universitària de Turisme Terres de Lleida.

Entre els centres de recerca i formació en l'àmbit del turisme, destaquen l'Institut de Recerca en Turisme de Catalunya (de futura creació, i amb seus a la URV i a la UdG), el Parc Científic i Tecnològic del Turisme i Oci (vinculat a la URV), la Fundació d'Estudis Superiors d'Olot o la Universitat Catalana d'Estiu de Ciències de la Natura, entre d'altres.

En l'àmbit de la conservació de la biodiversitat, també hi ha nombrosos centres de recerca amb els quals establir, per exemple, programes d'ecoturisme científic: Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals (CREAF), Centre Tecnològic Forestal de Catalunya (CTFC), Institut Català d'Ornitologia (ICO), Catalan Butterfly Monitoring Scheme (CBMS), Departament de Biologia Animal de la Universitat de Barcelona, etc.

4.2. Sector privat

Aquest sector inclou els agents privats que desenvolupen (o poden desenvolupar en el futur) la seva activitat turística en l'àmbit de l'ecoturisme, siguin amb ànim de lucre o sense. Així mateix, s'inclouen agents que, tot i no executar

iniciatives ecoturístiques, poden col·laborar-hi o donar-hi suport.

Empreses d'ecoturisme (o modalitats properes) i empreses consultores i promotores de projectes ecoturístics

L'estat de desenvolupament actual de l'ecoturisme no permet l'existència d'una gran quantitat d'empreses dedicades exclusivament a activitats ecoturístiques. La majoria d'empreses que ofereixen productes ecoturístics també n'ofereixen d'altres modalitats, sobretot associades al turisme actiu. Malgrat això, hi ha nombroses empreses, la gran majoria de petita dimensió, que s'han especialitzat en alguns productes ecoturístics, especialment senderisme i cicloturisme. Aquests agents tenen una capacitat elevada de transformar i impulsar el sector, ja que són els que organitzen i ofereixen les iniciatives ecoturístiques.

La tipologia d'empreses d'ecoturisme abasta des de les agències i operadors especialitzats en la preparació de viatges amb un elevat contingut ecoturístic, fins a empreses de serveis ecoturístics, passant per consultories especialitzades en estudis relacionats amb l'ecoturisme per a l'Administració i el món privat.

OPERADORS I AGÈNCIES DE VIATGE ESPECIALITZADES EN ECOTURISME. A Catalunya, aquestes agències acostumen a ser petites, o bé són àrees concretes d'agències més grans. Aquestes agències s'especialitzen a organitzar viatges ecoturístics (sobretot de senderisme i cicloturisme), sovint ampliant-los a altres modalitats properes (turisme actiu, turisme cultural, etc.). També cal tenir en compte els operadors turístics estrangers especialitzats, com el britànic Wildlife Travel.

EMPRESSES CONSULTORES ESPECIALITZADES EN ECOTURISME. Tot i que poques, a Catalunya hi ha algunes consultories que s'han especialitzat en la concepció de productes i activitats de turisme de natura i ecoturisme.

CLUB DE TURISME ACTIU-NATURA. Associació creada l'any 1996 per Turisme de Catalunya que aplega operadors i empreses dedicades al turisme actiu, entre les quals també hi ha empreses dedicades a l'ecoturisme.

¹⁷ Aquesta escola va organitzar durant el curs 2006-07 el Postgrau internacional en ecoturisme i turisme sostenible.

ASSOCIACIÓ CATALANA D'EMPRESSES DE SENDERISME (ACES). Aquesta agrupació d'empreses té com a finalitat, entre d'altres, defensar els interessos de les empreses de senderisme i promoure'n la pràctica. Té la seva seu a Viella (Vall d'Aran) i compta amb una vintena d'empreses membres.

Agents privats de suport a la promoció de l'ecoturisme

Empreses i institucions que donen suport a les iniciatives ecoturístiques, o elaboren materials de suport a aquestes iniciatives. Alguns d'aquests agents també poden ser de naturalesa pública.

FUNDACIONS I INSTITUCIONS PRIVADES. Algunes fundacions com Abertis, i fundacions d'entitats financeres, especialment de caixes d'estalvis, han mostrat interès per finançar estudis i iniciatives ecoturístiques.

EMPRESSES EDITORIALS. Els darrers anys, diverses editorials han trobat un nínxol de mercat en l'edició de guies, mapes i revistes especialitzades en la natura, senderisme i viatges amb un elevat component ecoturístic.

PORTALS WEB DE RECURSOS ECOTURÍSTICS. Alguns llocs web s'han especialitzat a proveir informació relacionada amb el turisme actiu i l'ecoturisme.

ENTITATS FINANCERES. L'obtenció de finançament és clau per promoure noves iniciatives ecoturístiques. A Catalunya s'estan consolidant entitats financeres que aposten per donar suport econòmic a projectes de caire social i ambiental, i que podrien estar interessades a finançar iniciatives ecoturístiques.

INSTITUCIONS INTERNACIONALS DE PROMOCIÓ DE L'ECOTURISME. Malgrat que a Catalunya no existeixen institucions específiques dedicades a la promoció de l'ecoturisme, sí que n'hi ha a escala internacional. La institució més rellevant és la Societat Internacional d'Ecoturisme (The International Ecotourism Society, TIES), però altres institucions com l'Organització Mundial de Turisme (OMT), el Programa de les Nacions Unides per al medi ambient (PNUMA, UNEP), o fins i tot entitats financeres com el Banc Mundial també desenvolupen programes de promoció de l'ecoturisme.

Empreses i associacions turístiques no especialitzades en ecoturisme

Catalunya disposa d'una indústria turística consolidada que compta amb nombroses empreses i professionals que proveeixen una gran diversitat de béns i serveis als turistes. Aquestes empreses turístiques no especialitzades en ecoturisme existeixen en tota la cadena d'aprovisionament, des de les agències de viatges fins als allotjaments i establiments de restauració, passant per l'oferta turística complementària.

Per garantir l'èxit d'una iniciativa ecoturística en un territori, és important comptar amb la sensibilitat i la complicitat d'aquest col·lectiu tan divers. D'altra banda, algunes d'aquestes empreses poden interessar-se per endegar iniciatives ecoturístiques en un futur.

Atès el gran nombre d'agents que entrarien en aquesta tipologia, cal establir vincles amb associacions i entitats de segon nivell que agrupin els diversos col·lectius. Per exemple, l'Associació Catalana d'Agències de Viatge, la Confederació Catalana d'Agroturisme i Turisme Rural, (CONCATUR), Confederació del Turisme Rural i l'Agroturisme de Catalunya (TURALCAT), etc.

Tercer sector

El tercer sector interessat per l'ecoturisme correspon majoritàriament a entitats conservacionistes i excursionistes. Es tracta d'entitats sense ànim de lucre que vetllen pel bon estat de conservació del patrimoni natural de Catalunya, o bé que desenvolupen activitats lúdiques al territori. Aquestes entitats poden estar interessades en l'ecoturisme com a fórmula per garantir la conservació del patrimoni.

Malgrat que el tercer sector és molt divers, les entitats acostumen a tenir una capacitat elevada per mobilitzar amplis sectors d'opinió. La seva incidència és diversa segons l'escala territorial (nacional, regional o local), els recursos de què disposen i la dimensió de la seva base social.

ENTITATS CONSERVACIONISTES I DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI. Entitats que tenen com a principal interès l'estudi i la conservació del patrimoni natural. Dins d'aquest grup, s'hi pot trobar un ampli ventall de moviments, com el naturalista i l'ornitològic. Algunes entitats

conservacionistes també duen a terme iniciatives de custòdia del territori¹⁸ i gaudeixen del suport de la Xarxa de Custòdia del Territori. D'aquestes, algunes promouen l'ecoturisme en finques privades, com per exemple Acció Natura, o l'Àrea de Territori i Paisatge de la Fundació Caixa Catalunya. També són rellevants algunes entitats conservacionistes d'escala internacional, com The Nature Conservancy.

ENTITATS EXCURSIONISTES. A Catalunya existeix una llarga tradició excursionista que es remunta a final del segle XIX. Hi ha entitats d'àmbit local i també d'àmbit nacional, totes amb una àmplia base social. Aquestes institucions contribueixen a senyalitzar, mantenir i donar a conèixer rutes i camins. La majoria d'aquestes organitzacions són membres de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC).

ENTITATS ORGANITZADORES DE CAMPS DE TREBALL. Des de fa uns anys, des de Catalunya es promouen camps de treball en els quals voluntaris catalans, de la resta de l'Estat o d'altres països, generalment joves (menys de 35 anys), duen a terme una tasca per al benefici d'una comunitat local. La temàtica d'aquests camps de treball és diversa, si bé els darrers anys s'han començat a desenvolupar camps en l'àmbit de la conservació de la natura, com és el cas del Projecte Boscos de Muntanya, o les iniciatives impulsades per la Coordinadora d'Organitzadors de Camps de Treball Internacionals de Catalunya (COCAT).

4.3. Altres col·lectius

Malgrat que no se'ls pot considerar agents, cal tenir en compte les persones a títol individual o col·lectius informals que intervenen a l'hora

de desenvolupar iniciatives ecoturístiques en un territori. La motivació d'aquestes persones pot ser molt diversa, però es poden classificar en tres grans grups, segons la seva relació amb el territori: població local, propietaris i usuaris del territori, i ecoturistes.

Població local

Persones que viuen o treballen a l'entorn on es desenvolupen les activitats turístiques. En alguns casos poden ser persones ocupades en el sector primari (pagesos, pescadors, silvicultors...) interessades a iniciar nous negocis en el sector turístic. Tot i això, es tracta d'un col·lectiu molt divers, que pot donar cabuda a interessos molt diferenciats.

Propietaris i usuaris del territori

A Catalunya, una gran part dels espais naturals són de propietat privada i, per tant, moltes de les activitats ecoturístiques tindran lloc dins de terrenys privats. D'altra banda, hi ha una gran diversitat de col·lectius que fan activitats al medi natural, però sense que la seva principal motivació sigui la conservació dels valors naturals (caçadors, boletaires, motoristes...). La custòdia del territori ofereix eines adaptades als interessos d'aquests col·lectius.

Ecoturistes

Són els protagonistes insubstituïbles de l'ecoturisme. Sense la seva motivació no hi ha ecoturisme. El seu origen pot ser divers, nacional o internacional.

18. La custòdia del territori es refereix al conjunt d'estratègies i instruments que pretenen implicar els propietaris i usuaris del territori en la conservació i el bon ús dels valors i els recursos naturals, culturals i paisatgístics. Per aconseguir-ho, es promouen acords i mecanismes de col·laboració continuada entre propietaris, entitats de custòdia i altres agents públics i privats (Basora i Sabaté, 2006).

5. Promoció pública de l'ecoturisme

La promoció institucional de l'ecoturisme a Catalunya s'ha analitzat, en primer lloc, a partir d'estudis tècnics o eines de gestió relacionats directament o indirectament amb aquesta modalitat turística. Tot seguit s'exposa breument l'aplicació al nostre país d'un dels instruments amb més potencial per desenvolupar productes ecoturístics: la *Carta europea de turisme sostenible en espais naturals protegits*. La presència de productes ecoturístics en els portals web de les marques turístiques s'ha considerat un bon indicador del grau de promoció institucional d'aquesta modalitat, per la qual cosa s'han analitzat les respectives pàgines web. Finalment, s'han descrit les iniciatives públiques per promoure algunes de les activitats ecoturístiques més conegudes, entre les quals destaquen el turisme ornitològic i el senderisme.

En aquesta introducció cal esmentar el Club Turisme Actiu-Natura, promogut per Turisme de Catalunya, i del qual ja s'ha parlat en l'apartat 2.3.1.¹⁹ Es tracta d'una associació d'empreses i institucions dedicades a promoure i comercialitzar activitats que es desenvolupen en contacte amb la naturalesa i que s'engloben amb el terme *turisme actiu-natura*. Aquest club no es tracta en aquest capítol, atès que està majoritàriament enfocat al turisme actiu, si bé, com ja s'ha dit, també promou i comercialitza algunes activitats pròpies de l'ecoturisme.

5.1. Estudis tècnics i eines de gestió

Des de les administracions públiques catalanes s'han impulsat alguns estudis tècnics o eines de gestió relacionats directament o indirectament amb l'ecoturisme a Catalunya.

El Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS) va presentar a final del 2007 l'informe *Turisme sostenible: experiències*

europèes aplicables a Catalunya (Sabaté, 2007), un recull que inclou algunes iniciatives d'ecoturisme i que analitza, entre altres qüestions, el potencial d'aplicació a Catalunya d'aquestes experiències.

Uns anys abans, el mateix CADS va promoure un estudi de recerca sobre la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i l'Aran (Campillo i Font, 2004) en què, entre altres aspectes, es tractava el paper incipient de l'ecoturisme a Catalunya, la seva diferenciació respecte el turisme d'aventura i la seva relació amb el turisme rural.²⁰

Un estudi de gran envergadura és l'*Atles del turisme a Catalunya. Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics*, presentat el juny de 2009 pel Departament d'Innovació, Universitats i Empresa i elaborat amb la coordinació de la Universitat de Barcelona. Aquest atles, que es correspon a l'acció 2.1 del *Pla estratègic del turisme a Catalunya 2005-2010*, aporta una informació integrada i territorialitzada de l'oferta i dels productes turístics del conjunt de Catalunya i proporciona una visió integradora de les capacitats actuals i futures, i de les millores d'atractiu turístic necessàries per a territoris concrets. Així mateix, l'*Atles* es concep com una eina de gestió per identificar actuacions prioritàries i facilitar la coordinació i la col·laboració interadministrativa sectorial i intersectorial.

L'*Atles* comprèn un conjunt d'imatges cartogràfiques de la realitat turística de Catalunya. El nucli principal de l'obra és una cartografia temàtica de diversos components de l'oferta i dels productes turístics, així com de les diverses variables amb què s'identifiquen o es caracteritzen tant l'oferta com els productes turístics a Catalunya. El contingut de l'*Atles* s'estructura en dues parts: 1) patrimoni natural i cultural: usos turístics i productes; 2) l'oferta i la demanda turística: anàlisi sectorial i territorial. Els recursos i els productes

19. També és recomanable consultar el catàleg *Catalunya és actiu i natura* (Turisme de Catalunya, 2009).

20. Vegeu l'apartat 4.2 d'aquest estudi, dedicat al "turisme verd".

ecoturístics es tracten en el primer capítol de la primera part, titulat “Medi natural i paisatge cultural”, i parcialment en el tercer capítol de la mateixa part, titulat “Recursos naturals, activitat turística i esport”. L’*Atlas* es materialitza en dos formats: un format convencional en suport paper i un format en suport digital per mitjà d’un web específic que permet un accés a la informació d’una manera més interactiva.

D’altra banda, alguns espais naturals protegits han elaborat estudis específics sobre el potencial ecoturístic dels seus àmbits. Destaca, per exemple, l’*Inventari de recursos naturalístics (fauna) per a l’ecoturisme al Parc Natural de l’Alt Pirineu* (GESNA Estudis Ambientals, 2006), en el qual s’identifiquen les potencialitats del Parc en relació amb la creació de productes ecoturístics lligats a l’observació i el coneixement de la fauna salvatge present en aquest espai protegit. O també l’*Informe sobre les possibilitats turístiques de l’Alta Garrotxa vinculades a l’excursionisme i al turisme científic* (Fundació d’Estudis Superiors d’Olot, 2002).

Per últim, des de la iniciativa privada destaca l’*Estudi ecoturístic de l’ós bru als Pirineus, la serralada Cantàbrica, Trentino i Abruzzo* (Clotes, 2005), presentat per DEPANA i la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya l’abril de 2006. La publicació demostra que la imatge i la presència de l’ós bru actuen com a elements dinamitzadors del territori on és present i com a ferm atractiu ecoturístic, de manera que afavoreix el desenvolupament sostenible d’aquestes zones.

5.2. La promoció de productes ecoturístics emmarcats en la Carta europea de turisme sostenible en espais naturals protegits

La Carta europea de turisme sostenible (CETS) és una acreditació d’àmbit europeu que atorga la Federació Europarc²¹ als espais naturals protegits que han demostrat el seu compromís pràctic amb el turisme sostenible treballant en equip, elaborant i executant una estratègia tu-

rística i un pla d’acció adaptats a les particularitats del territori, amb l’objectiu de millorar la viabilitat ambiental, social i econòmica del turisme. Així doncs, la Carta vol ser l’expressió concreta d’un compromís contractual i voluntari entre gestors d’àrees protegides i els empresaris turístics que encoratgi el desenvolupament del turisme en harmonia amb la gestió sostenible dels recursos naturals d’aquests espais.

• Cooperar i implicar totes les parts.
• Preparar i aplicar una estratègia.
• Protegir i promoure el patrimoni natural i cultural.
• Oferir als visitants una experiència d’alta qualitat.
• Proporcionar informació adequada als visitants.
• Promocionar productes turístics genuïns.
• Ampliar els coneixements sobre l’espai natural protegit i els temes relacionats amb la sostenibilitat.
• Garantir la millora de l’activitat turística però sense que això comporti una reducció de la qualitat de vida de la població local.
• Augmentar els beneficis del turisme per a l’economia local.
• Controlar i influir sobre els fluxos de visitants per reduir-ne els impactes negatius.

Taula 12. Principis de turisme sostenible de la Carta europea del turisme sostenible
FONT: Guzmán (2009).

L’abril de 2009 s’havien acreditat a Europa 58 espais naturals protegits, 21 dels quals estaven a l’Estat espanyol. A Catalunya, dos espais protegits catalans han rebut fins al moment l’acreditació de la CETS: el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (el 2001, i renovada després dels primers 5 anys d’aplicació) i el Parc Natural del Delta de l’Ebre (el 2007). Així mateix, dos espais més, els parcs naturals de Sant Llorenç del Munt i l’Obac i el del Montseny ja s’han registrat com a candidats i s’espera que obtinguin l’acreditació els anys 2010 i 2011, respectivament.

A la CETS, s’hi poden adherir tres tipus d’agents (que es corresponen amb les tres fases de la CETS), cadascun amb un sistema d’acreditació propi: 1) els espais naturals protegits (en marxa des del 2001); 2) els empresaris tu-

21. La Federació Europarc és una organització que reuneix espais naturals protegits de 38 països europeus. Vegeu www.europarc.org i www.europarc-es.org (secció espanyola de la federació) per a més informació. Sobre la CETS, consulteu www.european-charter.org i la informació específica inclosa dins el web de la secció espanyola.

rístics²² que treballin o estiguin ubicats en espais naturals protegits ja acreditats amb la CETS (en marxa des del 2008, amb 69 empreses acreditades fins al moment a Espanya, 14 de les quals al Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa); 3) les agències de viatge i els operadors turístics (sistema d'acreditació encara no desenvolupat).

L'acreditació que reben els espais naturals protegits, a part d'aportar un valor afegit als territoris i als productes turístics que s'hi comercialitzen, comporta el compromís de dur a terme

un seguit d'actuacions específiques i ben detallades que s'han d'anar revisant cada 5 anys. Entre les actuacions previstes en els plans d'acció de la CETS, s'inclouen iniciatives molt relacionades amb la promoció de productes d'ecoturisme.

Així, per exemple, en el marc de la CETS del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, s'ha desenvolupat el projecte de la xarxa de camins i de productes de senderisme Itinerània (vegeu 5.5) i el programa Descobreix la Garrotxa (www.turismegarrotxa.com/senderisme/)

Quadre 6

LA CARTA EUROPEA DE TURISME SOSTENIBLE COM A BASE PER A LA CREACIÓ D'UN CLUB D'ECOTURISME A ESCALA ESPANYOLA

El mes de maig de 2009 la Secretaria d'Estat de Turisme, del Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç, i l'oficina tècnica d'Europarc-Espanya, integrada en la Fundació Universitària Fernando González Bernáldez, van signar un conveni de col·laboració per impulsar l'adhesió de més de 100 empreses a la *Carta europea de turisme sostenible* (CETS), que s'afegirien a les que ja estan acreditades, tot assolint l'acreditació de més de 200 empreses. Aquest conveni, que s'emmarca en el Pla espanyol de turisme horitzó 2020 i en el Programa de treball per a les àrees protegides 2009-2013, comporta una inversió conjunta de 356.000 euros.

Vista aèria del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, un dels dos espais protegits catalans que compta amb la *Carta Europea de Turisme Sostenible*.

A més a més, aquest conveni és la base per crear, també durant l'any 2009, un Club d'Ecoturisme de Turespaña en espais naturals protegits acreditats amb la CETS. Aquesta actuació va acompanyada de l'edició del primer catàleg d'ecoturisme en espais protegits amb la CETS. El club de producte pretén oferir una estructura de gestió turística comuna per al conjunt d'espais naturals protegits i empreses de turisme adherides a la CETS, la qual cosa ha de propiciar que els productes d'ecoturisme siguin reconeguts a escala europea pels consumidors. Es preveu assolir aquest reconeixement amb una promoció diferenciada per mitjà de convenis amb els actors implicats.

Més informació:

www.europarc-es.org (secció dedicada a la CETS).

www.europarc-es.org/intranet/EUOPARC/publicado/cets/sistadhesiifase_validacion.pdf.

www.sgt.tourspain.es.

22. S'inclouen les empreses d'allotjament, de restauració i d'activitats complementàries (turisme actiu, turisme de natura i ecoturisme, empreses de transport turístic, etc.).

[descobreix-la-garrotxa_197_ca.html](#)). Aquesta última iniciativa és un programa de visites i excursions (a peu o amb bicicleta) guiades per un expert i que inclou diversos itineraris ecoturístics. L'objectiu del programa és donar un servei de valor afegit a les empreses turístiques (els beneficiaris del programa són els clients d'aquestes empreses), promocionar diversos indrets de la Garrotxa i millorar la qualitat del turisme de la comarca. El programa ha demostrat que és una eina útil per donar a conèixer llocs poc freqüentats i per implicar els sectors públic i privat en el finançament i la programació de les visites.

En el cas de la CETS del Parc Natural del Delta de l'Ebre, el Pla d'acció 2007-2011 preveu nombroses actuacions relacionades directament o indirectament amb l'ecoturisme. Així, per exemple, es preveuen actuacions per ampliar la dotació d'equipaments d'ús públic del Parc o per millorar la qualitat dels existents, per millorar la senyalització, per crear instal·lacions i serveis educatius que expliquin l'entorn i el patrimoni de la zona, o per crear productes turístics específics del Parc Natural que permetin el descobriment de la natura. En aquest darrer àmbit, es proposa un projecte de creació d'un producte turístic del delta de l'Ebre basat en el turisme ornitològic i l'ecoturisme (actuació 6.2).

5.3. L'ecoturisme als portals web de les marques turístiques

L'anàlisi de cada portal web (incloent-hi el de Turisme de Catalunya) ha fet incís en la manera de presentar i promocionar l'ecoturisme i les activitats i els serveis relacionats. Se n'han revisat els aspectes següents:

- Si l'ecoturisme és esmentat específicament o si les activitats i tipologies pròpies de l'ecoturisme s'inclouen dins d'alguna altra secció.
- Quines són les activitats ecoturístiques promocionades.
- Quins serveis relacionats amb l'ecoturisme s'ofereixen.
- Valoracions positives i negatives de la promoció de l'ecoturisme.

Les consultes dels portals web s'han fet durant els mesos de setembre i octubre de 2008. S'ha valorat també la necessitat d'analitzar els webs dels consells comarcals i dels nombrosos con-

sorcs turístics, però la disponibilitat limitada de recursos ho ha impedit.

A partir de l'anàlisi dels aspectes indicats, s'ha valorat el grau de promoció de l'ecoturisme en cada portal web turístic en una escala qualitativa d'alt, mitjà o baix. Els resultats d'aquesta anàlisi senzilla són els que es mostren tot seguit; a l'hora de valorar-los, cal tenir en compte que el potencial ecoturístic de cada marca turística és diferent, cosa que condiciona la intensitat amb què els organismes públics promouen les activitats ecoturístiques.

- **Només una marca turística utilitza el terme *ecoturisme* per promocionar a través d'Internet les activitats turístiques pròpies d'aquesta modalitat**

La marca turística Terres de l'Ebre és l'única que utilitza el terme *ecoturisme* per promocionar, en el corresponent portal web, les activitats pròpies d'aquesta modalitat turística. La majoria de marques inclouen aquestes activitats en altres seccions, en alguns casos encertadament (seccions que inclouen el terme "natura"), en altres casos d'una manera poc encertada (quan s'inclouen en seccions relacionades amb el turisme actiu o el turisme esportiu).

- **La promoció institucional de les activitats ecoturístiques a través d'Internet és majoritàriament de grau mitjà**

La promoció de l'ecoturisme per part dels organismes responsables per mitjà dels portals web de les marques turístiques és majoritàriament de grau mitjà en una escala qualitativa baix-mitjà-alt.

Hi ha quatre marques turístiques, però, que se situen en els extrems d'aquesta escala. Són les marques Val d'Aran i Barcelona, amb un grau de promoció baix, cosa que sobta en el primer cas, atès el potencial ecoturístic de la comarca, i les marques Terres de l'Ebre i Terres de Lleida, amb un grau de promoció alt; en aquest segon cas, cal matisar que l'organisme responsable de la promoció de la marca (el Patronat de Turis-

me de la Diputació de Lleida) també ofereix informació turística sobre les marques Pirineus i Val d'Aran.

- **Els itineraris per espais naturals i paisatges d'interès, juntament amb els productes de senderisme i de cicloturisme, són les activitats ecoturístiques més promocionades a través d'Internet**

La majoria de les marques turístiques de Catalunya promocionen itineraris a peu per espais naturals i paisatges d'interès, juntament amb els productes de senderisme i cicloturisme. Aquest fet es pot explicar per causes diverses: la tradició excursionista del nostre país, la riquesa de paisatges naturals que conté, i l'extensa xarxa de camins que hi ha al medi rural, factors tots ells que ofereixen unes condicions favorables per a la pràctica d'aquestes activitats de descoberta del territori.

5.4. Promoció de Catalunya com a destinació de turisme ornitològic

De totes les activitats identificades en el capítol 3, el turisme ornitològic és una de les que gaudeix d'un impuls més important pels organismes catalans de promoció turística, sobretot en els darrers anys.

El turisme d'observació d'aus és una de les activitats ecoturístiques més esteses arreu del món i que genera més beneficis econòmics. Només al Regne Unit hi ha més de 2,8 milions d'aficionats al turisme ornitològic (Dickie et al., 2006), i als Estats Units els 46 milions d'aficionats a aquesta modalitat (2001) es gasten en viatges per observar ocells uns 7.400 milions de dòlars l'any (La Rouche, 2003).

El Consorci Turisme de Catalunya està treballant per posicionar Catalunya com a destinació preferent de turisme ornitològic. En aquest sentit va presentar el maig de 2008 la *Guia de turisme ornitològic*, que va comptar amb la col·laboració d'experts ornitòlegs i el suport de diverses entitats conservacionistes. Aquesta guia, que s'ha traduït a l'anglès, descriu la diversitat ornitològica al territori català a través d'onze itineraris estructurats en quatre grups: Aiguamolls, Pirineus i Prepirineus, Paisatges

mediterranis i Voltants metropolitans. La guia també inclou altres zones i espais naturals, un codi ètic per a l'observador d'aus i informació d'interès, com ara entitats relacionades amb l'ornitologia a Catalunya, serveis de turisme ornitològic (empreses que basen la seva oferta en activitats de turisme ornitològic) i entitats i associacions turístiques. Turisme de Catalunya distribueix aquesta publicació en totes les accions de promoció del turisme ornitològic que organitza, així com entre el públic assistent a les fires en què participa.

Mapa 3. Principals zones d'interès per al turisme ornitològic a Catalunya

FONT: *Guia de turisme ornitològic* (Ferrer, 2008).

D'altra banda, el setembre de 2008 Turisme de Catalunya va organitzar per primer cop un taller sobre turisme ornitològic en el marc d'un viatge de promoció turística en què 10 operadors turístics i 4 periodistes britànics, pertanyents a revistes especialitzades, van recórrer les Terres de l'Ebre i de Lleida per conèixer de primera mà l'oferta catalana de turisme ornitològic. El taller va permetre a 15 empreses catalanes de les Terres de l'Ebre i de la resta de Catalunya donar a conèixer la seva oferta turística als operadors turístics del Regne Unit, un dels principals mercats emissors de turistes (i d'ecoturistes) per a Catalunya.

Turisme de Catalunya també participa habitualment en les principals fires internacionals en què es promou el turisme ornitològic, entre les

quals cal destacar The British Birdwatching Fair i Vogelfestival. Finalment, Turisme de Catalunya està acabant d'enllestir un portal web específic sobre turisme ornitològic, de la mateixa manera que ha fet amb el cicloturisme i el senderisme.

Per la seva part, el Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida també impulsa amb força el turisme ornitològic, d'entrada amb una secció específica dedicada a aquesta modalitat dins el seu portal web (www.lleidatur.com/cat/ornitologia.html). Aquest portal específic inclou informació abundant i el catàleg *Els ocells de Lleida. Turisme ornitològic*, una publicació sobre els millors indrets de la província de Lleida on observar una cinquantena d'espècies d'ambients molt diferents.

També a les comarques lleidatanes cal destacar l'existència de l'Oficina de Turisme Ornitològic de les Terres de Lleida, situada a la seu de l'Ajuntament de Seròs, que organitza i du a terme accions diverses de promoció d'aquesta modalitat. Així, per exemple, aquesta oficina, juntament amb la Universitat Catalana d'Estiu de Ciències de la Natura, i el suport de Turisme de Catalunya i del Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida, el juliol de 2007 va organitzar el 1r Congrés

del Turisme Ornitològic. També a les Terres de Lleida, concretament a Vallfogona de Balaguer, el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural va organitzar l'abril de 2008 la Jornada de turisme ornitològic de la Noguera.

A la marca turística de Terres de l'Ebre, el Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona també ve realitzant els darrers anys accions diverses de promoció del turisme ornitològic, que inclou una secció específica al seu portal web (www.terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/TurismeOrnitologic/index.php) amb vuit itineraris ornitològics. D'altra banda, aquesta modalitat es promou en fires nacionals i internacionals, i en viatges de familiarització i tallers en què participen operadors turístics de països anglosaxons. Així mateix, el Patronat va editar a començament de l'any 2007 el catàleg *Observació d'ocells a les Terres de l'Ebre* (West, 2007), el primer de Catalunya dedicat específicament al turisme ornitològic. Aquesta publicació, editada en 6 idiomes (català, castellà, anglès, francès, alemany i italià), inclou una breu descripció dels ocells més destacables, vuit itineraris ornitològics per les Terres de l'Ebre i un conjunt d'adreces d'interès (oficines dels parcs naturals i altres espais protegits, serveis de guiatge, etc.).

Quadre 7

BIRDING NAVARRA, UN EXEMPLE DE PROMOCIÓ INSTITUCIONAL DEL TURISME ORNITOLÒGIC

La promoció pública del turisme ornitològic no és exclusiva de Catalunya, sinó que a la resta de l'Estat espanyol també existeixen algunes experiències interessants com la de Birding Navarra, un "club d'oferta" creat pel Departament de Cultura i Turisme del Govern de Navarra per promoure i desenvolupar el turisme ornitològic a la Comunitat Foral.

Per articular l'oferta, s'han seleccionat i habilitat una sèrie de "llocs recomanats" per a l'observació d'aus i s'ha donat formació a una sèrie de serveis professionals, com hostalers, guies i agències que s'han integrat en el projecte.

D'altra banda, s'ha creat un servei d'informació per al turista ornitològic denominat Xarxa d'Informació Ornitològica que consta d'uns punts d'informació ornitològica repartits per Navarra, una oficina central de la xarxa que centralitza i distribueix la informació i una pàgina web amb àmplia i detallada informació actualitzada.

Més informació: www.turismo.navarra.es/esp/propuestas/observacion-aves/birding-navarra/.

Parc Natural de las Bardenas Reales, a Navarra.

5.5. Impuls del senderisme com a producte turístic

El senderisme és una altra de les activitats ecoturístiques que més impuls està rebent de les administracions públiques catalanes els darrers anys.

Com en el cas del turisme ornitològic, Turisme de Catalunya ha elaborat una guia específica sobre senderisme, *Catalunya és senderisme*, que recull 6 rutes per etapes arreu del territori català, i que inclou altres rutes recomanades, consells pràctics i un directori de serveis relacionats amb aquesta modalitat turística. Aquesta publicació es complementa amb la informació continguda en un portal web específic sobre senderisme: www.turismedecatalunya.com/senderisme. Aquesta pàgina és d'accés fàcil i inclou els mapes de les rutes, la descripció dels recorreguts, els *tracks* per al GPS de cadascuna de les etapes i imatges dels espais per on recorren.

Coberta de la publicació *Catalunya és senderisme*, de Turisme de Catalunya.

A escala de marca turística, destaca el *Pla estratègic de senderisme de l'Alt Pirineu i Aran*, elaborat i aprovat per l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran (IDAPA) durant l'any 2007 i les accions del qual s'han començat a concretar durant el 2008. Les estratègies que preveu aquest Pla i que s'impulsaran els propers anys són: 1) avançar en el consens d'un model de senderisme (estructura en xarxa, model de gestió, senyalització...) que integri aquesta infraestructura en els sistemes de mobilitat; 2) avançar en la creació de la xarxa de camins senyalitzats (i el seu manteni-

ment); 3) crear, promoure i comercialitzar productes de senderisme; 4) millorar l'oferta d'allotjament i la competitivitat dels serveis turístics en general. L'IDAPA està impulsant la creació de la comissió de senderisme, que coordinarà tots els agents implicats en el desenvolupament i la concreció d'aquest pla estratègic, com són les diverses administracions, el sector turístic i els grups excursionistes.

Una altra iniciativa prou rellevant i amb una important inversió és la xarxa de senders Itinerànnia (www.itinerannia.net),²³ que des del 2001 s'està impulsant a les comarques de la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Ripollès en el marc de la Carta europea de turisme sostenible del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Aquest projecte condicionarà una xarxa de 2.500 km de camins a partir de la qual es concebran i promouran tota una gamma de productes turístics amb el senderisme com a denominador comú. La xarxa permet anar de qualsevol punt a qualsevol altre en els dos sentits (com si fos una xarxa de carreteres). No té un inici i una fi, i cada turista pot decidir el tram que vol fer segons el temps que hi vulgui dedicar, els atractius que hi pot trobar, el lloc on vol dinar, l'establiment on està allotjat, etc.

A escala comarcal, els diversos organismes de promoció turística també han donat un impuls important al senderisme com a producte turístic. De les nombroses iniciatives, destaquen les del Baix Empordà (www.baixemporda-costabrava.org/ca/turisme/331), l'Alt Berguedà (www.altbergueda.cat/ca/Senderisme/Paquets_turistics.htm) i els Paisatges del Ter, a Osona (www.paisatgesdelter.com/articles-mostra-1527-cat-senderisme_i_btt.htm), entre d'altres.

Des del punt de vista formatiu, cal destacar la tasca de la Fundació Estudis Superiors d'Olot, que els darrers anys ha organitzat, amb el suport d'administracions diverses, un seguit de jornades formatives relacionades amb el senderisme (i altres activitats, com el cicloturisme o el turisme fluvial).

23. Més informació a http://www.turismegarrotxa.com/senderisme/itinerannia-xarxa-de-senders_120_ca.html.

5.6. Altres modalitats ecoturístiques promogudes per la iniciativa pública

El turisme fluvial (sigui amb mitjans de transport motoritzats o no) és una altra de les activitats ecoturístiques més promogudes per les administracions públiques, sobretot al riu Ebre, que és el que gaudeix de millors condicions per dur a terme aquesta pràctica.

L'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre (IDECE) té entre les seves funcions executar el manteniment i la promoció de la via navegable a l'Ebre. En aquest sentit, ha creat el web www.ebrenavegable.cat, que aporta informació sobre les activitats que es poden practicar al riu. Així mateix, l'IDECE va promoure l'any 2007 la realització d'un estudi de les rutes fluvials del riu Ebre al tram que va de l'embarcador de la Pobla de Massaluça fins a la desembocadura. En virtut d'un conveni de col·laboració amb l'IDECE, la Delegació del Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona a les Terres de l'Ebre també porta a terme des del 2007 diverses actuacions de

promoció turística del turisme fluvial (www.terresdelebre.org/cat/DescobreixNos/NavegacioFluvial/index.php).

D'altra banda, i com en el cas del senderisme, Turisme de Catalunya ha elaborat una guia específica sobre cicloturisme, *Catalunya és cicloturisme*, que recull les vies verdes del país i proposa 3 rutes per etapes arreu del territori català. La guia també inclou consells pràctics i un directori de serveis relacionats amb aquesta modalitat turística. Aquesta publicació es complementa amb la informació continguda en un portal web específic sobre cicloturisme: www.turismedecatalunya.com/cicloturisme.

En l'àmbit del cicloturisme, destaca també la tasca de promoció que desplega des de la seva creació el Consorci Vies Verdes de Girona. La pàgina web d'aquest organisme (www.viesverdes.org) ofereix informació abundant (en quatre idiomes) sobre les possibilitats turístiques i tots els serveis relacionats amb les tres vies verdes de les comarques gironines (Ruta del Carrilet Olot-Girona, Ruta del Carrilet Sant Feliu de Guíxols-Girona i Ruta del Ferro i del Carbó Sant Joan de les Abadesses-Ogassa-Olot).

6. Visions de la situació actual de l'ecoturisme

Un ingredient bàsic per determinar el grau de desenvolupament de l'ecoturisme al nostre país és conèixer quina visió en tenen els principals agents implicats. Per aquest motiu, i tal com s'ha explicat en el capítol introductori (apartat 1.6), es van organitzar dues sessions de debat durant els mesos de febrer i març de 2009, a les quals es van convidar alguns dels principals agents públics i privats que tenen una relació directa o indirecta amb el desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya.

Aquest capítol recull les principals aportacions que es van fer durant les sessions i que ofereixen una aproximació general a quina és la situació actual de l'ecoturisme des de diferents punts de vista, alguns dels quals contraposats. La majoria d'aportacions es poden llegir en clau de diagnòstic, de manera que s'identifiquen aspectes positius o favorables (fortaleses, oportunitats) que faciliten el desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya, però també aspectes negatius o desfavorables (febleses, amenaces, factors limitadors) que ho dificulten.

Totes les reflexions incloses en aquest capítol procedeixen de les aportacions fetes pels assistents a les dues sessions de debat. En l'annex 1 apareixen els agents, públics i privats, que hi van participar. Com s'hi pot observar, i malgrat que es va intentar convidar-hi persones de sectors i col·lectius diversos, els perfils més representats van ser el d'organismes públics responsables de la conservació de la natura i el paisatge, i el d'organismes públics responsables de la promoció turística i el desenvolupament de l'activitat turística. El tercer sector (ONG conservacionistes, sobretot) i el món universitari i de la recerca també van ser-hi ben representats. En canvi, el perfil menys representat va ser el de les empreses i associacions turístiques no especialitzades en ecoturisme. Així mateix, el sector privat que representa modalitats turístiques properes i complementàries a l'ecoturisme, com ara el turisme rural, també va ser-hi poc representat.

6.1. El debat conceptual

Quan s'ha definit el marc conceptual de l'ecoturisme (capítol 2), ja s'ha avançat que el terme per referir-se a aquesta modalitat turística encara s'utilitza poc a Catalunya, llevat del món acadèmic i d'algunes entitats conservacionistes. Durant les sessions de treball, els agents van respondre un qüestionari en què van donar la seva opinió sobre l'ús i l'adequació del concepte *ecoturisme*. Tot seguit se'n sintetitzen les respostes i visions.

Ús actual del concepte

Una part destacable dels agents que van participar en les sessions no utilitzen avui dia el terme *ecoturisme*, si bé alguns d'ells, després de conèixer millor els principis que el caracteritzen, es plantegen d'utilitzar-lo en el futur. En qualsevol cas, hi ha un consens bastant ampli a apuntar que és un terme que actualment pot generar confusions, tant a les empreses turístiques que l'utilitzen, com als mateixos turistes i, per tant, se suggereix la necessitat urgent de resoldre la confusió terminològica. I és que aquesta modalitat només es podrà promoure amb èxit si s'unifiquen els criteris i s'empra un llenguatge comú.

Els agents que utilitzen el concepte *ecoturisme* solen fer-ho correctament, sobretot des del punt de vista de la motivació principal d'aquesta modalitat: contemplar i gaudir el medi natural i el paisatge en les seves diverses manifestacions, així com el patrimoni cultural associat. Tot i que menys sovint, en alguns casos els agents també associen l'ecoturisme als principis de sostenibilitat ecològica, econòmica i social que el caracteritzen.

Alguns agents manifesten que utilitzen el concepte *ecoturisme* com a sinònim de turisme de natura, si bé estrictament, i tal com s'ha explicat en l'apartat 2.3 d'aquest treball, el *turisme*

de natura és un terme més ampli que agrupa totes les modalitats turístiques que es practiquen a la natura, entre les quals hi ha l'ecoturisme però també el turisme actiu.

Des del món acadèmic i de la recerca, el terme ecoturisme s'utilitza sobretot per referir-se a una realitat d'àmbit internacional i no pas a una modalitat pròpia dels espais naturals catalans. Els agents de recerca ho raonen perquè no hi ha tradició d'utilitzar el concepte a Catalunya i perquè fins al moment els productes que en compleixen les característiques no s'han comercialitzat amb aquest nom.

Alguns representants d'òrgans gestors d'espais naturals protegits han fet constar que en la seva pràctica diària solen utilitzar més aviat el terme d'*ús públic* o *ús social* dels espais, el qual inclou les activitats turístiques però també d'altres (relacionades amb l'oci o l'educació ambiental). Altres òrgans gestors també parlen d'*activitats d'interpretació ambiental*.

En molts casos, els agents que no utilitzen el terme ecoturisme ho han atribuït al desconeixement que en tenien i han manifestat que, a partir d'ara, es plantejaran utilitzar-lo, sempre que es promocióni adequadament, els clients el coneguin i, fins i tot, les empreses que el practiquin estiguin identificades amb algun tipus de distintiu. I és que els agents reconeixen que cada vegada hi ha més demanda turística d'activitats a la natura i que siguin respectuoses amb el medi ambient.

En alguns casos, els agents que no l'utilitzen en fan servir d'altres per referir-se a les activitats turístiques que tenen lloc al medi natural. El més emprat és el de *turisme de natura* que, com ja s'ha dit, es pot interpretar en un sentit més ampli. Altres agents fan servir el terme *turisme sostenible* com a substitutiu del d'ecoturisme, en aquest cas erròniament, ja que el turisme sostenible no és cap modalitat turística concreta, sinó que es refereix a qualsevol activitat turística que incorpori en el seu desenvolupament criteris de sostenibilitat. En aquest sentit, doncs, l'ecoturisme seria el turisme sostenible que es practica a la natura i que té per objectiu gaudir dels elements naturals i del paisatge mentre els conserva (De las Heras, 2008).

Qui no l'utilitza també argumenta que algunes activitats considerades ecoturístiques, com ara el senderisme o el cicloturisme, són dubtoses

d'atribuir-se a aquesta modalitat, ja que comporten la descoberta dels valors del territori des d'una perspectiva més integral i àmplia, no limitada només als valors naturals.²⁴

Una darrera raó de pes dels qui no l'utilitzen és el desconeixement del terme entre els turistes, la qual cosa dificulta que s'identifiquin amb aquesta modalitat i, per tant, la demanin.

És el terme adequat, a Catalunya?

Els agents que consideren que ecoturisme és el terme adequat per referir-se a les activitats turístiques sostenibles que es practiquen al medi natural amb voluntat de conèixer la natura i el paisatge ho argumenten, sobretot, perquè és el més conegut a escala internacional. Així mateix, hi ha qui diu que és un terme que permet aglutinar diverses activitats i en aquest sentit pot ser útil.

Altres agents consideren que és un terme adequat, però tenint en compte alguns matisos. En primer lloc, recalquen que és important garantir que les activitats d'ecoturisme compleixin els principis de sostenibilitat definitoris d'aquesta modalitat, tant els relacionats amb la conservació del recurs com, especialment, els de millorar la qualitat de vida de les poblacions locals (tal com fa el turisme rural).

Un altre matís proposat per algun agent és el d'excloure de l'ecoturisme algunes activitats que no tenen com a motivació principal el coneixement dels valors naturals d'un territori, com ara el senderisme o el cicloturisme. En un altre sentit, hi ha qui aposta pel terme però també per seguir-ne emprant altres de més específics (senderisme, turisme ornitològic, cicloturisme...) que descriuen millor la motivació o activitat principal del viatge.

Des d'una altra perspectiva, hi ha agents que diuen que seria interessant conèixer quina és la percepció actual del terme –quins atributs li

24. En aquest sentit, en l'àmbit internacional l'entitat National Geographic ha promogut el concepte *geoturisme*, encara poc consolidat, per referir-se a aquell turisme que manté o millora el caràcter geogràfic de les destinacions, és a dir, el medi ambient, la cultura, els valors estètics, el patrimoni i el benestar dels seus habitants. Com l'ecoturisme, el geoturisme contribueix a conservar la natura, però també la cultura, la història i la resta dels actius característics dels llocs. Més informació a www.nationalgeographic.com/travel/sustainable/about_geotourism.html.

són associats— per la població (que són els potencials turistes) i pels operadors turístics que treballen a Catalunya. En aquest sentit, hi ha alguns agents que adverteixen que els operadors turístics associen el terme més a una moda i a una etiqueta de màrqueting (sobretot associada a destinacions d'Amèrica del Sud i l'Amèrica Central), que no pas a una modalitat turística pròpiament.²⁵

D'altra banda, hi ha agents que creuen que *ecoturisme* no és el terme més adequat. Alguns consideren que els termes que comencen pel prefix *eco-* ja no són atractius per al públic perquè s'han utilitzat massa, o perquè s'han utilitzat per a moltes altres activitats i productes que han generat confusió i fins i tot controvèrsia. Així mateix, argumenten que la gent pot associar el terme ecoturisme a destinacions verges i poc o gens humanitzades, cosa que a Catalunya no es correspon amb la realitat. Fins i tot, des del punt de vista de la implicació de la població local en la promoció i el desenvolupament de productes ecoturístics, sobretot en zones rurals i de muntanya, el prefix *eco-* genera un cert rebuig perquè s'associa a posicionaments ecologistes i restrictius amb el progrés econòmic.

Un aspecte del concepte ecoturisme que genera concepcions oposades és el fet que, tal com es defineix, pot arribar a ser massa restrictiu, ateses totes les garanties de sostenibilitat que han de complir les activitats ecoturístiques. Per aquest motiu, algunes veus opinen que aquesta modalitat va dirigida només a persones amb un grau elevat d'implicació ambiental i de sensibilitat ecològica. De fet, aquests agents creuen que a Europa encara hi ha poques destinacions o productes turístics que compleixin els principis de l'ecoturisme establerts internacionalment.

Si per a alguns agents aquesta connotació restrictiva el fa poc útil, per a d'altres és millor que sigui així per diferenciar les activitats turístiques al medi natural que integren principis de sostenibilitat respecte de les que no ho fan, com ara algunes associades al turisme actiu. En relació amb aquest segon punt de vista, els agents adverteixen del risc d'utilitzar el concepte ecoturisme d'una manera gratuïta i

per tant aposten per l'ús del terme únicament en els casos que compleixin exactament els principis de sostenibilitat.

En aquesta última línia, alguns agents han proposat utilitzar el terme *ecoturisme*, més que com una modalitat turística, com una etiqueta o certificat de garantia. Argumenten que si bé moltes de les activitats que es duen a terme al medi natural es poden considerar ecoturístiques pel que fa a la motivació (observar i gaudir la natura), molt poques s'hi poden considerar des del punt de vista del compliment dels principis bàsics relacionats amb la sostenibilitat.

Des d'una altra perspectiva, hi ha agents que pensen que costa diferenciar les motivacions de l'ecoturisme respecte de les del turisme actiu i el turisme de natura. Per això opinen que el terme més adequat per referir-se als productes que ens ocupen, i en el context català, és el de *turisme de natura*, ja que és més integrador i respon millor a l'ampli ventall d'activitats que tenen lloc al territori, des del turisme rural fins al turisme actiu, passant per les activitats estrictament ecoturístiques. Des d'aquesta perspectiva, hi ha qui proposa parlar d'*ecoturisme i turisme de natura* conjuntament.

Hi ha alguna opinió clarament contrària a utilitzar el terme ecoturisme perquè confon, no aporta res de nou i no és res més que una barreja de molts altres conceptes més consolidats i utilitzats: turisme actiu, turisme cultural, turisme d'aventura, etc. Des d'aquesta perspectiva, hi ha la queixa per la proliferació excessiva d'etiquetes i termes associats a diverses modalitats turístiques que estan causant confusió entre els turistes. En aquesta línia, altres agents creuen que els límits entre l'ecoturisme i altres modalitats no són prou clars i per això alguns es posicionen per incloure, en el context actual, l'ecoturisme dins el turisme actiu, una modalitat més coneguda i consolidada.

Finalment, alguna altra veu es mostra partidària de no fer servir el terme perquè considera que el sector públic encara no ha definit uns criteris uniformes.

Complementarietat amb altres modalitats

Un dels aspectes més remarcats pels agents és la necessitat que l'ecoturisme es complementi amb altres modalitats existents al territori, ja

25. Un dels pocs estudis que aporta dades en aquest sentit és *El Mercado Español del Ecoturismo* (Organització Mundial del Turisme, 2002).

que, atenent al perfil més comú del turista que visita els entorns rurals de Catalunya, el més habitual és que durant un mateix viatge faci activitats de tota mena: culturals, gastronòmiques, ecoturístiques, de turisme actiu, etc.

Des del punt de vista de la complementarietat, s'ha donat bastant pes a la vinculació i els bons resultats que dona la combinació d'activitats relacionades amb la natura i d'activitats que donen a conèixer el ric patrimoni cultural del país. D'exemples en aquest sentit, n'hi ha molts, però potser un dels més paradigmàtics és la vall de Boí, on els visitants quasi sempre combinen la visita a les esglésies romàniques amb una activitat clarament ecoturística com és la visita al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

6.2. Recursos ecoturístics: un potencial encara per aprofitar

Tots els agents van coincidir a destacar que una de les fortaleses més importants de Catalunya per a la pràctica de l'ecoturisme és la gran diversitat que té el nostre patrimoni natural i que a més es concentra en un àmbit territorial relativament petit. Un mateix turista pot gaudir, sense necessitat de fer llargs desplaçaments, d'un medi natural molt variat, una biodiversitat elevada, molts espais naturals protegits (ENP), així com una important riquesa geològica i paleontològica. A escala local, però, els possibles promotors de l'ecoturisme (administracions, empreses privades) no sempre coneixen amb detall el potencial d'aquests recursos, o bé no el valoren prou.

A poc a poc, i en sectors ecoturístics concrets, com el del turisme ornitològic, alguns dels ENP del país ja es coneixen internacionalment, com per exemple el delta de l'Ebre. Tot i això, Catalunya encara no és un país conegut a escala internacional pels seus espais naturals i, des del punt de vista de l'ecoturisme, ha de competir amb destinacions que en principi es poden considerar més atractives o més "exòtiques".

Des del punt de vista de la conservació i la gestió dels recursos ecoturístics, és molt positiu que diversos espais naturals protegits del país comptin amb equips de gestió sobre el territori, alguns dels quals ja preveuen en certa manera la pràctica de l'ecoturisme (tot i que no l'anomenen així) i fins i tot el promouen per mitjà

d'instruments de planificació i gestió com les cartes europees de turisme sostenible. Malgrat això, i tal com van constatar alguns participants, aquests equips gestors sovint no disposen de prou recursos econòmics i humans per a la conservació de l'espai natural o per a la gestió de l'ús públic, cosa que impedeix promoure centres d'interpretació, oferir una atenció adequada al públic, o dinamitzar la implicació i participació dels empresaris i habitants de la zona.

A més, cal tenir en compte que si l'ecoturisme augmenta en el futur, i per tant el nombre de visitants que rebin els ENP, caldran més recursos per conservar-los, cosa que no depèn només de l'Administració, sinó també dels mateixos visitants. Una de les vies per obtenir més recursos, segons alguns agents, seria l'establiment de taxes,²⁶ tot i que fins ara no s'ha aconseguit implantar-les per la manca de suport d'alguns sectors socials i econòmics.

A part dels parcs naturals i altres espais de protecció especial, a Catalunya hi ha àmplies zones de gran interès natural, algunes de les quals no disposen d'una protecció tan elevada; com a exemple, alguns participants van esmentar el Collsacabra o els Cingles de Bertí (el grau de protecció correspon al d'espais d'interès natural i llocs d'interès comunitari de la xarxa Natura 2000). Des d'un punt de vista estrictament turístic, aquest fet es pot entendre com un avantatge, ja que aquests espais no disposen de regulacions tan restrictives com els parcs naturals, on de vegades hi ha entrebancs per promoure certes activitats ecoturístiques o infraestructures associades (com la construcció d'un alberg).

Ara bé, les zones poc protegides –i sobretot els espais naturals que no disposen de cap tipus de protecció legal llevat de la classificació urbanística de sòl no urbanitzable– també tenen un risc més alt de deteriorament i per tant els recursos ecoturístics se'n podrien ressentir. De fet, alguns àmbits geogràfics de Catalunya ja han perdut, segons molts agents, una gran part del seu potencial ecoturístic, com ara bona part de la costa i del paisatge periurbà, encara que alguns d'aquests espais malmesos es podrien recuperar amb les mesures i les inversions adequades.

26. Segons l'Enquesta social 2008: *llars i medi ambient*, publicada per l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), el 32 % dels enquestats es mostraven a favor d'aplicar un impost ecològic sobre el turisme.

Aquest deteriorament dels espais naturals ha estat provocat per l'excessiva pressió urbanística i demogràfica, per la construcció d'infraestructures, per la contaminació i, en general, per la poca tradició de cura del paisatge, tant de la població local com de les administracions responsables de la planificació del territori i l'urbanisme, amb una gran responsabilitat en la gestió dels recursos ecoturístics.

A la vegada, la mateixa activitat ecoturística pot esdevenir un impacte si es massifica, si no hi ha un control adequat i si se supera la capacitat de càrrega dels ENP, qüestió sobre la qual els participants van recalcar que no hi ha prou estudis. Fins i tot es va apuntar la idea que la freqüentació d'àrees naturals protegides les perverteix i les degrada d'una manera preocupant en la majoria de casos. Des d'un altre punt de vista, l'ecoturista també es pot tenir en compte com un agent de conservació de l'espai natural i cultural, bé sigui per la contribució econòmica o perquè realitza activitats que directament persegueixen la millora de l'espai natural.

Mirant cap al futur, alguns fenòmens socials i ambientals que afecten avui dia el territori ca-

talà i que podrien anar en augment, com per exemple els incendis forestals, el canvi climàtic o el despoblament d'algunes zones rurals, podrien esdevenir serioses amenaces per al futur dels recursos ecoturístics.

En relació amb el despoblament rural, que té lloc amb intensitats diferents segons la zona, hi ha qui pensa que pot comportar una pèrdua de riquesa paisatgística per la desaparició progressiva d'activitats tradicionals que mantenen un paisatge divers i atractiu. A aquesta conseqüència negativa, s'hi afegeix que el despoblament pot facilitar la tasca a empreses que vulguin construir grans infraestructures o desenvolupaments urbanístics al medi rural, ja que no hi trobarien tanta oposició.

Tot i això, hi ha agents que veuen com una oportunitat l'existència d'extensos territoris despoblats en procés de naturalització, amb un patrimoni cultural abandonat i una activitat econòmica molt baixa. Exemples donats en aquest sentit són algunes zones dels Pirineus i especialment dels Prepirineus, els Ports de Tortosa-Beseit o les Guilleries. Aquests territoris tenen un potencial natural (i per tant ecoturístic) molt alt per a grans

Xavier Basora

Vehicles aparcats a l'inici de l'itinerari al Prat de Cadí, dins el Parc Natural del Cadí-Moixeró.

mamífers, com l'ós, el llop o grans herbívors, que difícilment poden viure en territoris poblats i que, per habitar-se a la presència humana i poder ser observats sense que fugin espantats, requereixen grans àrees sense caça. A la vegada, per a la gent que ve d'Europa, la possibilitat de veure pobles abandonats és un gran atractiu, ja que és un fet diferencial respecte del que passa als espais naturals dels països de procedència.

Tanmateix, la presència encara d'una riquesa important d'activitats agràries tradicionals també té una altra lectura positiva des del punt de vista ecoturístic. En primer lloc, perquè l'existència d'aquestes activitats és un atractiu turístic en si mateix que pot complementar perfectament els viatges i les activitats ecoturístiques. I és que el patrimoni cultural de Catalunya, tant l'etnogràfic com l'arquitectònic o, fins i tot, alguns camins (sovint poc valorats) és molt notable i divers. D'altra banda, l'ecoturisme pot ajudar a mantenir aquestes activitats, perquè els seus practicants solen valorar els productes locals i els poden consumir en restaurants (menjar, oli, vi) o comprar-ne en botigues (també productes d'artesanía) i, d'aquesta manera, contribuir econòmicament a la pervivència d'aquestes activitats.

6.3. Activitats i productes ecoturístics: una oferta diversa però desconeguda i poc consolidada

Si bé Catalunya encara té un gran potencial ecoturístic per desenvolupar en el futur, avui dia ja hi ha una gran diversitat d'activitats que es poden considerar ecoturístiques en major o menor mesura, encara que no es promoguin ni es coneguin com a tals (vegeu capítol 3).

En general, la majoria d'agents van coincidir a dir que l'oferta ecoturística catalana és poca, desconeguda, dispersa i, en alguns casos, de baixa qualitat. De fet, manca un "paquet ecoturístic" o una oferta turística global, unificada per territoris o regions. A més, segons algunes veus, alguns productes que podrien esdevenir ecoturístics sovint s'organitzen des de fora del territori, així que els agents locals estan a expenses de les exigències de grans

operadors, els quals no sempre aposten per un turisme respectuós amb l'entorn com és l'ecoturisme.

Diversos factors van ser apuntats per explicar el baix grau de desenvolupament de l'ecoturisme: a excepció dels espais naturals protegits que compten o opten a la *Carta europea de turisme sostenible*, n'hi ha pocs que hagin treballat una estratègia turística elaborada; algunes iniciatives no sempre comporten un producte turístic, sinó més aviat una activitat esporàdica; moltes activitats que podrien esdevenir ecoturístiques no incorporen alguns dels principis fonamentals d'aquesta modalitat (per exemple, el vessant educatiu o el respecte vers el medi natural); i no s'aprofiten prou les iniciatives privades existents, que podrien servir d'exemple a seguir o complement per a altres iniciatives; de fet, els participants van advertir que aquestes iniciatives reben poc suport institucional i econòmic, i que algunes tenen uns preus massa elevats.

Les activitats ecoturístiques de Catalunya es reparteixen per bona part del territori i, a més, moltes es poden practicar tot al llarg de l'any o en èpoques diverses. Per això, alguns participants consideraven que l'ecoturisme, a escala de país, pot contribuir a millorar l'equilibri territorial i a desestacionalitzar el turisme, i reduir així la massificació estacional en determinats espais (experimentada, per exemple, en la temporada d'esquí i la de bolets) i la dependència d'unes poques modalitats turístiques, com són el turisme de ciutat (amb Barcelona al capdamunt) o el de sol i platja. De fet, l'estancament del model turístic de sol i platja ofereix una oportunitat de canvi cap a altres modalitats com l'ecoturisme.

Excursió amb raquetes a la Cerdanya, al mes de desembre. L'ecoturisme pot contribuir a la desestacionalització.

me. Tot i això, en aquests moments, hi ha poques sinergies entre l'ecoturisme i el turisme més convencional, i alguna de les modalitats més properes, com el turisme actiu, sovint no apliquen els principis de sostenibilitat de l'ecoturisme, ja que el sector privat encara no està prou conscienciat.

Així doncs, l'ecoturisme pot ser un instrument de suport per al desenvolupament local en aquelles àrees rurals que s'estan despoblant o que han de fer front a èpoques de crisi com l'actual. Aquesta modalitat turística dóna valor i dignifica el territori i la població rural, i ajuda a conservar activitats tradicionals (agroforestals, la pastura...) que els darrers anys s'han anat abandonant, a causa de la poca rendibilitat dels productes del camp i a una economia rural molt debilitada. A més, permet un equilibri territorial, gràcies a la distribució d'escenaris d'ecoturisme a tot Catalunya.

L'experiència turística de Catalunya i l'oferta existent permet i, fins i tot, aconsella que els productes ecoturístics es complementin amb els d'altres modalitats turístiques que es duen a terme al mateix lloc o en espais propers. Aquesta necessària complementaritat va ser un dels aspectes més destacats pels participants. Per exemple, la important i creixent oferta de turisme rural pot donar suport al desenvolupament de l'ecoturisme oferint allotjament i restauració. Tot i això, aquesta no hauria de ser l'única oferta del turisme rural, que també hauria d'incloure l'aprenentatge sobre la vida rural i les activitats agrícoles, la biodiversitat existent en els mosaics agroforestals, o el valor dels productes locals i de temporada.

Des del punt de vista de l'oferta, es va apuntar un altre plus important del nostre país: les condicions climàtiques per a la pràctica de l'ecoturisme, que són òptimes durant pràcticament tot l'any, especialment si es comparen amb les dels països nòrdics i centreeuropeus.

El fet que l'ecoturisme encara estigui poc desenvolupat es pot entendre com una oportunitat, ja que permet fer-ho bé des del principi i pot esdevenir una garantia de turisme de qualitat. Per aconseguir-ho, però, alguns participants van reclamar criteris i una normativa específica sobre com desenvolupar les activitats ecoturístiques a tots els nivells (ope-

radors, guiatges...), així com indicadors per avaluar-ne l'impacte i la qualitat. Altres participants van comentar que la normativa existent ja era suficient.

6.4. La demanda creixent: una oportunitat per a la conscienciació ambiental de la societat

La demanda de productes ecoturístics està augmentant a totes les escales, sobretot en l'àmbit internacional, la qual cosa augura bones oportunitats de futur. Aquest augment es produeix, en part, pel valor i l'atractiu que tenen les ofertes i els productes autèntics i locals en el marc actual de globalització econòmica i cultural.

No obstant això, encara poca gent associa Catalunya com a destinació per a l'ecoturisme, tot i el potencial que té atenent als recursos descrits. Actualment, per a la majoria de gent, sobretot per al turisme internacional, la imatge de Catalunya és la d'una destinació de sol i platja, la qual cosa fa que bona part de turistes busquin això i no activitats ecoturístiques. Fins i tot les persones que, per afinitat, podrien interessar-se més per la natura, solen desconèixer l'oferta ecoturística catalana.

Els turistes europeus, per la proximitat, constitueixen el mercat potencial més ampli. Segons alguns participants, però, hi ha turistes estrangers amb alt poder adquisitiu que arriben amb tots els serveis contractats des del seu país, la qual cosa fa que els ingressos derivats de l'ecoturisme no reverteixin en les poblacions locals.

Un altre mercat potencial és el català i, de fet, ara ja hi ha una elevada freqüentació de visitants de l'Àrea Metropolitana de Barcelona als espais naturals del país, encara que no en sigui habitual la pernoctació. Si bé el nivell de demanda turística interior encara és baix, en èpoques de dificultats econòmiques com l'actual la gent es pot mostrar interessada per visitar i gaudir zones del nostre país que satisfacin les seves expectatives. Per contra, hi ha qui opina que la recessió econòmica pot reduir la demanda.

Tot i que hi ha poques dades per conèixer el perfil de l'ecoturista que visita Catalunya, en

general es correspon a un turisme conscienciat en la millora i la conservació del medi natural i del territori, i això comporta un avantatge evident. De fet, l'interès pels valors naturals, pel medi ambient en general, per la salut pública, pel viure millor, pels productes locals, etc., està creixent i fins i tot està de moda entre la societat, la qual cosa vol dir que hi ha un nombre creixent de persones potencialment interessades pels productes ecoturístics que pugui oferir el nostre país. A aquests valors, cal afegir-hi que el públic ecoturista sol defugir la massificació i les infraestructures turístiques més clàssiques, i en aquest sentit Catalunya encara ofereix nombrosos indrets on trobar aquesta tranquil·litat que demana l'ecoturista.

Les activitats ecoturístiques solen anar dirigides a persones amb un poder adquisitiu mitjà i alt, motiu pel qual l'ecoturisme encara té un alt potencial per créixer. En canvi, hi ha qui opina que l'ecoturisme mai no pot ser majoritari i que, per tant, tot i comportar una ajuda específica a la població local, no és suficient per permetre un canvi de model turístic ni per garantir la pervivència d'algunes activitats rurals en procés d'abandonament.

Si bé és veritat que avui dia la conscienciació i educació ambiental de la societat encara no és la desitjable, i que hi ha cert incivisme vers l'entorn, l'ecoturisme és un mitjà per conèixer la biodiversitat i els espais naturals de Catalunya. En conseqüència, pot contribuir a augmentar la sensibilització ambiental de la població local (així com la seva autoestima) i també d'aquelles persones que s'acosten ocasionalment a la natura, juntament amb escolars i estudiants. I així, finalment, contribuir a la conservació del mateix recurs ecoturístic.

6.5. Promoció i comercialització: cap a una estratègia conjunta entre els agents implicats

Catalunya és una potència turística coneguda i consolidada a escala mundial, fet que pot facilitar que esdevingui un referent –o si més no que es conegui també– en el camp de l'ecoturisme. Per tal que això succeeixi, hi ha diversos elements relacionats amb la promoció i la comercialització de productes que cal tenir en compte.

En primer lloc, els agents públics i privats disposen de canals suficients per fer una bona promoció de l'ecoturisme: fires de turisme, agències de viatge, pàgines i portals web, anuncis i campanyes en mitjans de comunicació, etc. A més, en l'àmbit internacional, la pràctica de l'ecoturisme ha augmentat considerablement els darrers anys i, per tant, també ho han fet els potencials ecoturistes que poden visitar Catalunya.

D'altra banda, tot allò que duu el prefix *eco-* sembla estar de moda i dóna categoria, sobretot entre els habitants de les grans ciutats i a escala internacional, si bé també pot generar rebuig en alguns possibles clients, com s'ha indicat anteriorment. D'altra banda, i com ja s'ha comentat també, cal tenir en compte que el terme *ecoturisme* és bastant desconegut a Catalunya i a Espanya –poca gent sap què significa i quines activitats hi tenen cabuda–, genera confusió i es pot utilitzar amb un sentit que no és el que li correspon. Des del punt de vista de la marca, la feina encara està per fer: alguns agents creuen que cal una marca potent de l'ecoturisme català que es conegui a l'estranger, si bé d'altres creuen que abans de promoure cap marca cal una bona planificació prèvia.

Segons alguns participants, la predisposició de les administracions públiques (també les locals) a promoure aquesta modalitat turística sembla bona i, juntament amb el sector privat, els agents hi veuen possibilitats i consideren que és un bon moment per fer-ho. Tanmateix, si no s'aprofita bé, pot haver-hi agents que utilitzin el terme per promocionar destinacions i productes que no es corresponen amb els propis de l'ecoturisme.

En canvi, altres agents van considerar que la promoció i la comercialització de les activitats que s'estan realitzant actualment són insuficients, i això s'explica perquè els sectors públic i privat no s'acaben de creure l'ecoturisme, el desconeixen o bé ignoren el valor dels recursos naturals propers.

En qualsevol cas, la majoria d'agents va coincidir a destacar la manca de coordinació i d'una estratègia conjunta entre els sectors implicats. Aquesta mancança es materialitza, per exemple, en la desconfiança o poca comunicació que hi ha entre les administracions amb competències sobre turisme i les que tenen competències en medi ambient i conservació de la natura,

Centre d'Informació del Parc Natural del Delta de l'Ebre, conegut com "La Casa de Fusta".

o en els conflictes que de vegades sorgeixen entre les empreses de turisme, la gent del territori i les administracions i gestors dels ENP.

Un altre exemple il·lustratiu d'aquesta manca d'estratègia conjunta són les visions divergents que van aparèixer en la sessió de Solsona sobre quina hauria de ser la prioritat dels òrgans gestors dels ENP (conservar la natura o facilitar el desenvolupament rural) i si promouen prou o no el turisme.

D'una banda, hi ha qui pensa que, en alguns espais protegits, sembla que es vulgui que no hi hagi turisme i que es prefereix allunyar els turistes –en aquest sentit, és important saber quins parcs i quins recursos es poden visitar i quins no. En un altre extrem, algunes veus reclamen que si bé la primera prioritat d'un parc natural és conservar la riquesa natural, la segona és mantenir la població local, i una de les maneres per fer-ho és per mitjà del turisme. De fet, aquestes veus creuen que els parcs naturals tenen prou ascendència sobre el territori per poder liderar el sector turístic i el sector empresarial de la zona, dins i fora del parc, seguint, això sí, uns criteris prèviament definits pels òrgans gestors.

En una línia semblant, hi ha sectors que opinen que el turisme no és prou potenciat pels òrgans gestors dels ENP i que la promoció turística és desigual segons el parc: mentre que alguns parcs tenen una bona promoció, la resta de parcs, juntament amb espais naturals amb un grau de protecció inferior, no en tenen gaire o gens.

En una altra línia, algunes veus consideren que el paper dels parcs no és incentivar el turisme, sinó regular-lo (i que qui l'ha de promoure són les empreses), ja que, si bé és positiu que es faci turisme en espais naturals, s'ha de fer amb mesura.

Un altre dels entrebancs apuntats per alguns participants per desenvolupar l'ecoturisme des del punt de vista de la coordinació, és la fragmentació en la gestió turística, que es manifesta de diverses maneres i que dificulta un plantejament integral de l'ecoturisme a Catalunya: moltes entitats petites amb poca capacitat per promoure'l, grans marques turístiques en alguns casos poc encertades des del punt de vista territorial, etc.

En canvi, per a alguns agents la diversitat d'agents relacionats directament o indirecta

amb l'ecoturisme o els recursos naturals és una oportunitat favorable, ja que permet establir sinergies positives. Per exemple, el ric teixit associatiu amb interès per la natura i amb capacitat per conservar-la: institucions científiques i culturals, centres excursionistes, agrupaments escoltes, entitats de conservacionistes i de custòdia del territori, etc., que poden aportar un important voluntariat per desenvolupar activitats ecoturístiques que generin nova ocupació. O també els pagesos i ramaders que gestionen el medi rural d'una manera respectuosa i que poden vendre productes agraris de qualitat en agrobotigues que visitin els ecoturistes.

Per contra, hi havia veus que van advertir que una part de la població local no veu clars els beneficis de l'ecoturisme, no valora prou les possibilitats que ofereix o no en participa. En part hi contribueix la mala imatge que té el món rural de tot allò que sigui "ecologista" i la idea, encara força estesa, d'associar la "protecció" d'espais a "restricció" i no a "oportunitat". També hi ha una manca de lligams entre l'ecoturisme i els productes gastronòmics locals i, en relació amb l'allotjament, hi ha el risc que s'implementin grans cadenes hoteleres en detriment de les empreses familiars.

6.6. Serveis i infraestructures turístiques de suport: oportunitats i mancances

Per a la majoria de participants, l'accessibilitat als espais naturals és clau per a la pràctica de l'ecoturisme. En aquest sentit, es va valorar positivament la xarxa d'infraestructures i vies de comunicació per carretera (fins i tot excessiva en alguns indrets, pels impactes ambientals i paisatgístics que genera); en canvi, la xarxa de transport col·lectiu i públic per accedir als espais naturals o a poblacions properes es considera clarament insuficient, cosa que genera dificultats importants a l'hora d'organitzar circuits amb transport públic. Aquest fet, van apuntar alguns agents, pot actuar com a factor que desincentivi el turisme internacional, especialment del centre i el nord d'Europa, acostumat a una bona xarxa de transport públic al seu país, i també per a aquella mena de turistes molt conscienciats ambientalmente.

La tradició excursionista del país i una història de poblament de la pràctica totalitat de Catalunya ha donat lloc a una xarxa extensa de senders i itineraris, que va en augment, si bé alguns camins es privatitzen, fet que pot dificultar el pas per alguns itineraris. Tot i això, els agents creien que la senyalització dels senders no és òptima, en alguns llocs per defecte de senyals, i en d'altres per excés o per manca de coordinació entre tots els actors que senyalitzen itineraris, tot provocant que un mateix espai pugui arribar a estar senyalitzat de diverses maneres, cosa que pot generar confusions als potencials turistes. A part dels senders, el nombre d'itineraris per al cicloturisme –com les vies verdes– també estan creixent i també són una infraestructura potent per a la pràctica de l'ecoturisme.

Els productes existents de cicloturisme i senderisme porten associats en alguns indrets una sèrie d'infraestructures (com els refugis i *gîtes d'étape*) que poden constituir un bon suport per a un turisme respectuós amb l'entorn. A aquestes infraestructures específiques, cal afegir-hi l'àmplia xarxa d'allotjaments (com les cases de turisme rural) i de restaurants que es distribueix pel territori i que, si es vinculen a productes ecoturístics, podrien comportar una font més d'ingressos per a les comunitats locals. A més, existeixen segells de qualitat ambiental per a equipaments i allotjaments que poden ser un atractiu per als ecoturistes, com ara el Distintiu de Qualitat Ambiental, promogut pel Departament de Medi Ambient i Habitatge.

Per contra, alguns agents van opinar que la relació qualitat-preu d'alguns allotjaments i serveis fa que els possibles clients busquin altres destinacions. Des d'un plantejament més ampli, també cal tenir en compte que bona part de la infraestructura turística, sobretot en algunes zones del país, com el litoral o alguns punts de muntanya, es va proposar en el seu moment per donar servei a un model de turisme de masses, i no a una tipologia de turistes que sol defugir les grans aglomeracions i els allotjaments i serveis banalitzats.

Per a la pràctica de l'ecoturisme, una de les principals mancances segons algun agent és la falta d'infraestructures destinades a l'observació de la fauna (com ara casetes de guaita per observar mamífers), ja que ara la gran majoria es concentren en zones humides i van destinades bàsicament a l'observació d'ocells.

Els plafons informatius són un típic equipament ecoturístic que requereixen un manteniment continuat.

En un altre sentit, tot i l'existència de nombroses publicacions sobre els valors del territori i el medi natural (mapes, guies de natura, revistes divulgatives...), la interpretació sobre el medi natural al terreny mateix (plafons explicatius) és escassa i sovint només en català. Hi ha altres serveis no adaptats per a certs tipus d'ecoturistes, com ara l'escassetat de menús vegetarians als restaurants.

Finalment, una altra mancança detectada pels participants és que falten guies especialitzats en ecoturisme capaços de transmetre informacions precises sobre la natura. En aquest sentit, hi ha un debat no resolt. D'una banda, els

guies amb formació turística opinen que ells són els més ben capacitats per guiar els ecoturistes. De l'altra, els professionals dels camps de la biologia i les ciències ambientals, amb coneixements més específics sobre el medi natural, també es veuen capacitats per guiar els turistes, si bé la seva funció no està regulada. En qualsevol cas, cal buscar el terme mitjà, i per tant falta una formació conjunta en turisme i espais naturals, ja que als guies turístics homologats sovint els manquen coneixements en medi natural, mentre que als biòlegs i ambientòlegs (o altres especialistes, com els ornitòlegs) els manquen coneixements turístics i sobretot idiomes.

7. Estratègies i mesures per desenvolupar l'ecoturisme en el futur

Durant les dues sessions de debat realitzades en el marc d'aquest treball, els agents participants, a part de valorar la situació actual de l'ecoturisme a Catalunya, també van apuntar estratègies i mesures que poguessin servir de guia per definir les actuacions futures per al desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya.

Aquest capítol recull una síntesi de les principals aportacions fetes durant les dues sessions de debat, però també incorpora altres mesures complementàries que sorgeixen de l'anàlisi feta al llarg del treball.

Les estratègies i mesures que es presenten es plantegen a títol orientatiu i propositiu per tal que els agents i les administracions implicades en el foment de l'ecoturisme i la conservació de la natura les tinguin en compte a l'hora d'idear i aplicar les polítiques, lleis, programes i actuacions que hi puguin estar relacionades. En aquest sentit, un dels principals instruments pendents d'elaborar i que té més potencial per incorporar aquestes mesures és el *Pla director de l'ús turístic de paisatge, els recursos i els espais naturals*, previst al *Pla estratègic del turisme a Catalunya 2005-2010*.

Les estratègies s'agrupen en les sis temàtiques següents: 1) recursos naturals: conservació i gestió; 2) coordinació institucional i planificació; 3) creació, suport i millora dels productes ecoturístics i dels equipaments i serveis associats; 4) promoció, comercialització i comunicació de l'ecoturisme; 5) formació; 6) seguiment i avaluació.

7.1. Recursos naturals: conservació i gestió

L'ecoturisme depèn del bon estat dels recursos i els espais naturals, i a la vegada ha de garantir que l'activitat turística no els malmet, d'una banda, i contribueix a conservar-los, de l'altra.

- **Establir mecanismes que serveixin per garantir que l'ecoturisme contribueix d'una manera directa a la conservació dels espais naturals**

Els turistes que contractin i practiquin activitats ecoturístiques haurien de contribuir d'alguna manera a la conservació dels espais que visitin. Existeixen moltes fórmules possibles: contribucions voluntàries o obligatòries, aportacions econòmiques o d'altres tipus (compra de productes locals, col·laboracions en tasques de gestió, accions de voluntariat)²⁷, etc. Com un primer pas, es podria elaborar un estudi que analitzés totes aquestes fórmules i la manera d'aplicar-les a escales diverses i segons el tipus d'agent que les impulsés.

A partir d'aquí, caldria garantir que totes les activitats que es promocionin com a ecoturístiques incorporin alguna de les fórmules possibles. Així per exemple, la integració d'aquest principi hauria de ser una exigència per a tots aquells nous productes ecoturístics que vulguin rebre suport econòmic de les administracions, o que es vulguin homologar com a producte o activitat ecoturística.

Una altra fórmula possible per estudiar i implantar seria oferir als turistes la possibilitat de compensar les emissions de gasos d'efecte hivernacle derivades dels desplaçaments amb cotxe o algun altre mitjà de transport associats a activitats o viatges ecoturístics.

D'altra banda, caldria valorar l'aplicació de mecanismes legals per tal que una part dels ingressos derivats de la resta de modalitats turístiques, especialment aquelles

27. A Catalunya existeix algun cas incipient com el de la Reserva Natural Privada del Pantà de Garet (al Lluçanès) on s'aplica, a les persones que s'allotgen a la casa de turisme rural situada a la mateixa finca, una *ecoaportació* voluntària d'un euro per contribuir simbòlicament a la gestió de la reserva.

més massives o més impactants sobre el medi natural, es destinessin a la conservació de la natura.

- **Augmentar els recursos econòmics que reben els òrgans gestors dels espais protegits i que han d'anar destinats a conservar el patrimoni natural i a millorar i reforçar la gestió de l'ús públic i, per tant, de les activitats ecoturístiques**

Les polítiques de conservació de la natura de Catalunya i els instruments derivats (per exemple, la nova llei de conservació de la biodiversitat i el patrimoni natural, o l'estratègia catalana de conservació de la biodiversitat) haurien de possibilitar i fomentar que els òrgans gestors dels espais protegits rebessin més recursos humans i econòmics per conservar el patrimoni natural, d'una banda, i millorar i reforçar la gestió de l'ús públic i del turisme, de l'altra.

Una mesura específica en aquest sentit seria dur a terme programes de recuperació d'aquelles zones o indrets naturals que s'han vist afectats o que s'han degradat per una freqüentació excessiva de visitants o turistes.

Com a mesures preventives, els òrgans gestors haurien de seguir promovent estudis per analitzar l'impacte de les visites i de les activitats ecoturístiques i altres activitats, com ara les associades al turisme actiu.

L'impuls i l'extensió de les cartes europees de turisme sostenible en tots els parcs naturals, amb la dotació econòmica necessària associada, seria una altra de les mesures per millorar i reforçar les actuacions dels òrgans gestors en matèria de fer compatible el turisme i la conservació del medi natural.

- **Garantir l'aplicació de les regulacions previstes en els plans de gestió dels espais protegits relacionades amb el control de les activitats turístiques i la minimització dels impactes que causen sobre el medi natural**

En primer lloc, caldria garantir que els espais protegits que reben més visites dispo-

sessin de plans de gestió de l'ús públic i dels recursos necessaris per aplicar-ne les mesures previstes.

D'altra banda, els nous instruments legislatius relacionats amb el medi natural (per exemple, la nova llei de conservació de la biodiversitat i el patrimoni natural, l'estratègia catalana de conservació de la biodiversitat, o la nova llei d'accés motoritzat al medi natural) haurien d'establir les regulacions necessàries per evitar els impactes que moltes activitats de lleure (incloent-hi les ecoturístiques) encara provoquen sobre el medi natural.

- **Estudiar la possibilitat de delimitar grans àrees sense caça i sense pesca per afavorir la presència de més fauna i facilitar-ne així l'observació**

En aquelles zones terrestres amb un potencial més elevat (perquè estan força despoblades i l'estat de conservació dels hàbitats és favorable), es podrien delimitar àrees extenses on estigués prohibida la caça, la qual cosa, amb el temps, afavoriria la presència de grans mamífers i altres espècies molt atractives des del punt de vista ecoturístic.

En una línia semblant, caldria crear noves reserves marines on no es pogués pescar i que amb el temps –i amb una regulació adequada de les visites– aplegarien una fauna i flora marines de gran interès.

Ambdues mesures reclamarien processos de consens i coordinació amb les societats de caçadors i les confraries de pescadors, entre altres agents.

Refugi de caça a l'Alt Empordà. Delimitar més àrees sense caça per afavorir la fauna, una possibilitat a estudiar per promoure més l'ecoturisme.

- **Estudiar la possibilitat de delimitar petites reserves forestals, situades en boscos madurs i singulars, que només es poguessin visitar amb els permisos corresponents**

A partir d'estudis i inventaris forestals diversos (com ara l'*Inventari de boscos singulars de Catalunya*, impulsat pel Departament de Medi Ambient i Habitatge i elaborat pel Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals), l'administració amb competències forestals i de medi natural podria crear petites reserves forestals en zones boscoses singulars que presentessin un gran interès des del punt de vista ecològic o paisatgístic. Per poder visitar aquests boscos, caldria demanar uns permisos –el nombre dels quals seria limitat– i això generaria ja, per si sol, una exclusivitat i, consegüentment, un gran atractiu ecoturístic, tal com passa, per exemple, amb el bosc de Muniellos (Astúries).

- **Augmentar el suport públic al manteniment de les activitats tradicionals i dels elements paisatgístics associats**

Des de les polítiques de conservació de la natura i de desenvolupament rural, cal continuar implantant noves mesures que incentivin i facin rendibles les activitats tradicionals del món rural, ja que aquestes activitats contribueixen a mantenir els recursos ecoturístics, sobretot pel que fa a la diversitat paisatgística.

Així mateix, cal continuar impulsant polítiques i instruments relacionats amb el paisatge que comportin actuacions destinades a mantenir els elements paisatgístics més rellevants i característics del territori, especialment en indrets degradats o que reben moltes visites.

7.2. Coordinació institucional i planificació

Un dels principals reptes de futur apuntats és la coordinació entre tots els agents implicats i, especialment, entre les administracions amb competències sobre turisme i les que tenen competències en medi ambient i conservació de la natura. D'altra banda, una bona planificació prèvia sempre garantirà uns millors resultats en el futur.

Xavier Basora

Camp de secà entre bosquines de pi blanc, a la Garriga d'Empordà. Mantenir les activitats tradicionals també afavoreix l'ecoturisme.

- **Resoldre el debat conceptual al voltant del terme ecoturisme i apostar per un concepte el més consensuat possible**

Com s'ha vist, a Catalunya, al voltant del concepte *ecoturisme* hi ha posicionaments diversos i en alguns casos contraposats. Per tal que les accions de desenvolupament de l'ecoturisme siguin eficaces i al màxim de coordinades possible, caldria com a pas previ que l'administració amb competències en turisme prengué una decisió sobre la manera d'anomenar i promoure el conjunt d'activitats turístiques destinades a conèixer la natura i el paisatge d'una manera sostenible.

- **Establir mecanismes de coordinació entre agents públics i privats relacionats amb l'ecoturisme destinats a fomentar el desenvolupament eficaç d'aquesta modalitat turística**

Aquests mecanismes haurien de garantir la coordinació entre les diverses administracions implicades en la promoció turística, el desenvolupament rural, la planificació territorial i la conservació del medi natural. A priori, doncs, i pel que fa a l'escala autonòmica, els departaments de la Generalitat implicats serien els d'Innovació, Universitats i Empresa; Medi Ambient i Habitatge; Agricultura, Alimentació i Acció Rural; i Política Territorial i Obres Públiques.

A la vegada, aquesta coordinació institucional hauria de garantir que totes les escales territorials hi estiguessin representades, des de la local fins a l'autonòmica, passant per la comarcal i la regional. Així mateix, aquesta coordinació hauria de preveure mecanismes de participació per implicar la població local i les empreses privades en la promoció i el desenvolupament de l'ecoturisme.

La manera com materialitzar aquesta coordinació i qui n'hauria d'assumir el lideratge són aspectes que caldria concretar més endavant. En qualsevol cas, es podrien aprofitar mecanismes i organismes existents, dins dels quals es podria integrar una comissió relacionada amb l'ecoturisme, o bé crear-ne de nous (taules de treball, per exemple). En un cas o altre, el grup resultant podria fer el

paper de *lobby* per promoure aquesta modalitat turística.

A escala de país, un altre mecanisme per garantir o fomentar aquesta coordinació institucional seria per mitjà d'un nou programa estratègic per promoure el desenvolupament de l'ecoturisme, l'elaboració del qual hauria de comptar amb la participació dels principals agents implicats, tot aconseguint que els objectius i les mesures d'impuls resultants fossin comuns i consensuats.

Finalment, a escala de parc natural i d'altres espais protegits amb òrgans gestors, un dels principals instruments de coordinació institucional –que inclou els agents turístics privats– són les cartes europees de turisme sostenible, que caldria estendre i promoure a altres parcs a més dels dos que en disposen actualment (Zona Volcànica de la Garrotxa i Delta de l'Ebre). En cas que es vulguin establir mecanismes de coordinació a altres escales o en indrets on no hi ha un espai protegit que lideri el procés, caldria buscar instruments alternatius.

- **Aprofitar l'elaboració del *Pla director de l'ús turístic de paisatge, els recursos i els espais naturals* per incloure-hi un programa ampli i complet de desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya**

L'elaboració d'aquest Pla és una ocasió immillorable per planificar el desenvolupament de l'ecoturisme a Catalunya. Moltes de les estratègies i mesures incloses en aquest capítol es podrien incorporar en el Pla director i, si calgués, augmentar-ne el grau de concreció.

7.3. Creació, suport i millora dels productes ecoturístics i dels equipaments i serveis associats

Un dels principals esforços de futur ha d'anar destinat a crear nous productes ecoturístics i a consolidar els existents. En aquest sentit, cal tenir en compte que aquests productes no només s'han de crear en espais naturals protegits, tot i que és evident que aquestes àrees són, a priori, les que tenen més potencial.

D'altra banda, les activitats que es practiquen a Catalunya i que s'han identificat com a ecoturístiques tenen potencial per complir, en major o menor mesura, els principis bàsics de l'ecoturisme, de manera que és fonamental establir algun sistema que garanteixi la incorporació d'aquests principis.

Finalment, les activitats ecoturístiques depenen de tot un conjunt d'equipaments i serveis associats que convé millorar i mantenir, o fins i tot crear-ne de nous.

- **Establir mecanismes diversos de suport institucional a empreses i administracions locals per tal que creïn i promoguin activitats ecoturístiques**

Mitjançant els mecanismes que es considerin oportuns (línies d'ajuts pròpies o vinculades a fons europeus,²⁸ crèdits "tous", etc.), caldria donar suport a la creació de nous productes ecoturístics promoguts per la població local, tot garantint que aquests productes incorporin els principis de sostenibilitat de l'ecoturisme.

En una fase inicial, l'Administració, com ja està fent en algun cas,²⁹ podria promoure projectes pilot (que impliquin administracions locals, entitats conservacionistes o de custòdia i sector privat) que fossin viables econòmicament i poguessin servir d'exemple per impulsar altres productes similars.

- **Valorar la creació d'una etiqueta o marca homologada associada a productes o activitats ecoturístiques que integrin aquests principis, atès que un pilar fonamental de**

28. Alguns exemples en aquest sentit serien el programa Emplea Verde de la Fundación Biodiversidad i el Fons Social Europeu, el quart eix del Programa de Desenvolupament Rural 2007-2013 de Catalunya, o la convocatòria de Projectes Innovadors del Servei d'Ocupació de Catalunya i el Fons Social Europeu.

29. Per exemple, la iniciativa de l'ONG AccióNatura de desenvolupar nous productes ecoturístics en una finca de la serra del Catllaràs (Berguedà) on hi té signat un acord de custòdia del territori amb propietaris privats. Aquesta iniciativa compta amb el suport dels ajuts a Projectes Innovadors del Servei d'Ocupació de Catalunya i el Fons Social Europeu.

l'ecoturisme és la integració de principis de sostenibilitat en l'activitat turística

Aquesta marca o etiqueta s'hauria d'associar a les activitats ecoturístiques organitzades per empreses privades i s'hauria de concebre de tal manera que l'obtenció no resultés excessivament feixuga³⁰.

En el cas de serveis associats als productes ecoturístics (allotjaments, càmpings, restauració, etc.), caldria aprofitar les etiquetes existents (i no crear-ne de noves), com ara el distintiu de garantia de qualitat ambiental de la Generalitat de Catalunya, que ja han obtingut diversos serveis d'arreu del país. Així mateix, en el cas dels serveis i activitats oferts pels òrgans gestors dels espais protegits, també existeixen algunes iniciatives, com ara el sistema de qualitat turística en espais protegits (Q de qualitat).³¹

En qualsevol cas, caldria garantir per part del sector públic i privat que la informació referent a aquestes etiquetes es difon adequadament per mitjà dels diversos canals de promoció i comercialització, de manera que el potencial client les pugui conèixer i valorar adequadament i sense que es generessin confusions.

- **Aprofitar la implantació de les cartes europees de turisme sostenible en espais naturals protegits per crear nous productes ecoturístics o donar suport als existents**

Aquest procés podria servir, d'una banda, per reconèixer la tasca de les iniciatives ecoturístiques existents, i, d'una altra, per adequar determinades activitats als principis de sostenibilitat que estableix l'ecoturisme.

- **Crear una xarxa de refugis i aguits per observar fauna**

30. Vegeu taula 3, p. 28, i publicacions com Black i Crabtree (2007), o Hiney (2002).

31. Una certificació que emet l'Instituto para la Calidad Turística Española i que a Catalunya han obtingut els parcs naturals de la zona volcànica de la Garrotxa, el Montseny i Sant Llorenç del Munt i l'Obac, i el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

Aquesta xarxa hauria de complementar els aguaitis i observatoris que hi ha en zones humides i que es destinen sobretot a l'observació d'ocells. Per tant, haurien de permetre observar altres tipus d'ocells (rapinyaires, per exemple) i altres grups faunístics, especialment mamífers, que són els que tenen més atractiu ecoturístic.

Aquests observatoris es podrien situar dins i fora d'espais naturals protegits, i la promoció i gestió hauria de correspondre a les administracions públiques, als òrgans gestors d'àrees protegides i a entitats de custòdia.

- **Promoure rutes i circuits turístics que combinin productes de diferents modalitats turístiques i que incloguin propostes ecoturístiques**

Amb aquest sistema combinat, els productes ecoturístics aconseguirien captar l'atenció de turistes procedents d'altres modalitats, tot augmentant-ne l'interès i la demanda.

Una de les combinacions més evidents i desitjables és la del turisme gastronòmic i l'ecoturisme, de manera que caldria continuar potenciant i donant suport als restaurants que promouen i utilitzen els productes locals i de qualitat. En aquest sentit, les rutes ecoturístiques podrien incorporar visites a agrobotigues on es venguessin productes locals de tota mena: gastronòmics, artesanals, etc. D'aquesta manera també es contribuiria a

mantenir les activitats tradicionals que tenen lloc al medi rural i a donar-hi suport.

- **Millorar l'accessibilitat amb transport públic als espais naturals i a les poblacions properes**

Aprofitant l'experiència d'algunes poques iniciatives reeixides, establir sistemes de transport col·lectiu que acostin el turista als espais naturals (especialment a aquells més ben preparats per acollir turistes) i que alhora beneficiïn la població local.

D'altra banda, caldria millorar l'accessibilitat (amb nous serveis o ampliant els existents i amb preus competitius) a les principals poblacions que donen accés als espais naturals.

- **Establir una senyalització homogènia dels camins i itineraris que transcorren pels espais naturals de Catalunya**

Tot i que aquesta mesura va més enllà de l'ecoturisme, seria convenient simplificar i homogeneïtzar la senyalització de camins i itineraris allà on se superposen excessius senyals d'origens diferents, així com resoldre els dèficits de senyalització que hi ha en alguns espais.

Parc Natural del Delta de l'Ebre

Mirador de fauna, Pont del Través, Delta de l'Ebre.

- **Garantir el manteniment continuat en el temps dels equipaments i les infraestructures associades a les activitats ecoturístiques**

Diversos productes ecoturístics depenen del bon estat d'equipaments i infraestructures, com ara camins, observatoris i aguaites, plafons interpretatius, senyalització, etc. Caldria, doncs, que les entitats encarregades de conservar aquests equipaments disposessin dels recursos necessaris per poder fer-ne un manteniment continuat en el temps.

7.4. Promoció, comercialització i comunicació de l'ecoturisme

Tan important és crear i consolidar productes ecoturístics, com fer-ne una promoció i comercialització eficaç i coordinada. En aquest àmbit, Catalunya pot aprofitar el fet que és una destinació turística consolidada i coneguda, amb nombrosos canals i recursos per fer accions de promoció.

D'altra banda, essent una modalitat relativament nova i poc coneguda a Catalunya, la difusió i comunicació de l'ecoturisme també és fonamental per augmentar-ne el coneixement i la valoració dels principals agents implicats a desenvolupar-lo.

- **Elaborar i aplicar un pla de màrqueting de l'ecoturisme a Catalunya**

Aquest pla hauria d'establir, entre altres aspectes propis d'aquest tipus d'instrument, accions concretes per promoure i comercialitzar els productes ecoturístics catalans aprofitant els nombrosos canals de promoció i comercialització existents, des de les fires turístiques generals o relacionades amb el turisme de natura fins a portals web específics per a aquesta modalitat, tal com ha fet el Consorci Turisme de Catalunya per a altres modalitats turístiques.

Caldria aprofitar la potència turística de Catalunya i promoure l'oferta ecoturística tal com es fa amb altres recursos del país. Així, per exemple, un turista que arribi a qualsevol dels aeroports catalans hauria de rebre fàcilment informació sobre les possibilitats ecoturístiques del país de la mateixa manera

que en rep d'altres modalitats. Aquest pla hauria de facilitar una promoció conjunta i coordinada entre els agents implicats, si més no els del sector públic. En aquest sentit, es podria aprofitar l'experiència del Club de Turisme Actiu de Catalunya i valorar la conveniència de crear un Club d'Ecoturisme de Catalunya amb una filosofia semblant (aquest club es podria vincular als espais naturals protegits i a les empreses adherides a la CETS, per tal de garantir que incorporen els principis de sostenibilitat que caracteritzen l'ecoturisme, vegeu quadre 6, p. 97).

El pla hauria de valorar la conveniència d'elaborar una marca potent d'ecoturisme de Catalunya que fos capaç d'oferir aquestes activitats a un mercat tant interior com a l'exterior, i que portés associats criteris de qualitat i sostenibilitat.

En qualsevol cas, l'objectiu del pla hauria de ser que l'ecoturisme s'integri com una modalitat més, diferenciada, en l'oferta turística de Catalunya.

- **Dur a terme una campanya informativa a gran escala per donar a conèixer l'ecoturisme i els beneficis associats**

Com s'ha vist, una de les principals febleses associades a la promoció de l'ecoturisme és el desconeixement que hi ha o la confusió que genera. Per això, caldria dur a terme una campanya informativa a gran escala difonent aquesta modalitat, sobretot entre els principals agents implicats (vegeu capítol 4).

La població local del medi rural hauria de ser un dels principals destinataris d'aquesta campanya, per tal que valori millor el potencial de futur que té l'ecoturisme atenent als recursos de què disposa el país.

- **Promoure campanyes informatives a escala local o comarcal per donar a conèixer als agents privats que exerceixen activitats turístiques els elements naturals i culturals més atractius de cada indret**

Amb aquestes campanyes s'aconseguiria que els agents privats que exerceixen activitats

turístiques –o que ofereixen serveis complementaris de restauració, allotjament o d'altres– poguessin informar millor els turistes. Alhora, entre la població local aniria augmentant la seva sensibilització vers la necessitat de conservar els recursos ecoturístics. Un bon exemple en són les accions que es realitzen amb aquest objectiu en el marc de les cartes europees de turisme sostenible en espais naturals protegits.

- **Augmentar els esforços i els recursos destinats a la sensibilització i l'educació ambiental de la ciutadania**

Amb l'objectiu d'augmentar la demanda ecoturística interior i, en general, l'interès ciutadà per la natura, i com una mesura transversal que s'escapa dels objectius d'aquest treball, les administracions públiques haurien de continuar dedicant esforços i recursos per augmentar la sensibilització i l'educació ambiental de la ciutadania. Així, per exemple, es podrien desenvolupar activitats i propostes vinculades a l'ecoturisme (com ara concursos o sortides fotogràfiques de natura, una *setmana verda* escolar dedicada a fer activitats en la natura, etc.) a les escoles i a les entitats de lleure, entre d'altres.

7.5. Formació

És clau millorar la formació de tots els agents implicats en el desenvolupament de l'ecoturisme i, sobretot, dels guies turístics.

- **Garantir que els guies turístics vinculats a activitats ecoturístiques disposin de coneixements suficients en l'àmbit turístic i en l'àmbit del medi natural**

A Catalunya l'activitat de guia de turisme està regulada per diversos decrets i per habilitar-se com a tal el Departament d'Innovació, Universitats i Empreses convoca processos selectius. Fins al ara l'habilitació com a guia només s'exigeix per dur a terme guiatge en recintes de museus, de monuments i de conjunts històrics. El temari que regeix els processos selectius, doncs, està molt orientat als coneixements en

matèria cultural (art, història, tradicions, museus i monuments).

De cara al futur caldria exigir aquesta habilitació per exercir de guia d'espais naturals i, en conseqüència, integrar en les proves continguts ambientals i de medi natural (vegeu taula 13). Això comportaria també que qualsevol persona procedent del camp de la biologia o de les ciències ambientals que volgués exercir de guia en espais naturals, s'hagués d'habilitar com a guia oficial, la qual cosa exigiria que adquirís coneixements de gestió de grups turístics i també d'idiomes.

- **Integrar l'ecoturisme en els programes curriculars de diverses activitats formatives existents relacionades amb la natura i el turisme**

La formació universitària relacionada amb el turisme, d'una banda, i la natura i el medi ambient, de l'altra, hauria d'incorporar coneixements en matèria d'ecoturisme. Igualment s'hauria de fer amb altres cursos de matèries diverses, com ara l'educació ambiental o la interpretació del patrimoni natural i cultural.

7.6. Seguiment i avaluació

Com tota activitat econòmica que genera uns beneficis, però que alhora també pot comportar impactes sobre el medi natural, ja prou malmès en alguns indrets del país, és important establir sistemes i indicadors de mesura que permetin fer un seguiment de tots els efectes positius i negatius d'aquesta activitat i introduir-hi correccions i millores en el futur.

- **Establir procediments i indicadors d'avaluació permanent dels impactes que l'ecoturisme pot generar sobre els valors naturals i culturals, així com dels beneficis econòmics associats**

Les activitats ecoturístiques, per definició, han de minimitzar l'impacte que ocasionen sobre els valors naturals i els culturals. Per garantir-ho, caldria promoure estudis (amb els indicadors corresponents) i procediments continuats en el temps que permetessin valorar aquest impacte i que proposessin

Habilitats
<ul style="list-style-type: none"> • Honestat i credibilitat: no inventar-se la informació • Ser rigorós i informar degudament de les característiques del viatge • Puntualitat • Tenir dots comunicatius i educació en el tracte • Ser afable, servicial i amistós, i donar seguretat al grup • Mostrar paciència i fermesa en la presa de decisions • Ser respectuós i alhora tenir bon sentit de l'humor • Exhibir un comportament ètic amb la flora i la fauna.
Característiques
<ul style="list-style-type: none"> • No vestir roba de colors cridaners ni ser sorollós • Caminar a poc a poc i situar bé l'objecte de l'observació • Atendre per igual el grup ajudant a identificar les espècies • Interpretar els hàbitats que es visiten • Conèixer el comportament i els hàbitats de la fauna local • Mantenir els equips d'observació i la resta de material en bones condicions • Tenir un nivell cultural mitjà-alt • Parlar dos o més idiomes, un dels quals l'anglès • Conèixer l'entorn dels espais visitats des d'una perspectiva social i cultural.
Responsabilitats
<ul style="list-style-type: none"> • Ser un model exemplar de comportament ètic per al grup • Limitar la mida del grup a un nombre que minimitzi l'impacte sobre el medi natural i no interfereixi amb altres grups propers • Informar el grup sobre les limitacions o circumstàncies especials de les àrees que es visiten (no sortir dels camins, no utilitzar reclams, etc.) • Assegurar-se que les empreses professionals per a les quals treballa són responsables i anteposen sempre el benestar de la flora i la fauna sobre els seus interessos comercials • Portar registres de les observacions realitzades, documentar presències inusuals d'espècies i enviar aquests registres a les organitzacions conservacionistes o institucions adequades.

Taula 13. Habilitats, característiques i responsabilitats del guia local d'espais naturals
FONT: Garzón (2007).

mesures per reduir-lo en aquells espais naturals on calgués.

De la mateixa manera, caldria promoure estudis (amb els indicadors corresponents) i procediments continuats en el temps per valorar els beneficis econòmics generats pels productes ecoturístics i determinar així la importància i la contribució d'aquesta modalitat turística al desenvolupament dels territoris rurals.

- **Elaborar estudis que permetin conèixer millor la demanda**

ecoturística i, per tant, el perfil dels turistes que visiten Catalunya interessats (o potencialment interessats) a conèixer els espais naturals del país

Caldria aprofitar altres estudis i enquestes que es realitzen periòdicament per obtenir informació sobre la demanda turística i incloure-hi noves variables que permetessin conèixer millor el perfil i les necessitats dels turistes interessats a visitar i conèixer els espais naturals catalans.

8. Referències

8.1. Fonts bibliogràfiques

Aquest apartat inclou totes les referències bibliogràfiques esmentades o citades al llarg del treball i d'altres que també poden ser útils. Algunes de les publicacions estan disponibles a Internet.

DE ANDRÉS, A. et al. (1995). *Manual ECO-TRANS para la mejora de la calidad ambiental de las actividades recreativas en la naturaleza*. Madrid: ECOTRANS-España.

BASORA, X. (2004). "Què és l'ecoturisme? Reflexions i casos pràctics per clarificar un concepte cada vegada més utilitzat", *Cooperació Catalana*, núm. 266. Fundació Roca i Galès.

BASORA, X. (2005). "Tan estrany és l'ecoturisme?", *Sostenible* (www.sostenible.cat, article d'opinió, 24.07.2005). Diputació de Barcelona.

BASORA, X. i SABATÉ, X. (2006). *Custodia del territorio en la práctica. Manual de introducción a una nueva estrategia participativa de conservación de la naturaleza y el paisaje*. Fundació Territori i Paisatge–Obra Social de Caixa Catalunya i Xarxa de Custòdia del Territori.

BIEN, A. (2004). *Una guía simple para la certificación del turismo sostenible y el ecoturismo*. Center for Ecotourism and Sustainable Development.

BLACK, R. i CRABTREE, A. (ed.) (2007). *Quality Assurance and Certification in Ecotourism*. CAB International.

CAMPILLO, X. i FONT, X. (2004). *Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i a l'Aran*. Barcelona: Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible.

CÀNOVES, G.; HERRERA, L., i CUESTA, L. (2006). *El turisme rural a Catalunya: una aposta mediamiental i de qualitat*. Fundació Abertis.

CAPELLÀ, J. (2001). "Islas Medes. La iniciativa local promueve la integración entre desarrollo

y conservación". A: SUNYER, C. (ed.). *Hacia un desarrollo rural sostenible. Iniciativa local y Red Natura 2000*, p. 43-52.

CEBALLOS-LASCURÁIN, H. (1996). *Tourism, ecotourism and protected areas*. Gland (Suïssa): Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (IUCN).

CLOTES, C (2005). *Estudi ecoturístic de l'ós bru als Pirineus, serralada Cantàbrica, Trentino i Abruzzo*. Barcelona: Depana i Fundació Territori i Paisatge. (Inèdit).

DENMAN, R. i ASHCROFT, P. (1997). *Visitor payback. Encouraging tourists to give money voluntarily to conserve the places they visit*. Ledbury i Londres: The Tourism Company.

DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT I HABITATGE (2007). *Medi ambient a Catalunya. Informe 2007*. Barcelona: Departament de Medi Ambient i Habitatge.

DICKIE I.; HUGHES J., i ESTEBAN A. (2006). *Watched like never before... The local economic benefits of spectacular bird species*. Beds (UK): RSPB.

DRUMM, A. i MOORE, A. (2005). *Desarrollo del ecoturismo. Un manual para los profesionales de la conservación. Volumen I. Introducción a la planificación del ecoturismo*. (2a. edició revisada) Virgínia (EUA): The Nature Conservancy.

DRUMM, A. et al. (2004). *Desarrollo del ecoturismo. Un manual para los profesionales de la conservación. Volumen II. Desarrollo y manejo del ecoturismo*. Virgínia (EUA): The Nature Conservancy.

EAGLES, P.F.J. (1995). "Understanding the market of sustainable tourism". A: MCCOOL, S.F.; WATSON, A.E. *Linking tourism, the environment and sustainability, Annual Meeting of the National Recreation and Park Association; 1994 October 12-14*. Minneapolis: Department of

- Agriculture, Forest Service, Intermountain Research Station.
- EPLER, M. (2002). *Ecotourism: principles, practices & policies for sustainability*. Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA, UNEP) i Societat Internacional d'Ecoturisme (TIES).
- EUROPARC-ESPAÑA (2005). *Manual sobre conceptos de uso público en los espacios naturales protegidos*. Madrid: Ed. Fundación Fernando González Bernáldez.
- FARINO, T. i LOCKWOOD, M. (2003). *Traveller's Nature Guides: Spain*. Oxford: Oxford University Press.
- FONT, M. (2005). "Turisme d'observació de balenes". A: *El Temps Setmanari*, núm. 1102. Barcelona.
- FUNDACIÓ D'ESTUDIS SUPERIORS D'OLOT (2002). *Informe sobre les possibilitats turístiques de l'Alta Garrotxa vinculades a l'excursionisme i al turisme científic*. Fundació d'Estudis Superiors d'Olot i Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya. [inèdit]
- GARCIA, M. (2007). "El Cap de Creus. Seguint la ruta de les balenes". A: *Plaers*, suplement del diari *Avui* (20 de maig de 2007).
- GARZÓN, J. (2007). "El Guía-Intérprete Profesional de Naturaleza. Un recurso laboral infrutilizado con gran proyección en España". A: FUNDACIÓN FÉLIX RODRÍGUEZ DE LA FUENTE. *Runa. Convergencia rural naturaleza*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Centro de Publicaciones, p. 300- 306.
- GESNA ESTUDIS AMBIENTALS (2006). *Inventari de recursos naturalístics (fauna) per a l'ecoturisme al Parc Natural de l'Alt Pirineu*. Parc Natural de l'Alt Pirineu. Generalitat de Catalunya. Servei d'Ocupació de Catalunya.
- GUTIÉRREZ PÉREZ, J. (2000). "Competencias del monitor de naturaleza en los espacios naturales protegidos". A: BENAYAS, J. (coord.). *Manual de Buenas Prácticas del Monitor de Naturaleza: Espacios Naturales Protegidos de Andalucía*. Junta de Andalucía. Consejería de Medio Ambiente.
- GUZMÁN, A. i DE ANDRÉS, A. (2007). *Guía para la adhesión de las empresas turísticas a la carta Europea de Turismo Sostenible*. Sevilla: Fundación ANDANATURA.
- GUZMÁN, A. (2009). "La Carta Europea de Turismo Sostenible". Ponència presentada durant les *IV Jornadas de la Red de la Carta Europea de Turismo Sostenible de España y Portugal*. 22-26 d'abril de 2009. La Gomera (Islas Canarias).
- DE LAS HERAS, M. (2003). *La guía del ecoturismo. O cómo conservar la naturaleza a través del turismo*. Madrid: Ediciones Mundi-Prensa. (2a edició revisada.)
- DE LAS HERAS, M. (2008). "Los recursos naturales como fuente de desarrollo turístico sostenible". Dins: *Ecosostenible*, núm. 37 (març 2008), pàg. 11-18.
- HIGHAM, J. (ed.) (2007). *Critical issues in ecotourism: Understanding a complex tourism phenomenon*. Oxford: Elsevier, Butterworth-Heinemann.
- HONEY, M. (ed.) (2002). *Ecotourism & Certification. Setting Standards in Practice*. Washington: Island Press.
- HONEY, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development. Who Owns Paradise?* Island Press. (2a edició revisada.)
- HOYT, E. (2003). *The Best Whale Watching in Europe. A guide to seeing whales, dolphins and porpoises in all European waters*. Unterhaching Alemanya: The Whale and Dolphin Conservation Society.
- KOUCHNER, F. i LYARD, J.P. (2001). *La valorización del turismo de senderismo en los territorios rurales*. Observatorio Europeo Leader II, Comissió Europea. Direcció General d'Agricultura.
- LA ROUCHE, G. P. (2003). *Birding in the United States: a demographic and economic analysis*. US Fish and Wildlife Service.
- LINDBERG, K. (1991). *Policies for maximizing nature tourism's ecological and economic benefits*. Washington D.C.: World Resources Institute.
- LÓPEZ, J. (2008). "El turismo ornitológico en el marco del postfordismo, una aproximación teórico-conceptual". *Cuadernos de Turismo*, núm. 21 (2008), p. 85-111. Murcia: Ediciones de la Universidad de Murcia.

- LÓPEZ MONNÉ, R. (1999). *Senderisme. Camins i senyals*. Tarragona: Arola Editors.
- MALLARACH, J.M.; GERMAIN, J.; SABATÉ, X., i BASORA, X. (2008). *Protegits, de fet o de dret? Primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya*. Barcelona: Institució Catalana d'Història Natural.
- NEL-LO, M. i LLANES, C. (2005). *L'ecoturisme*. Barcelona: Editorial UOC.
- ORGANITZACIÓ MUNDIAL DEL TURISME (2001). *Sustainable Development of Ecotourism: A Compilation of Good Practices*. Organització Mundial del Turisme.
- ORGANITZACIÓ MUNDIAL DEL TURISME (2002). *El Mercado Español del Ecoturismo*. Organització Mundial del Turisme.
- ROE, D.; LEADER-WILLIAMS, N., i DALAL-CLAYTON, B. (1997). *Take Only Photographs, Leave Only Footprints: The Environmental Impacts of Wildlife Tourism*. Wildlife and Development Series No.10, Londres: International Institute for Environment and Development.
- ROS, J.D. (2003). "Turisme i sostenibilitat ambiental a Catalunya". A: MIR, N.; SOLÀ, C. (ed.). *Riscos i amenaces a Catalunya i el món. Informe 2003 de l'Observatori del Risc*. Barcelona: Institut d'Estudis de la Seguretat.
- ROS, J.D. (2007). "Visitar o no visitar: el dilema conservació-freqüentació en la natura". A: *L'altra meitat del medi ambient*. Còrdova: Almuzara.
- SABATÉ, X. (coord.) (2007). *Turisme Sostenible: experiències europees aplicables a Catalunya*. Barcelona: Departament d'Innovació, Universitats i Empresa i Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible.
- SECRETARÍA GENERAL DE TURISMO (2004). *El turismo de naturaleza en España y su plan de impulso*. Madrid: Ministerio de Industria, Turismo y Comercio.
- SERVIDEO, A.; ELEJABEITIA, C.; LÓPEZ YANES, T., i IONI, V. (2003). *Análisis socioeconómico de la industria de observación de cetáceos en Tenerife*. Sociedad Española de Cetáceos.
- SUNYER, C.; MANTEIGA, L. i FPNCYL. (2006). *Emprendedores y empleo en espacios naturales protegidos de Castilla y León*. Valladolid: Fundación Patrimonio Natural de Castilla y León.
- SUNYER, C. (2008). "El turismo de naturaleza beneficia a las economías locales". A: *Eco-sostenible*, núm. 37 (març 2008), p. 27-32.
- TURISME DE CATALUNYA (2009). *Catalunya és actiu i natura. Catàleg Club Turisme Actiu-Natura 2009*. Generalitat de Catalunya. Departament Barcelona: Innovació, Universitats i Empresa.

8.2. Selecció de guies d'ecoturisme de Catalunya i l'Estat espanyol

ARDÈVOL, L. (2005). *Meravelles geològiques del Pallars Sobirà*. Lleida: Arola Editors.

BAS, J.; CURCÓ, A.; ORTA, J. (2005). *Itineraris pels parcs naturals de Catalunya*. Bellaterra: Lynx Edicions.

CANUT, J. (2000). *Fauna del Pallars Sobirà. 11 itineraris per a l'observació de fauna salvatge*. Sort i Barcelona: Consell Comarcal del Pallars Sobirà i Enciclopèdia Catalana.

FERRER, X. (coord.) (2008). *Catalunya. Guia de turisme ornitològic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'innovació, Universitats i Empresa. Consorci Turisme de Catalunya.

LLOBET, T. (2009). *Flora i fauna dels Parcs Naturals: Alt Pirineu, Cap de Creus, Montseny, Delta de l'Ebre*. Figueres: Brau Edicions. (Guies diferenciades.)

LYNX EDICIONS (2005). *Mapa ecoturístic de Catalunya. Escala 1:300.000*. Barcelona: Lynx Edicions.

POLVORINOS, A. (2007). *Rutas de ecoturismo por España*. Madrid: El País Aguilar. Ediciones Santillana.

RAMIS, S.; LORENZO, C.; TORRENT, A. (2008). *Rutes de flora i fauna. Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona i Ara Llibres.

WEST, S. (2007). *Observació d'ocells a Les Terres de l'Ebre*. Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona.

8.3. Pàgines web

Internet s'ha convertit en una font de consulta imprescindible on es pot trobar informació abundant. Tot seguit es presenta un recull d'algunes de les principals pàgines web que poden servir de suport per planificar o promoure activitats ecoturístiques. Les pàgines web estan actualitzades a desembre de 2008.

8.3.1. Organismes internacionals i estatals relacionats amb l'ecoturisme

The International Ecotourism Society (TIES)

www.ecotourism.org

Center on Ecotourism and Sustainable Development

<http://ecotourismcesd.org>

Organització Mundial del Turisme – Turisme sostenible i ecoturisme

www.unwto.org/sdt/
www.unwto.org/sdt/fields/en/destination.php#2

Cimera Mundial de l'Ecoturisme (any 2002)

www.unwto.org/sdt/IYE/index.htm

United Nations Environment Programme – Programa de turisme

www.unep.fr/scp/tourism/

The Nature Conservancy – Programa d'ecoturisme

www.nature.org/aboutus/travel/ecotourism

Conservation International – Programa d'ecoturisme

www.ecotour.org

Sociedad Española de Ecoturismo

www.socecoturismo.com

8.3.2. Recursos ecoturístics a l'Estat espanyol

Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç. Subdirecció de Qualitat i Innovació Turística

www.sgt.tourspain.es

Carta europea de turisme sostenible en espais naturals protegits

www.europarc-es.org/intranet/EUROPARC/preview/cets.html
www.european-charter.org

Sistema de qualitat turística espanyola en espais naturals protegits

www.europarc-es.org/intranet/EUROPARC/preview/sct_enp.html
www.calidadturistica.es

8.3.3. Recursos sobre activitats ecoturístiques a Catalunya

Departament d'Innovació, Universitats i Empresa – Secció sobre turisme

www.gencat.cat/diue/ambits/turisme/index.html

Fundació d'Estudis Superiors d'Olot – Senderisme i cicloturisme

<http://fes.olot.cat/turisme-rural>

Turisme actiu a Catalunya (inclou activitats ecoturístiques)

www.turismedecatalunya.com/turismeactiu

Turisme de Catalunya – Senderisme

<http://senderisme.turismedecatalunya.com>

Turisme de Catalunya – Cicloturisme

<http://cicloturisme.turismedecatalunya.com>

Turisme de Catalunya – Publicacions (inclou una guia de turisme ornitològic)

www.gencat.net/turistex_nou/home_publicacions.htm

Parcs i altres espais protegits de Catalunya

http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/parcs_de_catalunya/

Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona

www.diba.es/parcsn/parcs/home.asp

Fòrum Internacional sobre Ecoturisme i Espais Naturals (Diputació de Barcelona)

www.diba.es/turismelocal/ecoturisme.asp

8.3.4. Organismes catalans de promoció turística (a escala de marca turística)

ConSORCI Turisme de Catalunya
www.gencat.net/turistex_nou

Consell General d'Aran
www.torismearan.org/

Marca Pirineus – Turisme de Catalunya
www.visitpirineus.com

Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida – Ara Lleida
www.lleidatur.com

Patronat de Turisme Costa Brava Girona
<http://ca.costabrava.org>

Diputació de Barcelona. Oficina de Promoció Turística
www.turismetotal.org

ConSORCI de Promoció Turística Costa del Maresme
www.costadebarcelonamaresme.cat

ConSORCI Turisme de Barcelona
www.barcelonaturisme.com

ConSORCI de Turisme del Garraf
www.garraftour.com

Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona
www.costadaurada.org

Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona – Marca Terres de l'Ebre
www.terresdelebre.org

Annexos

Annex 1. Agents participants en les sessions de debat

La taula següent mostra els agents que van participar en les sessions de debat realitzades en el marc d'aquest treball a Barcelona (20 de febrer de 2009) i a Solsona (6 de març de 2009). Els agents estan classificats segons les tipologies principals descrites en el capítol 4. Per a més informació sobre aquestes sessions, consulteu l'apartat 1.6.

Tipologia de l'agent		Agent	Sessió
Sector públic	Organismes responsables de la conservació de la natura i el paisatge	Consorci Delta del Llobregat	BCN
		Departament de Medi Ambient i Habitatge. Servei de Parcs	BCN SSN
		Diputació de Barcelona. Oficina Tècnica de Parcs Naturals	BCN
		Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet	SSN
		Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici	QUI
		Parc Natural de la Serra de Montsant	BCN
		Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa	BCN
		Parc Natural de l'Alt Pirineu	SSN
		Parc Natural de Sant Llorenç del Munt	BCN
		Parc Natural del Cadí-Moixeró	SSN
		Parc Natural del Cap de Creus	BCN
		Parc Natural del Delta de l'Ebre	SSN
		Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà	BCN
	Organismes responsables de la promoció turística i el desenvolupament de l'activitat turística	Ajuntament de Sort. Turisme i esports	SSN
		Consorci Alba Ter	BCN
		Consorci de Formació i d'Iniciatives Cercs-Berguedà	SSN
		Consorci Ripollès Desenvolupament (i Itinerànnia)	BCN
		Consorci Turisme de Barcelona	BCN
		Consorci Valls del Montcau	SSN
		Consorci Vies Verdes de Girona	BCN
		Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural. Direcció General de Desenvolupament Rural	QUI
		Departament d'Innovació, Universitats i Empresa. Subdirecció General de Programació Turística	SSN
		Diputació de Barcelona. Oficina de Promoció Turística	BCN

(Continua)

(Cont.)

Tipologia de l'agent		Agent	Sessió	
Sector públic	Organismes responsables de la promoció turística i el desenvolupament de l'activitat turística	Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre	BCN	
		Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i l'Aran	SSN	
		Observatori de Turisme de Catalunya	BCN	
		Patronat de Turisme Costa Brava Girona	BCN	
		Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona. Marca Terres de l'Ebre	SSN	
		Turisme Val d'Aran	SSN	
		Turisme de Catalunya. Club de Turisme Actiu	BCN	
	Universitats i centres de recerca i formació	Centre de Desenvolupament Rural Integrat de Catalunya (CEDRICAT)	SSN	
		Centre Tecnològic Forestal de Catalunya	SSN	
		Fundació d'Estudis Superiors d'Olot	SSN	
		Universitat Autònoma de Barcelona. Escola Universitària de Turisme i Direcció Hotelera	BCN	
		Universitat Rovira i Virgili. Escola Universitària de Turisme i Oci	SSN	
	Sector privat	Empreses, consultories i agències especialitzades en ecoturisme i altres modalitats properes (turisme actiu, turisme rural)	Confederació del Turisme Rural i l'Agroturisme de Catalunya (TURALCAT)	SSN
			DCB Turisme i Desenvolupament Local	SSN
Idees i Assessorament Turístic			SSN	
Museu de les Papallones de Catalunya			SSN	
Novahima			SSN	
Projecte Ninam			BCN	
Terra Sakra			SSN	
Agents privats de suport a la promoció de l'ecoturisme		Editorial Alpina	BCN	
		Lynx Edicions	BCN	
		Revista <i>Descobrir Catalunya</i>	BCN	
Empreses i associacions turístiques no especialitzades en ecoturisme		Unió Catalana d'Agències de Viatges Emissores (UCAVE)	QUI	
Tercer sector		AccióNatura	SSN	
		Coordinadora d'Organitzadors de Camps de Treball Internacionals de Catalunya (COCAT)	BCN	
		DEPANA (Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural)	BCN	
		Fundació World Nature	SSN	
		Obra Social de Caixa Catalunya. Àrea Territori i Paisatge	BCN	
		Projecte Boscos de Muntanya	SSN	
		SEO/BirdLife Catalunya	SSN	
Xarxa de Custòdia del Territori		SSN		

Taula 14. Agents que van participar en les sessions de debat

FONT: elaboració pròpia.

NOTA: BCN = Barcelona; SSN = Solsona; QUI = Qüestionari individual enviat per correu electrònic.

Annex 2. Programa de les sessions de debat

Les dues sessions de debat, amb el títol “L’ecoturisme a Catalunya: present i futur”, van tenir el mateix programa, que s’exposa a continuació

9.00 h	<p>Benvinguda RAMON ARRIBAS, director del Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible MARIÉN ANDRÉ, coordinadora de l’Observatori de Turisme de Catalunya (en la sessió de Barcelona) JAUME FONT, subdirector general de Programació Turística. Departament d’Innovació, Universitats i Empresa (en la sessió de Solsona)</p>
9.30 h	<p>Sessió introductòria: Marc conceptual de l’ecoturisme i activitats existents a Catalunya pròpies d’aquesta modalitat turística XAVIER BASORA, codirector d’X3 Estudis Ambientals</p>
10.00 h	<p>Com veiem cadascú l’ecoturisme? Treball individual de reflexió Cada participant respondrà un breu qüestionari sobre diversos aspectes de present i futur de l’ecoturisme, que li servirà de guia per als debats posteriors.</p>
10.30 h	<p>El present de l’ecoturisme a Catalunya. Sessió I de treball en grups Els participants es dividiran en grups i compartiran reflexions i aportacions sobre l’estat actual de l’ecoturisme.</p>
11.30 h	<p>Pausa i cafè</p>
12.00 h	<p>El futur de l’ecoturisme a Catalunya. Sessió II de treball en grups Els participants, dividits en grups, reflexionaran sobre el futur de l’ecoturisme i quines mesures es podrien dur a terme per continuar promovent-lo.</p>
13.00 h	<p>Sessió plenària i debat final Posada en comú de les aportacions fetes pels diversos grups.</p>
14.15 h	<p>Cloenda</p>
14.30 h	<p>Dinar</p>

Índex de quadres

Quadre 1. I Jornades d'Ecoturisme i Turisme Rural (Berga, 2002).....	17
Quadre 2. 2002, Any Internacional de l'Ecoturisme	21
Quadre 3. El turisme als parcs naturals d'Andalusia genera més de 70 milions d'euros l'any ..	25
Quadre 4. Algunes dades sobre l'impacte econòmic del turisme de natura	26
Quadre 5. Tipus d'espais naturals protegits com a punts d'atracció ecoturística	30
Quadre 6. La <i>Carta europea de turisme sostenible</i> com a base per a la creació d'un club d'ecoturisme a escala espanyola	97
Quadre 7. Birding Navarra, un exemple de promoció institucional del turisme ornitològic..	100

Índex de taules

Taula 1. Certàmens tècnics sobre ecoturisme realitzats a Catalunya (2000-2008).....	17
Taula 2. Beneficis de l'ecoturisme que contribueixen a millorar la qualitat de vida de les poblacions locals	25
Taula 3. Diferents graus d'integració dels principis que defineixen l'ecoturisme per avaluar activitats	28
Taula 4. Activitats incloses en les tres tipologies de turisme de natura	29
Taula 5. Ecoturisme versus turisme d'aventura	32
Taula 6. Activitats considerades turisme actiu a Catalunya	32
Taula 7. El perfil tipus de l'ecoturista espanyol: característiques principals (any 2001)	35
Taula 8. Categories de recursos ecoturístics propis de Catalunya	37
Taula 9. Sistema d'espais naturals protegits de Catalunya. Figures principals (any 2007)	40
Taula 10. Parcs de Catalunya i nombre de visitants (any 2007).....	41
Taula 11. Activitats turístiques existents a Catalunya que es poden associar a l'ecoturisme ..	44
Taula 12. Principis de turisme sostenible de la Carta europea del turisme sostenible.....	96
Taula 13. Habilitats, característiques i responsabilitats del guia intèrpret local.....	123
Taula 14. Agents que van participar en les sessions de debat	131

Índex de figures

Figura 1. Productes que defineixen Catalunya segons el turista (anys 2005-06)	15
Figura 2. Aspectes més valorats pel turista que visita Catalunya (any 2008)	15
Figura 3. L'ecoturisme en el marc de les diverses modalitats turístiques.....	31
Figura 4. Distribució del nombre de visitants als espais naturals protegits de Catalunya (any 2001).....	42
Figura 5. Nombre de visitants als espais naturals protegits de Catalunya que reben més de 100.000 persones al cap de l'any (any 2001).....	43
Figura 6. Els principals tipus d'agents relacionats amb l'ecoturisme a Catalunya.....	89
Figura 7. Diversitat d'organismes de promoció turística a Catalunya.....	91

Índex de mapes

Mapa 1. Les 10 marques turístiques catalanes.....	14
Mapa 2. Espais del Pla d'espais d'interès natural (PEIN) i de la xarxa Natura 2000 (any 2007)....	39
Mapa 3. Principals zones d'interès per al turisme ornitològic.....	99

Resumen ejecutivo

Interés y objetivos del trabajo

Cataluña es una de las regiones turísticas líderes a escala mundial, tanto desde el punto de vista de la oferta como del número de turistas que recibe, siendo el principal destino turístico del Estado español y una de los más importantes de Europa. Esta importancia del turismo en la economía catalana se ha traducido en la aportación de más del 12 % del producto interior bruto (PIB) del país, y también en la generación de importantes impactos sobre el territorio por el hecho de seguir un modelo poco sostenible.

Además, Cataluña dispone de un rico patrimonio natural y cultural, una elevada diversidad paisajística y un medio rural y de montaña de calidad que, juntamente con las condiciones climáticas, la gastronomía y las tradiciones, contribuyen a hacerlo atractivo para un turismo de calidad.

Así, desde el CADS y el Departamento de Innovación, Universidades y Empresa –a través de la Dirección General de Turismo y el Observatorio de Turismo de Cataluña- se inicia un proceso de evaluación y debate del modelo turístico de nuestro país, centrado en el patrimonio natural y el paisaje, en un momento de reconversión de muchos sectores económicos y particularmente el turístico, con el fin de evitar la estacionalización o la concentración excesiva tanto de los beneficios económicos como de los impactos causados por la masificación.

En este proceso de cambio que abre buenas oportunidades, el ecoturismo, modalidad todavía incipiente y con gran potencial, se entrevé como parte importante de un nuevo modelo de turismo en Cataluña; una modalidad capaz de generar más valor añadido para los espacios naturales, potenciar su conservación y beneficiar a sus comunidades, generalmente con pocas oportunidades laborales y en proceso de despoblamiento.

La elaboración del trabajo ha comportado una investigación documental profunda y exhaustiva y ha contado con la participación de un gran número de agentes públicos y privados relacionados con el ecoturismo en Cataluña, por medio de dos sesiones de debate organizadas durante el primer trimestre de 2009.

Los objetivos del trabajo consisten en clarificar las bases conceptuales del ecoturismo, aproximar su grado de desarrollo en Cataluña, diagnosticar la situación actual a partir de las visiones de los principales agentes implicados y apuntar estrategias y medidas que sirvan de guía para definir las actuaciones futuras de desarrollo del ecoturismo en nuestro país.

¿Qué es el ecoturismo?

El término ecoturismo –traducción de la palabra anglosajona *ecotourism*– se utiliza en Cataluña desde hace pocos años, siendo el mundo académico y distintas entidades conservacionistas quienes más frecuentemente se han referido a él. En cambio, las administraciones públicas lo utilizan poco. Si bien puede parecer un concepto que sigue la moda verde de los términos precedidos del prefijo *eco-*, en realidad tiene detrás unos fundamentos teóricos y prácticos desarrollados por numerosos estudios e investigaciones y además cuenta con el apoyo de instituciones públicas, entidades no gubernamentales y empresas privadas de muchos países de todo el mundo.

La definición adoptada oficialmente por la Unión Internacional para la Conservación de la Naturaleza (UICN) describe el ecoturismo como

Una forma ambientalmente responsable de viajar o visitar áreas naturales poco alteradas con el objetivo de disfrutar, apreciar y estudiar sus atractivos naturales y manifestaciones culturales asociadas –presentes y pretéritas–, mediante un proceso que promueve la conservación, tiene un bajo impacto ambiental y promueve una implicación social y económica beneficiosa para las poblaciones locales.

La motivación central del ecoturista, a diferencia de otras modalidades que también se practican en espacios naturales, es contemplar, disfrutar y conocer las distintas manifestaciones de la naturaleza y el paisaje: especies de fauna o flora emblemáticas o

difíciles de observar, ecosistemas raros o con algún interés especial, paisajes sublimes, singulares o de gran belleza cromática, formas geológicas espectaculares o poco frecuentes, etc.

Aunque el ecoturismo se puede practicar en cualquier espacio o paisaje natural con un cierto interés, tiene lugar sobretodo en espacios naturales protegidos legalmente, como los parques nacionales y parques naturales.

Por otra parte, a escala internacional se han consensuado una serie de principios básicos que deben ser cumplidos para considerar que una actividad turística se enmarca en esta modalidad. Estos principios hacen del ecoturismo una forma de turismo sostenible, puesto que:

- Contribuye a conservar el patrimonio natural y cultural de los lugares que se visitan.
- Contribuye a mejorar la calidad de vida de las poblaciones locales, incluyéndolas en los procesos de planificación del ecoturismo y promueve que sean empresas pequeñas y de propiedad local las que se beneficien de los ingresos derivados.
- Procura reducir al máximo los impactos negativos sobre el entorno natural y respeta la cultura y las tradiciones locales.
- Incluye elementos interpretativos y educativos para informar y concienciar a los turistas sobre la necesidad de conservar la naturaleza, la biodiversidad y el patrimonio cultural asociado.

Se podría pensar que en Cataluña no es adecuado utilizar el término *ecoturismo* (así lo creen distintos agentes turísticos) y que quizás sería más apropiado utilizar el término *turismo de naturaleza* o alguno equivalente. Frente a este posicionamiento, hay tres razones que justifican la apuesta de este trabajo por el término *ecoturismo*.

- 1) El concepto goza de reconocimiento internacional, con lo cual es más fácil la identificación de actividades incluidas en esta modalidad tanto dentro como fuera de nuestras fronteras.
- 2) El término *turismo de naturaleza*, que podría ser la alternativa, se suele referir al conjunto de modalidades turísticas que se practican en el medio natural e incluyen al ecoturismo, pero también otras modalidades con una motivación y unos requisitos diferentes del ecoturismo.
- 3) El ecoturismo bien aplicado y desarrollado garantiza, a diferencia de otras modalidades que se practican en la naturaleza, la integración de unos principios de sostenibilidad y conservación de los recursos naturales.

A pesar de todo, más allá de la denominación que se escoja, lo más importante es garantizar que las actividades ecoturísticas que se impulsen en el futuro en Cataluña integren los principios de sostenibilidad indicados.

El ecoturismo, complemento de otras modalidades turísticas relacionadas con la naturaleza

En Cataluña frecuentemente se confunde el ecoturismo con el turismo rural y el turismo activo, aunque en realidad son modalidades turísticas diferentes a pesar de compartir el escenario donde tienen lugar (el entorno natural y rural). De hecho, las distintas modalidades turísticas que se practican en el medio natural se han agrupado en algunos estudios con el concepto *turismo de naturaleza*.

La diferencia principal del ecoturismo frente a otras modalidades turísticas consiste en lo que motiva al ecoturista a viajar. Si en el caso del ecoturismo es visitar áreas naturales y observar los elementos que las integran, en el caso del turismo activo (o de aventura) consiste en realizar actividades deportivas de distinta intensidad física y que en algunos casos conllevan una dosis de riesgo. Lo mismo ocurre con el turismo rural, cuya motivación principal es entrar en contacto con entornos y actividades rurales.

Por otra parte, se confunde el ecoturismo con el turismo sostenible, pero el primero es una modalidad turística como cualquier otra, mientras que el segundo comporta un conjunto de requisitos de sostenibilidad que se pueden y se deberían aplicar a cualquier segmento del mercado turístico; en este sentido, podríamos hablar de turismo rural sostenible, turismo urbano sostenible, turismo cultural sostenible, turismo activo sostenible, etc.

A pesar de esta necesidad de diferenciación conceptual respecto a otras modalidades turísticas que se practican en el entorno natural y rural, hay que remarcar la relación complementaria entre el ecoturismo y otras modalidades. Esto se explica porque en países tan humanizados como el nuestro, un mismo paquete turístico puede incluir actividades ecoturísticas y, al mismo tiempo, actividades propias del turismo rural, cultural o gastronómico, entre otros.

En algunas de las comarcas y lugares más despoblados de Cataluña, el ecoturismo se convierte en una

buena alternativa al desarrollo local sostenible, capaz de aportar nuevos ingresos. En destinos turísticos más consolidados –como, por ejemplo, en las zonas de montaña con una oferta importante de turismo de nieve-, el ecoturismo se podría potenciar como una estrategia para reconvertir o complementar otras actividades turísticas existentes (por ejemplo, el esquí)

Actividades ecoturísticas que se practican en Cataluña

Diferenciar las actividades propiamente ecoturísticas entre el gran número de experiencias turísticas que se ofrecen y se practican en el medio natural es una tarea difícil. A pesar de esto, este trabajo hace un esfuerzo por clarificar el concepto e identifica las actividades turísticas existentes en Cataluña que se podrían considerar propias del ecoturismo.

Aunque las tipologías de actividades identificadas tienen el potencial para cumplir, en mayor o menor medida, los principios básicos del ecoturismo, sería necesario valorar, caso por caso (es decir,

para cada iniciativa concreta), hasta qué punto la actividad, cuando se planifica y se ejecuta, integra estos principios.

Atendiendo a esta amplia diversidad de actividades potencialmente ecoturísticas pero con un grado de desarrollo y consolidación variable, sería apropiado agruparlas en una única modalidad turística (el ecoturismo), hecho que permitiría crear una oferta más unificada y generar una diferenciación respecto a otras actividades que no presentan las garantías de sostenibilidad del ecoturismo.

El potencial ecoturístico de Cataluña

Uno de los puntos fuertes más importantes de Cataluña para la práctica del ecoturismo es la gran diversidad que tiene el patrimonio natural del país y que, además, se concentra en un ámbito territorial relativamente pequeño. Un mismo turista puede disfrutar, sin tener que llevar a cabo grandes desplazamientos, de un medio natural va-

Ámbito	Tipologías de actividades
Ecoturismo con voluntad de observar y contemplar elementos concretos del medio natural o una combinación de ellos (paisajes)	<ul style="list-style-type: none"> • Observación de mamíferos terrestres • Observación de aves (turismo ornitológico) • Observación de cetáceos • Turismo de mariposas e insectos • Observación de flora y rutas por bosques singulares • Itinerarios por áreas de interés geológico, geomorfológico y paleontológico • Visitas a cuevas y simas • Itinerarios señalizados por espacios naturales y paisajes de interés • Senderismo y travesías de montaña • Cicloturismo en el que prevalece el descubrimiento del paisaje • Paseos y excursiones a caballo por áreas de interés natural • Contemplación de paisajes terrestres desde medios de transporte motorizados integrados en el medio natural • Excursiones por espacios fluviales y marinos en kayak, piragua u otros medios no motorizados • Rutas por espacios fluviales y marinos con medios de transporte motorizados (barcos y otras embarcaciones) • Exploración de fondos marinos • Buceo en embalses y lagos de alta montaña • Viajes y safaris de fotografía de la naturaleza • Observación astronómica.
Ecoturismo con voluntad expresa de formación o de apoyo a la conservación de la naturaleza	<ul style="list-style-type: none"> • Actividades organizadas por los órganos gestores o por los centros de interpretación de los espacios naturales protegidos o por otros centros de educación ambiental • Voluntariado en espacios naturales para participar en actuaciones de conservación del medio natural • Ecoturismo científico.

Actividades turísticas existentes en Cataluña que se pueden asociar al ecoturismo

riado, una biodiversidad elevada, muchos espacios naturales protegidos y una importante riqueza geológica y paleontológica. A pesar de ello, Cataluña todavía no es un país suficientemente conocido a escala internacional por sus espacios naturales y, desde el punto de vista del ecoturismo, tiene que competir con destinos considerados más *exóticos*.

De los recursos vinculados a la fauna salvaje, las aves son las que tienen un atractivo más elevado en Cataluña. La posibilidad de ver una gran variedad de ellas con relativa facilidad, la distribución que tienen a lo largo del territorio catalán y la presencia de especies raras o amenazadas, hacen de éste un buen recurso a aprovechar. Pero Cataluña también dispone de otros recursos ecoturísticos, como los mamíferos terrestres y los cetáceos (con diferentes grados de dificultad para observarlos), la flora alpina y las orquídeas, las mariposas, el patrimonio geológico y los bosques propios de los climas fríos (bosques de alta montaña, hayedos, robledales húmedos) y de climas mediterráneos (encinares, alcornocales), entre otros.

La conservación y la buena gestión de los recursos naturales son un factor clave a la hora de garantizar un desarrollo adecuado del ecoturismo, puesto que en todo el mundo y también en Cataluña, se han documentado numerosos efectos negativos de la práctica turística en espacios naturales. Por lo tanto, es imprescindible dedicar todos los instrumentos y los recursos necesarios para evitar la degradación de los recursos naturales y para garantizar que el ecoturismo contribuye a conservarlos.

Por otra parte, Cataluña, por el hecho de ser un destino consolidado, dispone de una infraestructura turística potente que permite (con adaptaciones y mejoras) un desarrollo adecuado del ecoturismo. Esta infraestructura se traduce, por ejemplo, en una oferta de alojamiento importante –sobre todo vinculada al turismo rural– y en una gran capacidad de promoción turística gracias a la tarea de numerosos organismos públicos (a través de páginas web, oficinas de información turística, campañas publicitarias, presencia en ferias, etc.) A estos elementos hay que añadir una red de caminos extensa (todavía infrutilizada) que en parte tiene su origen en las distintas actividades tradicionales que se han llevado a cabo en el medio rural.

Los agentes relacionados con el ecoturismo

Desde el punto de vista institucional, se dispone de un conjunto de agentes sociales relacionados con el turismo y el medio natural que facilitarían una promoción más importante del ecoturismo. Estos agentes son organizaciones y entidades, públicas y privadas, que, por ellas mismas o por su capacidad de influencia, pueden tener un impacto en el impulso del ecoturismo.

En el ámbito del medio natural, destacan los organismos responsables de la conservación de la naturaleza y el paisaje, entre los que se encuentran los órganos gestores de los espacios naturales protegidos, las numerosas organizaciones conservacionistas y de custodia del territorio –que dan a conocer los valores naturales del país–, los centros excursionistas –que contribuyen a señalar, mantener y dar a conocer rutas y caminos–, y las universidades –que aportan conocimiento e investigación.

En el ámbito del turismo, destacan los organismos responsables de la ordenación turística y del desarrollo rural, los numerosos organismos de promoción turística y los agentes privados que desarrollan (o pueden desarrollar en el futuro) su actividad turística en el ámbito del ecoturismo: empresas de guías y senderismo, empresas de turismo activo y de ecoturismo, operadores y agencias de viajes especializados, organizaciones no gubernamentales, alojamientos rurales, etc.

A lo largo del trabajo se ha constatado una falta de coordinación y de estrategia conjunta entre los agentes implicados en el ecoturismo. Una debilidad que se materializa, por ejemplo, en la poca comunicación que existe entre las administraciones con competencias sobre turismo y las que tienen competencias en conservación de la naturaleza o en los conflictos que a veces surgen entre las empresas de turismo, la población local y las administraciones que gestionan las áreas protegidas. Así pues, con el fin de promover y desarrollar con éxito el ecoturismo, será necesaria una buena comunicación y colaboración entre todos ellos.

La promoción institucional del ecoturismo

Un avance importante lo ha constituido el *Plan estratégico del turismo en Cataluña 2005-2010*, que re-

conoce la oportunidad de aprovechar la riqueza y diversidad de recursos naturales de Cataluña para el desarrollo del turismo y permitiría abrirse a nuevos segmentos turísticos, diversificar los productos y favorecer la desestacionalización. Por este motivo, uno de los objetivos del Plan es “desarrollar el potencial turístico de los espacios naturales desde el respeto a la conservación de su biodiversidad” y se propone elaborar un *Plan director del uso turístico del paisaje, los recursos y los espacios naturales*. Este trabajo podría ser un primer paso hacia la elaboración del plan director en cuestión.

Aunque en Cataluña existen distintas iniciativas y productos que se pueden considerar ecoturísticos, el ecoturismo es una modalidad poco promocionada en relación a otras que están mucho más consolidadas. A pesar de ello, en los últimos años, las administraciones han empezado a promover el ecoturismo y, en general, el turismo en espacios naturales.

Las administraciones públicas catalanas también han impulsado estudios técnicos relacionados directamente o indirectamente con el ecoturismo en Cataluña. Un estudio reciente es el *Atlas del turismo en Cataluña*, promovido por el Departamento de Innovación, Universidades y Empresa. Algunos espacios naturales protegidos han elaborado estudios específicos sobre el potencial ecoturístico de los ámbitos respectivos; en este sentido destaca, por ejemplo el *Inventario de recursos naturalísticos (fauna) para el ecoturismo en el Parque Natural del Alt Pirineu*.

Por otra parte, la Carta Europea de Turismo Sostenible (CETS) en espacios naturales protegidos es una iniciativa institucional de gran interés para desarrollar y promover productos ecoturísticos (y de otros tipos). Se trata de una acreditación de ámbito europeo que otorga la Federación Europarc a los espacios naturales protegidos que han demostrado su compromiso práctico con el turismo sostenible trabajan-

do en equipo y elaborando y ejecutando una estrategia turística y un plan de acción adaptados a las particularidades del territorio y destinados a mejorar la viabilidad ambiental, social y económica del turismo. Dos espacios protegidos catalanes han recibido de momento la acreditación de la CETS: el Parque natural de la Zona Volcánica de la Garrotxa y el Parque natural del Delta del Ebro. Asimismo, los parques naturales de Sant Llorenç del Munt i l'Obac y el del Montseny esperan obtenerla en los próximos años. Entre las actuaciones previstas en los planes de acción de cada espacio, se incluyen iniciativas relacionadas con la promoción de productos de ecoturismo.

La presencia de productos ecoturísticos en los portales web de las marcas turísticas también se ha considerado un buen indicador del grado de promoción institucional de esta modalidad. La promoción del ecoturismo a través de estos portales es mayoritariamente de grado medio en una escala cualitativa bajo-medio-alto. La marca turística Terres de l'Ebre es la única que utiliza el término *ecoturismo*.

Finalmente, cabe destacar numerosas iniciativas institucionales para promover algunas de las actividades ecoturísticas más conocidas. El senderismo y el cicloturismo, juntamente con el turismo ornitológico y el turismo fluvial, son algunas de las actividades que disfrutan de un impulso específico de los organismos catalanes de promoción turística.

Estrategias para desarrollar el ecoturismo en el futuro

A título orientativo, el trabajo propone un conjunto de estrategias y medidas que los agentes y las administraciones implicadas en el fomento del ecoturismo y la conservación de la naturaleza pueden tener en cuenta en el momento de definir y aplicar políticas, leyes, programas y actuaciones relacionadas.

Àmbito	Estrategias y medidas
Recursos naturales: conservación y gestión	<ul style="list-style-type: none"> • Establecer mecanismos que sirvan para garantizar que el ecoturismo contribuye de manera directa a la conservación de los espacios naturales. • Aumentar los recursos económicos que reciben los órganos gestores de los espacios protegidos y que tienen que ir destinados a conservar el patrimonio natural y a mejorar y reforzar la gestión de su uso público y las actividades ecoturísticas. • Garantizar la aplicación de las regulaciones previstas en los planes de gestión de los espacios protegidos relacionadas con el control de las actividades turísticas y la minimización de los impactos que causan sobre el medio natural. • Estudiar la posibilidad de delimitar grandes áreas libres de caza –y pesca– para favorecer la presencia de fauna y facilitar su observación, así como de pequeñas reservas forestales, situadas en bosques singulares, que sólo puedan ser visitadas con los permisos correspondientes.
Coordinación institucional y planificación	<ul style="list-style-type: none"> • Resolver el debate conceptual alrededor del término <i>ecoturismo</i> y apostar por un concepto que esté tan consensuado como sea posible. • Establecer mecanismos de coordinación entre agentes públicos y privados relacionados con el ecoturismo, destinados a fomentar su desarrollo eficaz. • Aprovechar la elaboración del <i>Plan director del uso turístico del paisaje, los recursos y los espacios naturales</i> para incluir un programa de desarrollo del ecoturismo.
Creación, soporte y mejora de los productos ecoturísticos y de los equipamientos y servicios asociados	<ul style="list-style-type: none"> • Establecer mecanismos de apoyo institucional a empresas y administraciones locales para que creen y promuevan actividades ecoturísticas. • Puesto que un fundamento del ecoturismo es la integración de principios de sostenibilidad, valorar la creación de una etiqueta o marca homologada asociada a actividades ecoturísticas que integren estos principios. • Aprovechar la implantación de las cartas europeas de turismo sostenible en espacios naturales protegidos para crear nuevos productos ecoturísticos o dar soporte a los existentes. • Crear una red de refugios y observatorios para observación de fauna. • Promover rutas y circuitos turísticos que combinen productos de diferentes modalidades turísticas y que incluyan propuestas ecoturísticas. • Mejorar el acceso en transporte público a los espacios naturales y a las poblaciones cercanas. • Establecer una señalización homogénea de los caminos e itinerarios que transcurren por los espacios naturales de Cataluña. • Garantizar el mantenimiento continuado en el tiempo de los equipos y las infraestructuras asociadas a las actividades ecoturísticas.
Promoción, comercialización y comunicación del ecoturismo	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborar y aplicar un plan de marketing del ecoturismo en Cataluña. • Llevar a cabo una campaña informativa a gran escala para dar a conocer el ecoturismo y los beneficios asociados. • Promover campañas informativas a escala local o comarcal para dar a conocer a los agentes privados que ejercen actividades turísticas, los elementos naturales y culturales más atractivos en cada localidad. • Aumentar los esfuerzos y los recursos destinados a la sensibilización y educación ambiental de la población.
Formación	<ul style="list-style-type: none"> • Garantizar que los guías turísticos vinculados a actividades ecoturísticas dispongan de conocimientos en el ámbito turístico y en el ámbito del medio natural. • Integrar el ecoturismo en los programas curriculares de distintas actividades formativas existentes relacionadas con la naturaleza y el turismo.
Seguimiento y evaluación	<ul style="list-style-type: none"> • Establecer procedimientos e indicadores de evaluación permanente de los impactos que el ecoturismo puede generar sobre los valores naturales y culturales, así como de los beneficios económicos asociados. • Elaborar estudios que permitan conocer mejor la demanda ecoturística y, por tanto, el perfil de los turistas que visitan Cataluña interesados (o potencialmente interesados) en conocer los espacios naturales del país.

Executive summary

Interest and objectives of the work

Catalonia is one of the leading tourist regions at a world scale, both from the point of view of the offer and in number of visitors, as it is the main tourist destination in the Spanish State and one of the most important ones in Europe. The importance of tourism in Catalan economy is remarkable since it represents more than 12% of the gross domestic product (GDP) of the country but also because of the fact that it generates a strong impact on the territory as a result of a poor model in terms of sustainability.

Furthermore, Catalonia has a rich natural and cultural heritage, high landscape diversity and quality rural and mountain environments that, together with the climate, gastronomy and traditions, contribute to make it attractive for a type of tourism based on quality.

Thus, from the CADS and the Department of Innovation, Universities and Enterprise –through its General Direction of Tourism and the Observatory of Tourism of Catalonia– a process was initiated in order to evaluate and debate about the tourist model of our country, targeted on the natural heritage and landscape, in a moment of re-conversion of many sectors of economy and, particularly, the tourism sector. This debate had in mind the objective of avoiding seasonality or excessive concentration of the economical gains and the number of tourists, which peak in certain periods of the year.

In this process of change that opens new opportunities, ecotourism, a modality still in its infancy and with a great potential of growth, is seen as an important part of a new model of tourism in our country; this is a modality able to generate more added value for natural reserves and the landscape, strengthen conservation and benefit local people, which usually enjoy few work opportunities and in declining numbers in rural areas.

The objectives of this work are to clarify the conceptual bases of ecotourism, make a profile of its level of development in Catalonia, diagnose the current situation from the visions of the main agents involved and design strategies and measures that can be used as a route map to develop ecotourism in the future in our country.

The compilation of this work has meant a deep and comprehensive documental research and has involved the participation of a great number of public and private agents related to ecotourism in Catalonia through two debate sessions that took place during the first quarter of 2009.

What is ecotourism?

The term ecotourism has only recently started to be used, especially by the academic world and some conservation organizations. On the contrary, public administrations don't use it very often. In spite of it being a concept that seems to follow the green trend of terms preceded by the prefix eco-, it actually has a background with theoretical and practical foundations developed by many studies and investigations. Moreover, public institutions, non-governmental agencies and private companies in many countries of the world support the use of this term.

The definition that the International Union for Conservation of Nature (IUCN) describes ecotourism as

Environmentally responsible travel to natural areas, in order to enjoy and appreciate nature (and accompanying cultural features, both past and present) that promote conservation, have a low visitor impact and provide for beneficially active socio-economic involvement of local peoples.

The main motivation of the ecotourist, different from that of other type of tourists that also visit natural areas, is to see, enjoy and learn about the

diverse manifestations of nature and the landscape; animal or plant species which are remarkable or difficult to watch, rare ecosystems or with a particular interesting aspect, pristine, singular or colorful landscapes, spectacular or unusual geological forms, and so forth.

In spite that ecotourism can be practiced in any natural area or landscape with a certain degree of interest, it takes place more often in legally protected natural areas, such as national and natural parks.

At the international scale, a series of basic principles have been agreed upon that must be fulfilled in order that a tourist activity can be considered as belonging to this modality. These principles turn ecotourism into a way of sustainable tourism, since it:

- Contributes to preserve natural and cultural heritage of the places that are visited.
- Contributes to improve the quality of life of the local populations, including them in the processes of planning of ecotourism and promotes that small and locally owned companies are those that benefit from the resulting income.
- Reduces as much as possible the negative impact on the natural environment and respects the local culture and traditions.
- Includes interpretative and educational elements to inform and bring visitor's attention towards the need to preserve nature, biodiversity and the associated cultural heritage.

One could think that in Catalonia it is not appropriate to use the term *ecotourism* (some tourist agents think so) and that it might be more convenient to use the term *tourism of nature* or equivalent. In this issue, there are three main reasons that justify the fact that this work has chosen the term *ecotourism*:

- 1) The concept is known internationally and the activities included in this modality are easy to identify both inside and outside our borders.
- 2) The term *tourism of nature*, which could be the alternative, usually refers to a set of modalities of tourism that also take place in the natural environment and include ecotourism but also other modalities with motivations and requirements clearly different from those of ecotourism.
- 3) Ecotourism –if it is correctly developed and applied– guarantees the integration of a number of principles of sustainability and of conservation of natural resources which are not often observed by other tourism modalities.

Nevertheless, beyond the exact denomination that is finally chosen, the most important issue is to guarantee that the ecotourism activities that will be promoted in Catalonia in the future will integrate the sustainability principles that have been mentioned.

Ecotourism as a complement of other modalities of tourism related to nature

In Catalonia, there is often confusion between ecotourism, rural tourism and active tourism, in spite of them being different tourist modalities. This confusion is understandable to certain extent since they all share the scenario where they take place (the natural and rural environment). In fact, different tourist modalities that are practiced in the natural environment have been grouped in some studies under the concept *tourism of nature*.

The main difference between ecotourism and other touristic modalities is what motivates the ecotourist to travel. The ecotourist wants to visit natural areas and watch the natural elements that are part of them but in the case of active tourism (or adventure tourism) it is to do different kinds of sports of a certain physical intensity, which, in some cases, involve some risk. The same can be said about rural tourism, which is mainly intended to come into contact with rural environments and activities.

On the other hand, ecotourism is often confused with sustainable tourism but while the former is a tourism modality like any other the latter entails a collection of requisites of sustainability that can be –and should be– applied to any other segment of the tourist market; in this sense, we could talk about sustainable rural tourism, sustainable urban tourism, sustainable cultural tourism, sustainable active tourism and so forth.

In spite of this need of conceptual differentiation in front of other tourist modalities that take place in the natural and rural environment, the relationship between ecotourism and other modalities must be stressed. This is easily explained by the fact that in a highly man-modified environment such as ours a tourist package can include a collection of ecotourist activities coupled with other activities that are more likely to belong to rural, cultural or gastronomic tourism among others.

In some of the most sparsely populated counties and places of Catalonia, ecotourism becomes a good alternative of local sustainable development able to supply people with new income. In the most consolidated tourist destination –like, for example, the mountain areas with an important offer of snow tourism- ecotourism could be further promoted with a strategy to restructure or complement other existing tourist activities (such as skiing).

Existing ecotourism activities in Catalonia

To spot the properly defined ecotourist activities from the big choice of tourist experiences that are offered and practiced in the natural environment is a difficult task. However, this work makes an effort to clarify the concept and identifies those existing tourist activities in Catalonia that could be considered as pertaining to ecotourism.

The activities that have been identified here have the potential to fulfill the basic principles that define ecotourism, however, it should be evaluated in each case (that is, each particular activity) to what

extend the activity integrates this principles when it is planned and executed.

Given this wide range of activities that are potentially part of ecotourism but with a variable development and consolidation, it would be appropriate to group them in one single tourist modality (ecotourism), which would allow to create a more differentiated offer and separate it from other activities that do not have the guarantees of sustainability that ecotourism has.

The ecotourist potential of Catalonia

One of the most important strong points of Catalonia as far as ecotourism is concerned, is the enormous diversity of its natural heritage and, interestingly, its concentration in quite a small territory. One given tourist can enjoy, without having to travel large distances, a diverse natural environment, great biodiversity, many nature reserves and an important geological and paleontological richness. However, Catalonia is not yet a known country in the international scale regarding its natural

Scope	Activity
Ecotourism with the target of observing particular elements of the natural environment or a combination of all of them (landscapes)	<ul style="list-style-type: none"> • Observation of terrestrial mammals. • Birdwatching (ornithological tourism). • Whale and dolphin watching. • Observation of butterflies and insects. • Observation of flora and walks through singular woods. • Walks in areas of geological, geomorphologic and paleontological interest. • Visits to caves and caverns. • Signaled trails in nature reserves and scenic landscapes. • Mountain hiking. • Bicycle tourism in which scenery observation prevails. • Walks and excursions on horse in areas of natural interest. • Observation of scenic landscapes with motorized transport integrated in the natural environment. • Kayaking or sailing in non-motorized transport in rivers and seas. • Routes in rivers and seas with motorized transport (ship or other kind of boat). • Exploration of the sea bottom. • Diving in reservoirs and mountain lakes. • Travels and photosafaris. • Astronomic observation.
Ecotourism with educational purposes or to support the conservation of nature	<ul style="list-style-type: none"> • Activities organized by the management bodies or the interpretation centers of the nature reserves or other centers of environmental education. • Volunteer stays in nature reserves to cooperate in activities of conservation of the natural environment. • Scientific ecotourism.

Existing tourist activities in Catalonia that can be associated to ecotourism

areas and, from the ecotourism point of view, it must compete with other destinations that are considered more *exotic*.

From the ecotourist resources related to wildlife, birds are those that are most attractive in Catalonia. The possibility of watching a large variety of them in a very accessible way, their distribution in the Catalan territory and the presence of rare or endangered species, are the main points that turn birdwatching into a good resource to take advantage of. But there are other ecotourist resources, such as land mammals and whales and dolphins (with different degrees of observation difficulty), alpine flora and orchids, butterflies, geological heritage, wet woods (high mountain woods, beech woods, wet oak woods) and Mediterranean dry woods (holm and cork oak woods), among others.

The conservation and good management of natural resources are key factors when an appropriate development of ecotourism must be guaranteed, since anywhere in the world and also in Catalonia, many negative effects have been documented about the practice of tourism in natural areas. As a result, we need to dedicate all the necessary resources and tools to avoid the degradation of our natural resources and to guarantee that ecotourism contributes to their preservation.

On the other hand, Catalonia, since it is a consolidated destination, has a powerful tourist infrastructure that allows (with adaptations and improvements) an adequate development of ecotourism. This infrastructure can be seen, for example, in a large accommodation offer –mainly linked to rural tourism– and in a great capacity of tourist promotion thanks to the task of many public organisms (via web pages, tourist information offices, advertisement campaigns, trade shows and so forth). To this elements it must be added a wide trail network (still underused) that in part has its origin in the traditional activities of rural areas that were common in the past.

The agents related to ecotourism

From the institutional point of view, the country has a whole set of social agents related to tourism and the environment that would boost a better promotion of ecotourism. These agents are organi-

zations and entities, both public and private, which by themselves or because of their capacity of influence, can have a strong impact in the development of ecotourism.

In the area of the natural environment, the organisms responsible for the conservation of nature and the landscape have an obvious leading role. These organisms include the management bodies of protected nature reserves, nature protection and land stewardship organizations –that promote the knowledge of our country-, hiking clubs –that signal and maintain routes and trails- and the universities –that contribute with knowledge and research.

In the area of tourism, the leading role is for the organisms that are responsible of tourist planning, rural development, the numerous organisms that help promote tourism and the private agents that carry out their tourist activity (or can potentially do it in the future) in the area of ecotourism, guiding and specialized hiking companies, providers of active tourism, operators and travel agencies of specialized travel activities, non governmental organizations, small hotels and guesthouses in rural areas, etc.

Throughout this work a lack of coordination and of joint strategy between the agents involved in ecotourism has come to light. This shortage is clearly seen, for example, in the poor communication between the administrations with competence on tourism and those with competence on nature conservation or in the conflicts that sometimes arise between tourist companies, local population and the administrations that manage protected areas. Therefore, in order to successfully promote and develop ecotourism, a good communication and cooperation will be required among all of the mentioned agents.

The institutional promotion of ecotourism

In spite that in Catalonia there are some initiatives and products that could be labeled as ecotourist, this is a modality which has not been extensively promoted in comparison to some more consolidated ones. However, in the last few years, administrations have started to promote ecotourism and, in a more general way, tourism in natural areas.

The *Strategic tourism plan for Catalonia 2005-2010*, which recognizes the opportunity to take advantage of the richness and diversity of the natural resources of Catalonia for the development of tourism, will allow to open the Catalan tourist offer to new segments, diversify products and smooth the seasonal concentration that is currently taking place. For these reasons, one of the objectives of the Plan is to “develop the tourist potential of natural areas respecting the conservation of their biodiversity” and it proposes to create a *Director plan for the tourist use of landscapes, resources and natural areas*. The current work could be a first step towards the production of this director plan.

The Catalan public administrations have also boosted technical studies related directly or indirectly to ecotourism in Catalonia. A recent study is the *Atlas of the tourism in Catalonia*, promoted by the Department of Innovation, Universities and Enterprise. Some protected natural reserves have produced specific studies about the ecotourist potential of their particular areas; it can be highlighted, for example, the *Inventory of naturalistic resources (wildlife) for the ecotourism in the Natural Park of the Alt Pirineu*.

Another very interesting institutional initiative is the European Charter for Sustainable Tourism (ECST) in the protected natural areas. The Charter will help develop and promote ecotourist products and related activities. It is a European level accreditation that the Europarc Federation grants to the protected natural reserves that have demonstrated their compromise with the sustainable tourism by means of team working, planning and executing tourist strategies and action plans adapted to the characteristics of the territory, with the objective in mind to improve the environmental, social and economical viability of

tourism. Two Catalan protected parks that have received the ECST accreditation as of today are the Natural Park of the Volcanic Area of La Garrotxa and the Natural Park of the Ebro Delta. Also, the natural parks of Sant Llorenç del Munt i l'Obac and El Montseny are likely to obtain it in the near future. Among the activities that have been scheduled in the action plans of each space, a number of activities related to the promotion of ecotourism products have been included.

The presence of ecotourist products in the web portals of the tourist brands has also been considered a good indicator of the degree of institutional promotion of this modality. The promotion of ecotourism by means of such portals can be rated as average in a qualitative scale of low-average-high. The tourist brand Terres de l'Ebre is the only one that uses the term *ecotourism*.

Finally, a number of initiatives from the administration to promote some of the most known tourist activities must be highlighted. Hiking and bike tourism, coupled with birdwatching and river tourism are some of the activities that enjoy a specific boost by the Catalan organisms of tourist promotion.

Strategies to develop ecotourism in the future

As a guideline, this work suggests a number of strategies and measures that the agents and the administrations involved in the promotion of ecotourism and the conservation of nature can take into account when establishing and applying policies, laws, programs and actions that can be related to it.

Scope	Strategies and measures
Natural resources: conservation and management	<ul style="list-style-type: none"> • To set mechanisms that will be useful to guarantee that ecotourism contributes directly to the conservation of protected natural areas. • To increase the financial resources that are granted to management organisms of the protected areas and that have to be devoted to preserve our natural heritage and contribute to improve the management of public use and ecotourist activities. • To guarantee the application of regulations scheduled in the management plans of the protected areas related to the control of touristic activities and the minimization of the impacts that cause on the natural environment. • To study the possibility to set big areas where no hunting or fishing are allowed, in order to help the increase of wildlife and make its observation easier, as well as setting small forest preserves, in singular woods, accessible only with special license.
Institutional coordination and planning	<ul style="list-style-type: none"> • To clear up the debate around the term <i>ecotourism</i> and set a concept where all agents agree upon. • To set mechanisms of coordination between those public and private agents that are related to ecotourism in order to promote its appropriate development. • To take advantage of the <i>Director plan for the tourist use of landscapes, resources and natural areas</i> so that a program for the development of ecotourism is included.
Creation, support and improvement of ecotourist products and of the associated equipments and services.	<ul style="list-style-type: none"> • To establish mechanisms of institutional support to local companies and administrations to create and promote ecotourist activities. • Since a basis of ecotourism is the integration of sustainability principles, to evaluate the creation of a label or brand associated to ecotourist activities that integrate these principles. • To take advantage of the European Charters of sustainable tourism in protected natural reserves to create new ecotourist products or support the existing ones. • To create a network of shelters and hides for wildlife observation. • To promote routes and circuits that combine products of different tourist modalities and that include ecotourist proposals. • To improve public transport access to natural reserves and nearby villages and towns. • To standardize signals in trails and itineraries for all the natural reserves of Catalonia. • To guarantee the on-going maintenance of the equipments and infrastructures that are associated to ecotourist activities.
Promotion, marketing, and communication of ecotourism	<ul style="list-style-type: none"> • To develop and apply a marketing plan of ecotourism in Catalonia. • To carry out a large scale publicity campaign to let people know ecotourism and its associated benefits. • To promote informative campaigns at the local or county scale to give publicity to the private agents that carry out tourist activities and the natural and cultural attractions of each area. • To increase the effort and resources dedicated to environmental education for the general public.
Education	<ul style="list-style-type: none"> • To guarantee that tourist guides related to ecotourist activities have the required knowledge of both the tourist business and the natural environment. • To integrate ecotourism in the curricula of the different education specialties related to nature and tourism.
Follow-up and evaluation	<ul style="list-style-type: none"> • To establish procedures and indicators to evaluate in an on-going basis the impacts that ecotourism can generate on natural and cultural values, as well as the associated economical benefits. • To undertake studies that give a better knowledge of the ecotourist demand and, consequently, the profile of the tourists that visit Catalonia with the objective (or potential objective) to know the natural areas of the country.

Publicacions del Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya (CADS)³¹

Amb l'objectiu de difondre el coneixement i la sensibilització sobre el desenvolupament sostenible, el CADS disposa d'un pla editorial que consta de diverses col·leccions:

Monografies del CADS

Informes periòdics i altres documents de rellevància, elaborats pel CADS.

Aportacions a l'Agenda 21 de Catalunya. El compromís de Catalunya per a un futur sostenible. Fase d'informació (febrer-juny 2001).

Informe sobre l'evolució de l'estat del medi ambient a Catalunya. 1 (aire, aigües continentals i residus).

Informe sobre l'evolució de l'estat del medi ambient a Catalunya. 2 (Litoral, Biodiversitat, Sòl i territori).

Papers de Sostenibilitat

Documents de referència sobre desenvolupament sostenible.

Núm. 1. *Governança sostenible. Aspectes institucionals i de procediment de la sostenibilitat a la Unió Europea. Fòrum Consultiu Europeu sobre Medi Ambient i Desenvolupament Sostenible.*

Núm. 2. *Governance for Sustainable Development. Barcelona Workshop, April 18-19, 2002.* (text en anglès)

Núm. 3. *Estratègia de la Unió Europea per a un Desenvolupament Sostenible.*

Núm. 4. *D'una Terra a un món. Recapitulació de la Comissió Mundial sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament.*

Núm. 5. *Strategies for Sustainable Development. Roles & Responsibilities along the Global-local Axis. Barcelona Workshop. June 12-13, 2003.* (text en anglès)

Núm. 6. *Principis directors per al desenvolupament territorial sostenible del continent europeu. Consell d'Europa.*

Núm. 7. *Institutions for Sustainable Development. Institucions per al Desenvolupament Sostenible. Barcelona Workshop. June 14-14, 2004.*

Núm. 8. Consell d'Europa. *Conveni Europeu del Paisatge.*

Núm. 9. *Documents de la Conferència sobre el Conveni Europeu del Paisatge en ocasió de la seva entrada en vigor. Estrasburg, 17 de juny de 2004.*

Núm. 10. *Orientacions bàsiques per a la sostenibilitat del turisme europeu. Comunicació de la Comissió al Consell, al Parlament Europeu, al Comitè Econòmic i Social i al Comitè de les Regions.*

Núm. 11. *Directiva marc de l'aigua de la Unió Europea.*

Núm. 12. TORRES I GRAU, Pere. *Governança per al desenvolupament sostenible: de la teoria a la pràctica.*

Núm. 13. Capdevila, Laia; Gómez, Aglaia i Gómez, Dani (coord.) *Canvi climàtic i crisi energètica: solucions comunes. Documents de les jornades organitzades per OCEAS.*

Núm. 14. *Estratègia revisada de la Unió Europea per a un desenvolupament sostenible.*

Documents de recerca

Síntesi d'alguns dels estudis encarregats pel CADS.

Núm. 1. QUERALT I BASSA, Arnau i CAZORLA I CLARISÓ, Xavier. *Els Consells nacionals sobre medi ambient i desenvolupament sostenible. Aspectes introductoris.*

Núm. 2. *La governança per al desenvolupament sostenible a Catalunya. Conceptes, requeriments institucionals i elements d'anàlisi.*

NÚM. 3. CAZORLA I CLARISÓ, Xavier i TÀBARA, Joan David. *Innovació metodològica i institucional en la planificació participativa de l'aigua. Avaluació integrada i aprenentatge social per a la sostenibilitat.*

31. Llista de les publicacions del CADS actualitzada l'1 de juliol de 2009. Els textos són consultables al web del CADS: <http://www.gencat.cat/cads>.

Núm. 4. *Interrelació entre variables demogràfiques i variables ambientals. Demografia, poblament, mobilitat i modes de vida: variables d'interès per al medi ambient i el desenvolupament sostenible.*

Núm. 5. *Governance for Sustainable Development in Catalonia. Concepts, institutional requirements and analytic elements. La gobernanza para el desarrollo sostenible. Conceptos, requerimientos institucionales y elementos de análisis.*

Núm. 6. PRATS I CATALÀ, Joan. *Estratègies per al desenvolupament sostenible. Lliçons de l'experiència internacional. Estrategias para el desarrollo sostenible. Lecciones de la experiencia internacional. Strategies for Sustainable Development. Lessons from the International Experience.*

Núm. 7. MAYOR FARGUELL, Xavier; QUINTANA LOZANO, Vanesa, i BELMONTE ZAMORA, Ricard. *Aproximació a la petjada ecològica de Catalunya. Aproximación a la huella ecológica de Catalunya. An Approximation to the Ecological Footprint of Catalonia.*

Núm. 8. CAMPILLO I BESSES, Xavier i FONT I FERRER, Xavier. *Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i Aran.*

Núm. 9. LERGA FELIP, Maura. *Resolució de conflictes socials de component ambiental. Elements introductoris.*

Núm. 10. PRATS, Joan i TORRES, Pere (dir.) i BATLLEVELL, Marta (coord.). *Avaluació de l'Impacte Regulatori: Pràctica internacional i aplicabilitat a Catalunya. Evaluación del Impacto Regulatorio: Práctica internacional y aplicabilidad en Catalunya. Regulatory Impact Assessment: International practices and applicability in Catalonia.*

Núm. 11. FORÉS, Elisenda; SEUBAS, Judit, i TORNÉ, Olga. *Catalunya estalvia aigua.*

Núm. 12. FERRAN I MÈLICH, Antoni. *Una iniciativa innovadora en l'ordenació del territori: El Pla Director Supramunicipal de Sostenibilitat de la Mancomunitat de Municipis de l'Alt Penedès*

Núm. 13. MAYOR I FARGUELL, Xavier. *Connectivitat ecològica: elements teòrics, determinació i aplicació. Importància de la connectivitat ecològica com a instrument de preservació de l'entorn i d'ordenació del territori a Catalunya.*

Núm. 14. TÀBARA, J. David. *Percepció pública i política del canvi climàtic a Catalunya.*

Documents internacionals

Textos rellevants en matèria de medi ambient i desenvolupament sostenible d'àmbit internacional. L'any 2001, el CADS va reprendre l'edició d'aquesta col·lecció, iniciada pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat, en la qual s'havien publicat 7 volums.

Núm. 8. *Els reptes de l'aplicació de la Directiva sobre avaluació ambiental estratègica. Les regions europees davant de la Directiva 2001/42/CE del Parlament Europeu i del Consell, relativa a l'avaluació dels efectes de determinats plans i programes sobre el medi ambient.*

Núm. 9. CONSELL D'EUROPA. *Conveni Europeu del Paisatge.*

Núm. 10. *Els acords de Johannesburg. Declaració de Johannesburg sobre Desenvolupament Sostenible. Pla d'aplicació de les decisions de la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible. Declaració de Gauteng.*

Núm. 11. *Declaració de la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà. Estocolm, juny de 1972.*

Núm. 12. *Medi Ambient 2010: el futur és a les nostres mans. Programa d'acció per al medi ambient a Europa a començaments del segle XXI.*

Núm. 13. *Canvi climàtic 2001. III Informe del Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC).*

Núm. 14. *Un món sostenible és possible. Fòrum global dels pobles. Declaració de la societat civil. Johannesburg, 24 d'agost-3 de setembre de 2002.*

Núm. 15. *Conveni sobre l'accés a la informació, la participació del públic en la presa de decisions i l'accés a la justícia en matèria de medi ambient (Conveni d'Àrhus). Directiva 2003/4/CE i Directiva 2003/35/CE del Parlament Europeu i del Consell.*

Núm. 16. *Aspectes econòmics del canvi climàtic. Resum executiu.*

Núm. 17. *IV informe d'avaluació de l'IPCC. Base científica, impactes, adaptació i mitigació.*

Núm. 18. *Canvi climàtic 2007: informe de síntesi. Resum per a responsables de polítiques.*

Informes del CADS

Núm 1 (TI). *Informe sobre el canvi climàtic a Catalunya*. (Text íntegre.)

Núm. 1 (RE). *Informe sobre el canvi climàtic a Catalunya. Resum executiu*. (Textos en català, castellà i anglès.)

Núm. 1 (CD). *Informe sobre el canvi climàtic a Catalunya*. CD-ROM amb el text íntegre i el resum executiu.

Núm. 2. *La Directiva Marc de l'Aigua a Catalunya. Conceptes, reptes i expectatives en la gestió dels recursos hídrics. La Directiva Marco del Agua en Catalunya. The Water Framework Directive in Catalonia*. (Llibre en català. CD-ROM amb els textos català, castellà i anglès.)

Núm. 3. *Una estratègia de desenvolupament sostenible per a l'Euroregió Pirineus-Mediterrània: orientacions bàsiques*. (Textos en català, castellà, francès i anglès.)

Núm. 4. *Turisme sostenible: experiències europees aplicables a Catalunya*. (Textos en català, castellà, francès i anglès.)

Núm. 5. *Informe per a la millora de la gestió dels purins porcins a Catalunya*. 2008. (Textos en català i castellà.)

Núm. 6. *RISKCAT. Els riscos naturals a Catalunya. Informe executiu. Los riesgos naturales en Cataluña. Natural Risks in Catalonia*. (Textos en català, castellà i anglès. El CD annex conté set informes d'expertesa temàtica i un informe sobre el marc jurídic).

Núm. 7. GARCIA, Rosa *et. al.* *La prevenció de residus municipals: un repte per a Catalunya*.

Núm. 8. MARTÍN RAMOS, Jesús (coord.). *Ús de l'energia a Catalunya. Anàlisi del Metabolisme Energètic de l'Economia Catalana (AMEEC)*

Memòria del CADS

Memòria institucional del Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya

Memòria 2001-2003

Memòria 2004-2005

Memòria 2006-2007

Memòria 2008.

Coedicions

Informe Planeta Viu (coeditat amb Unescocat i Angle Edicions).

Altres publicacions

X un bon clima. Manual per a fer minvar el canvi climàtic i sobre com adaptar-s'hi.

X un bon clima. Calculadora de carboni. Una guia d'acció contra el canvi climàtic.

Les Veus del CADS. 10 anys del Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya.

Si teniu interès en seguir les activitats del CADS, podeu consultar el nostre web
<http://www.gencat.cat/cads>

o bé podeu posar-vos en contacte amb nosaltres

Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya (CADS)

Avinguda Sarrià 30, 1r 3a
08029 Barcelona

Tel. (+34) 93 363 38 67
Fax. (+34) 93 410 09 39
a/e: cads.vicepresidencia@gencat.cat

